

Α.Τ.Ε.Ι ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ: Σ.Ε.Υ.Π.
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:
Κα ΣΑΠΟΥΝΑΚΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ ΑΝΤΡΙΑΝΑ
ΔΡΑΚΑΚΑΚΗ ΟΛΥΜΠΙΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2009

<u>Α.Τ.Ε.Ι ΚΡΗΤΗ</u>	1
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</u>	5
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ</u>	9
<u>1. Μετανάστευση</u>	9
<u>1.1 Η έννοια της μετανάστευσης</u>	9
<u>1.1.1 Η μετανάστευση ως φαινόμενο</u>	9
<u>1.1.2 Θεωρητικά μοντέλα μετανάστευσης</u>	8
<u>1.1.3 Οικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης</u>	10
<u>1.1.4 Κοινωνιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης</u>	13
<u>1.2 Ιστορική αναδρομή μετανάστευσης</u>	15
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ</u>	21
<u>2. Οι διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Δικαιώματα -Υποχρεώσεις μεταναστών στην Ελλάδα</u>	21
<u>2.1. Οι διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα</u>	21
<u>2.2 Δημογραφικά Δεδομένα</u>	25
<u>2.2.1 Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001 Αλλοδαποί κατά υπηκοότητα και λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα</u>	25
<u>2.2.2 Διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα</u>	29
<u>2.2.3 Ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών στην Ελλάδα</u>	30
<u>2.3 Μεταναστευτική πολιτική</u>	31
<u>2.3.1 Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική-Χώρες Υποδοχής</u>	31
<u>2.3.2 Πολιτική Ένταξης των Μεταναστών στις Ευρωπαϊκές χώρες- Πολιτογράφηση</u>	38
<u>2.3.3 Η Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα ως χώρα υποδοχής</u>	40
<u>2.3.4. Νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα</u>	44
<u>2.3.5 Δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μεταναστών στην Ελλάδα</u>	51
<u>2.4. Φορείς και υπηρεσίες εφαρμογής προγραμμάτων για μετανάστες</u>	55
<u>2.4.1. Φορείς και υπηρεσίες υποστήριξης</u>	54
<u>2.4.2. Φορείς και υπηρεσίες εξειδικευμένης υποστήριξης</u>	57
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ</u>	61
<u>3.1. Προβλήματα μεταναστών στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία</u>	61
<u>3.2. Κοινωνικός αποκλεισμός</u>	65
<u>3.2.1 Ιστορική εξέλιξη του όρου κοινωνικός αποκλεισμός</u>	67
<u>3.2.2 Χαρακτηριστικά και όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού</u>	69
<u>3.3. Επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα</u>	70
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ</u>	75
<u>4. Στάσεις – Αντιλήψεις - Στερεότυπα</u>	75
<u>4.1. Ορισμός των Στάσεων</u>	75

<u>4.1.1 Οι Λειτουργίες των Στάσεων</u>	77
<u>4.1.2 Θεωρίες των Στάσεων</u>	77
<u>4.1.3 Διαμόρφωση των Στάσεων</u>	78
<u>4.1.4 Οι τρεις διαστάσεις των στάσεων</u>	79
<u>4.2. Παράγοντες Διαμόρφωσης Στάσεων και Αντιλήψεων</u>	79
<u>4.2.1 Η οικογένεια ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων</u>	79
<u>4.2.3 Η ομάδα συνομηλίκων ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων</u>	83
<u>4.2.4 Τα Μ.Μ.Ε. ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων</u>	85
<u>4.3. Χαρακτηριστικά φοιτητών</u>	88
<u>4.4. Στερεότυπες Αντιλήψεις και Προκαταλήψεις</u>	89
<u>4.4.1 Στερεότυπα</u>	89
<u>4.4.1.2 Στάσεις - Στερεότυπα της Ελληνικής Κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες</u>	89
<u>4.4.1.3 Μοντέλα για την αλλαγή των στερεοτύπων</u>	90
<u>4.4.2 Προκατάληψη</u>	91
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ</u>	93
<u>5. Μεθοδολογία έρευνας</u>	93
<u>5.1 Εισαγωγή</u>	93
<u>5.2 Ερευνητικά εργαλεία – Δείγμα Έρευνας</u>	93
<u>5.3 Διαδικασία χορήγησης του ερωτηματολογίου</u>	94
<u>5.4 Υποθέσεις εργασίας</u>	95
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ</u>	96
<u>6. Αποτελέσματα της έρευνας – Στατιστική ανάλυση</u>	96
<u>6.1 Δημογραφικά στοιχεία του δείγματος</u>	96
<u>6.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά γονέων</u>	99
<u>6.3 Επαφή και άποψη για τους μετανάστες</u>	101
<u>6.4 Πολιτική άποψη για τους μετανάστες</u>	103
<u>6.5 Πολιτική άποψη για τους μετανάστες</u>	105
<u>6.6 Προσωπική επαφή με μετανάστες φοιτητές</u>	115
<u>6.7 Μετανάστες και ΜΜΕ</u>	117
<u>6.8 Συσχετίσεις μεταβλητών με δημογραφικές μεταβλητές</u>	118
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ</u>	128
<u>7. Περιορισμοί – Συμπεράσματα – Προτάσεις</u>	128
<u>7.1 Περιορισμοί της έρευνας και δυσκολίες που προέκυψαν</u>	129
<u>7.2 Ανάλυση ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων- Συμπεράσματα</u>	130
<u>7.3 Προτάσεις</u>	136

<u>Βιβλιογραφία</u>	139
<u>Παράρτημα</u>	141

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση αυτής της πτυχιακής εργασίας νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε την Κα. Σαπουνάκη Αλεξάνδρα για την πολύτιμη βοήθεια της, τις κατευθύνσεις που μας έδωσε από την πρώτη στιγμή και για την συνεργασία που είχαμε μαζί της όλο αυτό το διάστημα, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε κάποιες στιγμές εξαιτίας της απόστασης. Στη συνέχεια, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους γονείς μας για την αμέριστη υπομονή και κατανόηση τους και τέλος, τον Κο. Καντάρη Ιωάννη του οποίου η βοήθεια ήταν ανεκτίμητης αξίας.....

Αντριάνα, Ολυμπία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δεκαετία του 1990 ήταν μια κρίσιμη δεκαετία αναφορικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης. Η χώρα μας δέχτηκε ένα μεγάλο αριθμό μεταναστών κυρίως από την ανατολική Ευρώπη. Πολλά τα ζητήματα που αναδείχτηκαν από τη νέα αυτή πραγματικότητα, τόσο για τον γηγενή όσο και για τον αλλοδαπό πληθυσμό. Ρατσισμός προκατάληψη, ξενοφοβία, κοινωνικός αποκλεισμός εις βάρος των μεταναστών ,μέσα από ένα φαύλο κύκλο που διαιωνίζει στάσεις και αντιλήψεις, συντηρώντας το στερεότυπο του οικονομικού μετανάστη. Στην σημερινή πραγματικότητα και πολύ περισσότερο σε αυτή που έρχεται, είναι σίγουρο πως πρέπει να συμβιώσουμε με ανθρώπους που έχουν διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, τρόπο ζωής και σκέψης, συνήθειες, κουλτούρα και γενικά πολιτιστική παράδοση. Ο αριθμός των οικονομικών μεταναστών αυξάνεται συνεχώς, πολλά δε σχολεία λειτουργούν με μαθητές- παιδιά μεταναστών. Στην πτυχιακή αυτή επιδιώκεται να εξεταστούν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των σπουδαστών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο αφορά τους οικονομικούς μετανάστες.

Η πτυχιακή εργασία έχει ως θέμα τις στάσεις και τις αντιλήψεις των φοιτητών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης του ΤΕΙ Κρήτης όσον αφορά τους οικονομικούς μετανάστες. Πιο συγκεκριμένα μελετά, κατά πόσο είναι στις μέρες μας ευαισθητοποιημένοι οι φοιτητές σε σχέση με το θέμα των οικονομικών μεταναστών αλλά και κατά πόσο οι σπουδαστές κοινωνικής εργασίας είναι ή όχι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι στο συγκεκριμένο θέμα σε σχέση με τους σπουδαστές της σχολής ΣΤΕΦ.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2009 στην οποία συμμετείχαν φοιτητές από όλα τα τμήματα των σχολών ΣΕΥΠ και ΣΤΕΦ του ΤΕΙ Κρήτης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 300 άτομα, από τα οποία τα 141 ήταν άνδρες και τα 159 γυναίκες.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι μεγάλο μέρος των φοιτητών έχει αρκετά συχνή επαφή με μετανάστες και μάλιστα χαρακτηρίζουν αυτή την επαφή ως αρμονική. Σε ότι αφορά στα προβλήματα που δημιουργούνται από αυτή την επαφή το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων τα αποδίδει στη γλώσσα επικοινωνίας και στη διαφορά κουλτούρας. Αντιλαμβανόμαστε δηλαδή ότι πολύ

λίγοι φοιτητές έχουν προβληματική επαφή με τους μετανάστες οπότε συμπεραίνουμε μια θετική διάθεση των φοιτητών απέναντι τους.

Όσον αφορά την συμπεριφορά των φοιτητών προς τους αλλοδαπούς συμφοιτητές τους, το μεγαλύτερο ποσοστό θα βοηθούσε ένα αλλοδαπό συμφοιτητή ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό θα αρνιόταν να τον βοηθήσει. Το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών δεν αισθάνονται ανώτεροι από τους αντίστοιχους αλλοδαπούς χαρακτηριστικό που δείχνει για άλλη μια φορά την θετική διάθεση των ερωτηθέντων φοιτητών απέναντι στους μετανάστες.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι ως προς τους μετανάστες. Συγκεκριμένα ένα πολύ μεγάλο ποσοστό έχει αναπτύξει φιλικές ή σχέσεις συνεργασίας με τους μετανάστες. Ένα πολύ μικρό μόνο ποσοστό των φοιτητών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας πιστεύει ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα. Σε γενικές γραμμές δηλαδή οι φοιτητές του τμήματος κοινωνικής εργασίας είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι αν και πιστεύουν πως η ενημέρωση που έχουν δεν είναι επαρκής.

Όσον αφορά τώρα την συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τη σχολή (Κοινωνική Εργασία ή ΣΤΕΦ), Οι φοιτητές της σχολής Κοινωνικής Εργασίας πιστεύουν σε μεγαλύτερο ποσοστό ότι η παρουσία μεταναστών βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας σε σχέση με τους αντίστοιχους φοιτητές σχολών ΣΤΕΦ.

Το θεωρητικό μέρος της εργασίας περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, τα οποία αναφέρονται στην μετανάστευση. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η έννοια της μετανάστευσης, δίνονται οι ορισμοί της καθώς και μια ιστορική αναδρομή σε σχέση με την μετανάστευση. Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζονται συνοπτικά οι διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα καθώς και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μεταναστών στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα προβλήματα των μεταναστών στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία, τον κοινωνικό αποκλεισμό καθώς και ορισμένες χρήσιμες πληροφορίες για την μεταναστευτική πολιτική. Στο τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους αναλύονται οι ορισμοί των στάσεων, των στερεότυπων και των προκαταλήψεων καθώς και οι αντιλήψεις που υπάρχουν για τους μετανάστες στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Τέλος, το ερευνητικό μέρος συμπεριλαμβάνεται στο πέμπτο κεφάλαιο της

εργασίας και απαρτίζεται από την μεθοδολογία της έρευνας και πιο συγκεκριμένα τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, την διαδικασία χορήγησης του ερωτηματολογίου, το δείγμα της έρευνας καθώς και τις υποθέσεις εργασίας. Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και η στατιστική ανάλυση και τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο ακολουθούν οι περιορισμοί της έρευνας, οι δυσκολίες που ανέκυψαν από αυτήν, τα συμπεράσματα καθώς και οι προτάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Μετανάστευση

1.1 Η έννοια της μετανάστευσης

Μετανάστευση ορίζεται¹ η ατομική ή ομαδική εγκατάλειψη του κράτους προέλευσης με σκοπό την εγκατάσταση σε άλλο κράτος. Η μετανάστευση προκαλείται συνήθως από οικονομικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς, φυλετικούς κλπ. λόγους. Η μετανάστευση δεν αποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο της ανθρώπινης ζωής αλλά κοινό βιολογικό φαινόμενο το οποίο απορρέει από τον σκληρό και αδυσώπητο αγώνα περί υπάρξεως. Συνεπώς δεν μεταναστεύουν μόνο οι άνθρωποι, αλλά και τα ζώα και τα φυτά ακόμη προσπαθώντας να ανακαλύψουν ευνοϊκότερο περιβάλλον για να αναπτυχθούν. Η μετανάστευση όμως για την ανθρώπινη ιστορία έχει εξαιρετική σημασία, διότι η διάδοση του πολιτισμού και η επιμιξία των λαών οφείλονται αποκλειστικά στην επίδραση της μεταναστευτικής κινήσεως.

1.1.1 Η μετανάστευση ως φαινόμενο

Ως φαινόμενο και ως διαδικασία², η μετανάστευση σφράγισε την Ελλάδα και την Ευρώπη και συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση της κοινωνικής, δημογραφικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής πραγματικότητας της εποχής μας. Από την άλλη μεριά, το μεταναστευτικό φαινόμενο και οι μεταναστευτικές διαδικασίες αναφέρονται σε συγκεκριμένες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές κλπ. συνθήκες. Όταν οι συνθήκες αυτές αλλάζουν, τόσο το φαινόμενο όσο και η διαδικασία της μετανάστευσης μεταβάλλονται. Η αρχή της δεκαετίας του 20ου αιώνα χαρακτηρίζονταν από εξελίξεις που διαμόρφωσαν και διέγραψαν μια μεταναστευτική πραγματικότητα διαφορετική από αυτήν που γνώρισε η Ευρώπη. Στις εξελίξεις αυτές περιλαμβάνονταν:

---

¹ Οικονομίδου, Β., (1961), *Θέματα αποδημίας-μεταναστεύσεως και διαβατήρια*. Αθήνα (σελίδα:11)

² Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:9)

- Η ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων στα πλαίσια της διευρυμένης αγοράς εργασίας της Ενωμένης Ευρώπης και η προώθηση της διακίνησης αυτής μέσω των Ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών και άλλων προγραμμάτων.
- Οι μεταβολές που παρατηρήθηκαν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Επρόκειτο για μεταβολές που ενδεχομένως οδήγησαν μεταξύ άλλων και στη θέσπιση των κανόνων της αγοράς στις χώρες αυτές, πράγμα που μετέβαλλε την μετακίνηση του εργατικού δυναμικού από υποκείμενη σε πολιτικές αποφάσεις σε συνάρτηση οικονομικών διαδικασιών, παρεμφερών με εκείνες των ελεύθερων (καπιταλιστικών) οικονομιών της Δυτικής Ευρώπης.
- Η ένωση των δύο Γερμανιών και η μεταβολή του σκηνικού των αναγκών, των προτεραιοτήτων αλλά και των δυνατοτήτων της κατεξοχόν μεταναστευτικής χώρας της Δυτικής Ευρώπης.
- Το ογκούμενο πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από χώρες του Τρίτου κόσμου, ιδιαίτερα δε της Ασίας και της Αφρικής. Πρέπει να σημειωθεί ότι το πρόβλημα αυτό δεν είχε μόνον κοινωνικό-οικονομικές και πολιτισμικές επιπτώσεις, αλλά και θέτει ταυτοχρόνως σε δοκιμασία θεμελιώδεις θεσμούς και αξίες των σύγχρονων ανεπτυγμένων κοινωνιών.

1.1.2 Θεωρητικά μοντέλα μετανάστευσης

Τα θεωρητικά μοντέλα της μετανάστευσης είναι τα ακόλουθα³:

- Κοινωνικό-οικονομικά μοντέλα: Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνεται μία σειρά μοντέλων, των οποίων κοινό χαρακτηριστικό είναι η ανάλυση κυρίως των οικονομικών αλλά και των κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων που οδηγούν στη μετανάστευση. Η μετακίνηση δηλαδή, ενός ατόμου από ένα τόπο σε άλλο, εξαρτάται από τους παράγοντες που έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα για το άτομο και από τα παρεμβαλλόμενα εμπόδια. Το άτομο σταθμίζει τους διάφορους παράγοντες και παίρνει τελικά την απόφαση αν θα μεταναστεύσει ή όχι. Η μετανάστευση είναι δηλαδή, σε τελική ανάλυση, θέμα προσωπικής επιλογής.
- Δομολειτουργικά μοντέλα: Τα δομολειτουργικά η κοινωνιολογικά μοντέλα

---

³ Δαμανάκης, Μ., (1987), *Μετανάστευση και εκπαίδευση*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:20-24)

εξετάζονται στα πλαίσια της θεωρίας του δομικού λειτουργισμού. Ο δομικός λειτουργισμός αντιλαμβάνεται την κοινωνία ως ένα σύστημα θεσμών, μεταξύ των οποίων υπάρχει μια λειτουργική σχέση. Βασική θέση του δομικού λειτουργισμού είναι ότι κάθε κοινωνικό σύστημα έχει να επιλύσει τέσσερα βασικά προβλήματα: 1)προσαρμογή του συστήματος στο περιβάλλον, 2)επίτευξη των σκοπών του, 3)ενσωμάτωση των υποσυστημάτων και 4)διατήρηση των αξιών-προτύπων. Κύριο χαρακτηριστικό του λειτουργισμού (έτσι όπως θεμελιώθηκε από τον Parsons) είναι τα επιμέρους συστήματα και τα στοιχεία των συστημάτων εξετάζονται πάντα σε άμεση σχέση με όλο το σύστημα. Ένα στοιχείο είναι λειτουργικό, όταν συμβάλλει στη λειτουργία, αναπαραγωγή και διατήρηση του συστήματος, διαφορετικά είναι δυσλειτουργικό και κατά συνέπεια, ανώφελο για το σύστημα.

- Πολιτικό-οικονομικά μοντέλα: Τα πολιτικό-οικονομικά μοντέλα της μετανάστευσης στηρίζονται κυρίως στις απόψεις του Marx για το βιομηχανικό εφεδρικό στρατό (industrielle Reservearmee), και θεωρούν τη μετανάστευση του εργατικού δυναμικού ως ένα φαινόμενο αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος. Στο καπιταλιστικό σύστημα αποφασίζουν οι καπιταλιστές που και πώς θα επενδύσουν τα κεφάλαια τους, και μάλιστα βάσει κερδοσκοπικών και όχι κοινωνικών κριτηρίων. Αυτό έχει ως συνέπεια τη μετακίνηση του εργατικού δυναμικού, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, προς τα βιομηχανικά καπιταλιστικά κέντρα.
- Μοντέλου κέντρου-περιφέρειας: Με βάση τις σκέψεις του Galtung για τον ιμπεριαλισμό και τη δομική βία δημιουργήθηκε ένα θεωρητικό πλαίσιο, στο οποίο μπορούν να ενταχθούν όχι μόνο το κοινωνικό-οικονομικό, πολιτικό και νομικό καθεστώς των μεταναστών, αλλά και τα πολιτισμικά τους προβλήματα γενικά και ειδικά τα εκπαιδευτικά προβλήματα των παιδιών τους.

1.1.3 Οικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης

Το κύριο χαρακτηριστικό της σύγχρονης νεωτερικής μετανάστευσης⁴ είναι ότι τα αίτια που την προκαλούν είναι κατά κύριο λόγο, οικονομικά και οικονομικές είναι σε μεγάλο βαθμό οι επιπτώσεις της. Όπως είναι, λοιπόν, φυσικό οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με το μεταναστευτικό φαινόμενο ήταν οικονομολόγοι και οι οικονομικές θεωρητικές προσεγγίσεις του μεταναστευτικού φαινομένου έχουν αναμφίβολα επηρεάσει τις μεταγενέστερες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις που περιλαμβάνει πέραν της οικονομικής, και βέβαια, της κοινωνικής, την δημογραφική, πολιτική, πολιτισμική, ψυχολογική πλευρά του φαινομένου αυτού.

Η περιγραφή, η ανάλυση, η ερμηνεία και η πρόβλεψη των μεταναστευτικών φαινομένων επιχειρούνται λοιπόν, είτε από μια κατά βάση οικονομική σκοπιά που διακρίνεται σε δύο βασικές προσεγγίσεις: την μαρξιστική-λενινιστική και την νεοκλασική, είτε από μία σκοπιά κατά βάση κοινωνιολογική.

- Η μαρξιστική-λενινιστική οικονομική προσέγγιση:

Ο Μαρξ, όπως άλλωστε και οι περισσότεροι μελετητές του 19ου αιώνα, ενδιαφέρεται να προσδιορίσει τα αίτια της τρομακτικής εξαθλίωσης της εργατικής τάξης στην Αγγλία, να εξηγήσει τα αίτια αυτά και να προτείνει λύσεις για την εξάλειψή τους. Σε όσους, όπως ο Μαρξ, αναζητούν τα αίτια αυτά μέσα από μία οικονομική ανάλυση, η παραπάνω εξαθλίωση αποδίδεται στην έλλειψη αντιστοιχίας μεταξύ του πληθυσμού(ως μεγέθους) και των μέσω συντήρησης του πληθυσμού αυτού(επίσης ως μεγέθους). Στην έλλειψη της αντιστοιχίας αυτής, συμφωνούν οι στοχαστές του 19ου αιώνα. Εκεί που διαφωνούν είναι τα αίτια της έλλειψης αυτής, η οποία εκφράζεται με τον υπερπληθυσμό, δηλαδή με την ύπαρξη ενός πληθυσμού πολλαπλάσιου από εκείνον που θα μπορούσαν να συντηρήσουν τα υπάρχοντα μέσα. Κύριοι εκφραστές της διαφωνίας αυτής είναι ο Μάλθους και ο Μαρξ.

- Η νεοκλασική προσέγγιση:

Βάση της νεοκλασικής προσέγγισης⁵ του μεταναστευτικού φαινομένου είναι η θεωρία της προσφορά και της ζήτησης, άρα, η λειτουργία της αγοράς και πιο

---

⁴ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:55)

⁵ Jackson, J.A., (1986), *Migration*, N.Y: Longman (σελίδα:17)

συγκεκριμένα, της αγοράς εργασίας. Ο εργαζόμενος που μεταναστεύει θεωρείται ότι επιλέγει στην αγορά εργασίας την θέση που τον συμφέρει περισσότερο. Σύμφωνα λοιπόν, με την προσέγγιση αυτή, μια περιοχή όπου η ζήτηση εργασίας είναι μεγαλύτερη από την προσφορά (όπου δηλαδή, το εργατικό δυναμικό δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών της παραγωγής) αντλεί εργατικό δυναμικό από μία ή περισσότερες περιοχές όπου η προσφορά είναι μεγαλύτερη από την ζήτηση εργασίας (όπου δηλαδή το εργατικό δυναμικό είναι περισσότερο από τις ανάγκες της παραγωγής). Οι νεοκλασικοί πιστεύουν πως η επιθυμία για βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης είναι έμφυτη στους περισσότερους ανθρώπους και πως αυτή, σε συνδυασμό με τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης, εξηγεί την γεωγραφική κινητικότητα.

1.1.4 Κοινωνιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης

Η σύγχρονη κοινωνιολογία⁶ αντιμετωπίζει ένα πρόβλημα που είναι πραγματικά καίριο για την επιστήμη αυτή και τις προοπτικές της. Το πρόβλημα αφορά τη σχέση των θεωριών με την κοινωνική πραγματικότητα και την μελέτη της. Η σχέση αυτή είναι αμφίδρομη: οι θεωρίες πρέπει να μπορούν να εμπνέουν και να καθοδηγούν και γενικά να έχουν εφαρμογή στη μελέτη της κοινωνικής πράξης. Όπως στην οικονομική, έτσι και στην κοινωνιολογική προσέγγιση των αιτιών και των επιπτώσεων της μετανάστευσης υπάρχει σαφής διάκριση των επιπτώσεων μεταξύ χώρας υποδοχής και χώρας αποστολής με ενδεχόμενη απόπειρα συνολικής εκτίμησης του μεταναστευτικού φαινομένου. Στη δεύτερη όμως προσέγγιση, την κοινωνιολογική, παρατηρείται μία τάση της μετανάστευσης ως φαινομένου κυκλικού, οι επιπτώσεις του οποίου δεν μπορούν να μελετηθούν αποτελεσματικά παρά σε συνάρτηση προς συγκεκριμένες φάσεις. Τέτοιες φάσεις είναι π.χ. η αναχώρηση από τη χώρα καταγωγής, η εγκατάσταση στη χώρα υποδοχής κλπ.

- Η μακροκοινωνιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης:

Η προσέγγιση την οποία προτιμούν τόσο οι κοινωνιολόγοι όσο και οι κοινωνικοί δημογράφοι είναι αυτή που βασίζεται στην θεωρία της έλξης-απόθησης.

---

⁶ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:80-86)

Στα πλαίσια της προσέγγισης αυτής λαμβάνεται υπόψη μια ποικιλία παραγόντων κοινωνικών, οικονομικών, δημογραφικών και άλλων, όπως οι παράγοντες αυτοί διαμορφώνονται στις χώρες αποστολής και στις χώρες υποδοχής. Απώτερος στόχος είναι η εξήγηση όχι μόνο των αιτιών αλλά και των κινήτρων μετανάστευσης. Ένα παράδειγμα μελέτης επηρεασμένης από την μαρξιστική προσέγγιση είναι αυτή των Κασλς και Κόζακ (1985), που αφορά την μεταπολεμική μετανάστευση σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Στην προσέγγιση αυτή, οι παράγοντες έλξης συνοψίζονται στα κενά που δημιουργεί στην Ευρωπαϊκή αγορά εργασίας ο συνδυασμός των δημογραφικών, οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων. Ως παράγοντες έλξης θεωρούνται, λοιπόν, ο βραδύτερος ρυθμός δημογραφικής αύξησης από τον ρυθμό αύξησης των θέσεων εργασίας σε συνδυασμό με την απροθυμία του γηγενούς εργατικού δυναμικού να καλύψει τις ανάγκες σε ανειδίκευτή, κουραστική, επικίνδυνη και κακοπληρωμένη εργασία. Από την άλλη μεριά, οι παράγοντες απώθησης συνοψίζονται στην υπανάπτυξη κάποιων χωρών και κάποιων περιοχών. Την υπανάπτυξη αυτή εκφράζουν τα χαμηλά επίπεδα ζωής, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και υποαπασχόλησης, ο ρυθμός ανάπτυξης που είναι πιο αργός από τον ρυθμό δημογραφικής αύξησης και οι μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

- Η μικροκοινωνιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης:

Η κοινωνιολογική και ψυχοκοινωνιολογική μελέτη των επιπτώσεων της μετανάστευσης στα άτομα και τις οικογένειες έχει από καιρό οδηγήσει στην επισήμανση των προβλημάτων που αυτή δημιουργεί στο μικροεπίπεδο. Προβλήματα συμπεριφορών και σχέσεων ουσιαστικής σημασίας, τόσο καθαυτά όσο και για την αξιολόγηση του μεταναστευτικού φαινομένου στο σύνολο του. Το κύριο ενδιαφέρον της προσέγγισης αυτής συγκεντρώνεται σήμερα στη σημασία που αποδίδεται στην οικογενειακή στρατηγική ως προσδιοριστικού παράγοντα των αποφάσεων και των συμπεριφορών του μετανάστη. Με την έννοια οικογενειακή στρατηγική εννοούμε⁷ το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί η οικογένεια προκειμένου να εξασφαλίσει αφενός την επιβίωση της ως ομάδα και αφετέρου την μετάδοση αξιών και την μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων στη νέα γενιά όπως και την κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση της.

---

⁷ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:15)

1.2 Ιστορική αναδρομή μετανάστευσης

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο⁸ το οποίο έχει τις ρίζες του πολύ βαθιά μέσα στο χρόνο και εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνδέονται με την οικονομική κατάσταση, τις διεθνείς γεωπολιτικές συνθήκες ή την χρονική περίοδο κατά την οποία λαμβάνει χώρα. Διάφορες αιτίες, όπως η στενότητα της γης, ο υπερπληθυσμός, η φτώχεια και οι καταπιεστικές κοινωνίες ή ηγεσίες ώθησαν στο παρελθόν τον άνθρωπο στην απόφαση να μετακινηθεί. Στην πρόσφατη ιστορία, ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος συνδέθηκε με μεγάλες πληθυσμιακές μετακινήσεις, καθώς οδήγησε στον εκτοπισμό και την αναγκαστική εργασία εκατομμύρια ανθρώπων. Το φαινόμενο των μαζικών πληθυσμιακών μετακινήσεων παρατηρείται και στην άμεση μεταπολεμική περίοδο, ως αποτέλεσμα της εξέλιξης των βιομηχανικών κοινωνιών και των νέων γεωπολιτικών συνθηκών. Σημειώνονται μεταναστεύσεις από και προς την Ευρώπη, και ιδιαίτερα προς τις βιομηχανικές χώρες του βορρά, οι οποίες εκείνη την περίοδο είχαν ανάγκη να προσελκύσουν τη χειρωνακτική προσφυγική εργασία σε μαζική κλίμακα.

Η μετανάστευση είναι συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη⁹. Το φαινόμενο της μετακίνησης πληθυσμών υπήρχε από αρχαιοτάτων χρόνων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιουργήθηκαν από τους μετανάστες. Η ίδια η Ευρώπη γνώρισε την μετανάστευση είτε στέλνοντας τους κατοίκους της στις Ηνωμένες Πολιτείες είτε δεχόμενη μετανάστες από άλλες χώρες. Μάλιστα, χώρες οι οποίες ήταν χώρες αποστολής μεταναστών όπως θα δούμε παρακάτω, έγιναν χώρες υποδοχής μεταναστών.

Τα κίνητρα που προκαλούσαν τις μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών είναι πολύπλοκα. Οι βασικοί παράγοντες είναι οικονομικοί και πολιτικοί. Οι πόλεμοι, η φτώχεια και τα δικτατορικά καθεστώτα αυξάνουν τους αριθμούς των μετακινούμενων ανθρώπων σε αναζήτηση καλύτερης τύχης. Σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO, 60

---

⁸ Εμκε-Πουλοπούλου, Η., (1986), *Προβλήματα μετανάστευσης-παλινόστησης*, Αθήνα:ΙΕΜΕΟ/ΕΔΗΜ (σελίδα:11)

⁹ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:25)

εκατομμύρια άνθρωποι μετακινήθηκαν σε διάφορα σημεία του πλανήτη οδηγούμενοι από περιβαλλοντικές καταστροφές, πολέμους, εμφύλιες διαμάχες, φτώχεια και πείνα.

Με επίκεντρο την Ευρώπη, οι μεταναστεύσεις κατατάσσονται σε ενδοηπειρωτικές ή ενδοευρωπαϊκές και σε διηπειρωτικές ή υπερπόντιες. Μπορούν επίσης να διακριθούν σε εκείνες που πραγματοποιήθηκαν πριν και σε εκείνες που πραγματοποιήθηκαν μετά τον ΄Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι σπουδαιότερες απόδημες χώρες της Ευρώπης κατά τη διάρκεια του Παγκοσμίου Πολέμου¹⁰ ήταν η Ιταλία, η Μ. Βρετανία, η Αυστροουγγαρία και η Ισπανία. Ειδικότερα η εξέλιξη της υπερωκεανίου μεταναστευτικής κίνησης των κυριότερων απόδημων χωρών της Ευρώπης από το 1880 μέχρι το 1923 έχει ως εξής:

Πίνακας 1: Μετανάστευση των Ευρωπαϊκών κρατών

Χώρες	Μέσος ετήσιος όρος				
	1881-1890	1891-1900	1901-1910	1911-1913	1920-1923
Αυστροουγγαρία	22.384	35.680	110.332	240.979	47.620
Βέλγιο	4.027	2.850	3.055	5.607	3.692
Γερμανία	134.212	52.988	27.965	22.359	45.963
Δανία	8.162	5.151	7.312	7.632	5.826
Ελβετία	9.091	4.408	4.907	5.858	7.750
Ισπανία	37.782	33.780	109.090	161.709	92.603
Ιταλία	99.000	157.959	361.517	403.550	176.203
Μ.Βρετανία- Ιρλανδία	255.853	174.279	281.843	390.292	242.136
Νορβηγία	18.669	9.485	19.086	10.486	8.737
Ολλανδία	5.211	2.393	2.801	2.374	4.231
Πορτογαλία	18.532	26.889	32.531	82.999	31.038
Σουηδία	32.751	20.451	22.404	16.228	11.109
Σύνολο	648.383	537.218	998.755	1.353.357	685.217

¹⁰ Τουρνάκη, Ι., (1930), *Διεθνής μεταναστευτική κίνησης και μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ:(σελίδα:21)

Όπως είδαμε, από τον 19ο αιώνα όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες, με εξαίρεση την Γαλλία, υπήρξαν χώρες αποστολής μεταναστών: μεταξύ 1850 και 1960, μετανάστευσαν σε άλλη ήπειρο 55 εκατομμύρια περίπου Ευρωπαίοι, αριθμός που αντιστοιχεί στο 18% περίπου στο Δυτικό-Ευρωπαϊκό πληθυσμό κατά το 1910.

Μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 –αρχές της δεκαετίας του 1960, η Ευρώπη μετατρέπεται από ήπειρο που «εξάγει» μετανάστες σε ήπειρο που «εισάγει» μετανάστες. Η μετατροπή αυτή έχει τρία χαρακτηριστικά: (α) την διακοπή μετανάστευσης εργατικού δυναμικού από κάποιες Ευρωπαϊκές χώρες, που είναι πλέον βιομηχανικά αναπτυγμένες, (β) την στροφή από την υπερπόντια προς την διευρωπαϊκή μετανάστευση των λιγότερο αναπτυγμένων βιομηχανικά χωρών της Ευρώπης και (γ) την είσοδο στην Ευρώπη (ιδιαίτερα στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης) μεταναστών από την Αφρική και την Ασία.

Αυτή η ουσιαστική και πολυσήμαντη διαφοροποίηση¹¹ της μεταπολεμικής Ευρωπαϊκής μετανάστευσης συγκριτικά με την προπολεμική, επισκιάζει συνήθως το γεγονός ότι ένα τμήμα του μεταναστευτικού ρεύματος από τις χώρες της Ευρώπης εξακολουθεί να είναι υπερπόντιο. Το γεγονός ότι δεν είναι πλέον η υπερπόντια αλλά είναι η ενδοηπειρωτική μετανάστευση που χαρακτηρίζει την Ευρώπη, δεν σημαίνει ότι η πρώτη έπαυσε. Σημαίνει μόνο ότι έπαυσε να είναι η περισσότερο σημαντική. Ταυτόχρονα άλλαξε και κατεύθυνση, καθώς σημαντικό τμήμα των Ευρωπαίων υπερπόντιων μεταναστών στράφηκε προς την Αυστραλία (από τις ΗΠΑ, που έκαναν σταδιακά πιο δύσκολη την είσοδο μεταναστών).

Η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια ανάλυσης του φαινομένου της νέας μετανάστευσης προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία, και Πορτογαλία) έγινε από τον Simon (1987) σύμφωνα με τον οποίο ο μεταναστευτικός μετασχηματισμός αυτών των χωρών είναι το αποτέλεσμα της πολύπλοκης αλληλεπίδρασης μεταξύ προϋπαρχόντων και νέων μεταναστευτικών ροών.

Συγκεκριμένα, διέκρινε τέσσερις διαφορετικές μεταναστευτικές διαδικασίες

---

¹¹ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:50)

σε διάφορες χώρες της Νότιας Ευρώπης¹², κυρίως κατά την περίοδο από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980: την προοπτική για τη συνέχιση της μετανάστευσης από ορισμένες περιοχές της Νότιας Ευρώπης προς το εξωτερικό, τη σημαντική παλιννόστηση Νότιο- Ευρωπαίων μεταναστών από χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, τις συνεχείς αμφίδρομες κινήσεις Νότιο – Ευρωπαίων μεταξύ της Ν. Ευρώπης και των κοινοτήτων τους στο εξωτερικό και τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα εργαζομένων και προσφύγων από αναπτυσσόμενες χώρες, από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και ειδικά για τις περιπτώσεις της Ισπανίας και της Πορτογαλίας από πρώην αποικίες τους.

Το τελευταίο μεταναστευτικό ρεύμα προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης έχει πάρει την ονομασία «νέα μετανάστευση» για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος συνδέεται με το γεγονός ότι τα μεταναστευτικά αυτά ρεύματα είναι σχετικά πρόσφατα και αφορούν κυρίως τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, ενώ ο δεύτερος αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους που τα διαφοροποιούν από την «παλαιά μετανάστευση» προς τις χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης.

Αναλύοντας επομένως την ιστορία της μετανάστευσης διακρίνουμε τέσσερις διαφορετικές φάσεις¹³:

- Η πρώτη είναι η περίοδος 1945-1960. Είναι η περίοδος της ανοικοδόμησης των χωρών μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο και η περίοδος του αποικισμού. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου η κύρια αιτία της μετανάστευσης ήταν η μετακίνηση πληθυσμών εξαιτίας του τέλους του πολέμου.
- Η δεύτερη περίοδος είναι από το 1955-1973. Είναι η περίοδος σημαντικής μετανάστευσης εργατικού δυναμικού από το λεγόμενο Νότο προς την Ηπειρωτική Ευρώπη .
- Η τρίτη περίοδος είναι η περίοδος 1974-1988. Κατά την περίοδο αυτή περιορίζεται η μετανάστευση.
- Η τελευταία περίοδος είναι η περίοδος μετά το 1988, η οποία χαρακτηρίζεται

---

¹² Μαρβάκης Α.,-Παρσάνογλου Δ.-Παύλου Μ., (2001), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (σελίδα:228)

¹³ Ναξάκης χ., Χλέτσος μ.,(2001), *μετανάστες και μετανάστευση*, Αθήνα: ΠΑΤΑΚΗ (σελίδα 207)

από τη μετακίνηση πληθυσμών από την Ανατολική προς την Δυτική Ευρώπη.

Στον Πίνακα που ακολουθεί¹⁴ φαίνονται οι περίοδοι όπου χώρες Ευρώπης γίνονται από χώρες αποστολής, σε χώρες υποδοχής μεταναστών.

Πίνακας 2: Περίοδος σημαντικής καθαρής μετανάστευσης προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, 1815-1984

Χώρα	Μετανάστευση από τη χώρα (έξοδοι)	Μετανάστευση προς τη χώρα (είσοδοι)
Αυστρία	1922-26, 1949-61	1965-73
Βέλγιο	1847-66	1922-33, 1945-75
Δανία	1866-1914, 1926-30	-
Φινλανδία	1860, 1945-70	1981-σήμερα
Γαλλία	-	1830-37, 1948-73
Γερμανία	1848-96	1947-1973
Ελλάδα	1950-74	1975-σήμερα
Ιρλανδία	1832-1970, 1982-σήμερα	1971-78
Ιταλία	1860-1971	1982-σήμερα
Ολλανδία	1880-1913, 1946-57	1964-81
Νορβηγία	1849-1930	-
Πορτογαλία	-1973	1981-σήμερα
Ισπανία	1888-93. 1904-14, 1919-25, 1949-1974	-
Σουηδία	1830, 1848-1930	1945-70, 1974-σήμερα
Ελβετία	1870-1891, 1919-25, 1975-78	1892-1913, 1928-31, 1945-1973
Ην. Βασίλειο	1901-1931	-
Αγγλία	1881-1926	1838-49, 1931-39, 1959-60
Ουαλία	1881-1926	1838-49, 1931-39, 1959-60

¹⁴ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:52)

Μπορούμε να εντοπίσουμε μια σειρά από σημαντικούς παράγοντες οι οποίοι έχουν συμβάλει και συμβάλλουν στο μετασχηματισμό των χωρών της Ευρώπης σε χώρες μαζικής υποδοχής μεταναστών. Οι παράγοντες αυτοί έχουν διαφορετική σημασία και βαρύτητα από χώρα σε χώρα και από περιοχή σε περιοχή ή σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και η σειρά που αναφέρονται παρακάτω δεν υποδηλώνει κατάταξη ανάλογα με τη σπουδαιότητα τους:

- Ευκολία πρόσβασης στις χώρες της Ευρώπης για γεωγραφικούς και οικονομικούς λόγους.
- Γεωγραφική και πολιτισμική γειτνίαση με χώρες που αποτελούν χώρες αποστολής μεταναστών (Βαλκάνια ,πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. ,Ασιατικές και Αφρικανικές χώρες).
- Εντελώς διαφορετικό δημογραφικό καθεστώς των χωρών των δύο ακτών της Μεσογείου το οποίο δημιουργεί πιέσεις και μεταναστευτικές ροές σε συνδυασμό με τις συνθήκες φτώχειας, ανεργίας και υποαπασχόλησης στις περισσότερες από τις χώρες που αποτελούν χώρες αποστολής μεταναστών στη Νότια Ευρώπη.
- Η ζήτηση που υπάρχει σε ορισμένα τμήματα των αγορών εργασίας και σε ορισμένους οικονομικούς τομείς στην Ευρώπη για μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό η οποία επιτείνεται από το δυναμικό και συνεχώς αναπτυσσόμενο ανεπίσημο/ άτυπο τομέα της οικονομίας και από τα ειδικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών σχηματισμών των χωρών αυτών. Οι παράγοντες αυτοί είναι, κατά τη γνώμη μας, εξαιρετικά σημαντικοί για την ερμηνεία της μεταναστευτικής κατάστασης στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Οι διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Δικαιώματα -Υποχρεώσεις μεταναστών στην Ελλάδα

2.1. Οι διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Η ιστορική εξέλιξη της Ελλάδας δείχνει ότι αυτή υπήρξε παραδοσιακά χώρα αποστολής μεταναστών. Όμως από τις αρχές της δεκαετίας του 70¹⁵, από χώρα αποστολής εργατικού δυναμικού στις περισσότερο αναπτυγμένες χώρες έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Από τη δεκαετία του 1980, ιδιαίτερα η Ελλάδα από χώρα αποστολής γίνεται χώρα υποδοχής μετακινούμενων πληθυσμών και συγκαταλέγεται πλέον, στις ευρωπαϊκές χώρες που έχουν πάψει να είναι χώρες αποστολής μεταναστών.

Μια απλή αναδρομή στην νεότερη ιστορία του ελληνικού κράτους, αναδεικνύει την ιστορική διάσταση του φαινομένου της μετανάστευσης στην Ελλάδα. Είναι ενδεικτικά τα στοιχεία για ένα εκατομμύριο μη γηγενείς που καταφθάνουν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, για 25.000 άτομα που μετακινούνται από την Αν. Ρωμυλία (Βουλγαρία) στην Ελλάδα με τη συμφωνία του 1919, για 1,4 εκατομμύρια Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, την Καππαδοκία, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 και για 350.000 Κωνσταντινοπολιτών στη δεκαετία του 1950, όπως και το μεγαλύτερο μέρος της Ελληνική παροικίας στην Αίγυπτο, μετά την πτώση του Φαρούκ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, και μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, το κύμα μετανάστευσης δεν έχει προέλθει από θεληματικές επιλογές.

Από τη δεκαετία του 1970 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980¹⁶, η οικονομική κρίση στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι επενδύσεις στην ελληνική οικονομία και κατ' επέκταση η ανάγκη για εργατικά χέρια, δημιουργούν δύο

---

¹⁵ Εμκε-Πουλοπούλου, Η., (1986), *Προβλήματα μετανάστευσης-παλινόστησης*, Αθήνα:ΙΕΜΕΟ/ΕΔΗΜ (σελίδα:8)

¹⁶ Μαρβάκης Α.,-Παρσάνογλου Δ.-Παύλου Μ., (2001), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (σελίδα:204)

μεταναστευτικά κύματα προς την Ελλάδα. Ένα κύμα παλιννόστησης κυρίως, (επέστρεψαν, μέχρι το 1985, 617.000 Έλληνες μετανάστες), αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων από χώρες του τρίτου κόσμου (Αφρική, Ασία) οι οποίοι έβρισκαν δουλειά σε βιομηχανία, εμπόριο και υπηρεσίες, σε εργασίες χαμηλού γοήτρου, συνήθως, ανθυγιεινές και κακοπληρωμένες. Σύμφωνα με απογραφή της ΕΣΥΕ το 1991, επρόκειτο για 130.000 αλλοδαπούς με τις οικογένειες τους, ενώ οι νόμιμα εργαζόμενοι ήταν γύρω στις 24.000, σύμφωνα με το Υπουργείο Εργασίας. Άλλες έρευνες τους υπολογίζουν σε 410.000 άτομα.

Από το τέλος της δεκαετίας του 1980, όμως, το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα αυξάνει. Προέρχεται, κυρίως από την πρώην ΕΣΣΔ (Πόντιοι) και τις λοιπές ανατολικές χώρες, ενώ το άνοιγμα των συνόρων μας με την Αλβανία, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, προκάλεσε ένα τεράστιο κύμα μεταναστών, το οποίο υπολογίζεται γύρω στο μισό εκατομμύριο- αριθμός πολύ μεγαλύτερος από το σύνολο των αλλοδαπών που ζούσαν μέχρι τότε στην Ελλάδα.

Το έντονο αυτό μεταναστευτικό ρεύμα που αναπτύχθηκε προς την Ελλάδα, συνδέεται κυρίως με την αλλαγή καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη¹⁷, καθώς και με τις μετακινήσεις προσφύγων και ατόμων χωρίς επαρκείς πόρους συντήρησης από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Ο αριθμός των μεταναστών (νομίμων και μη) υπολογίζεται περίπου στο 6-7% του πληθυσμού της Ελλάδας, αν και ο αριθμός των νομιμοποιημένων μεταναστών δεν υπερβαίνει τους 230.000.

Η παράνομη μετανάστευση εκτιμάται¹⁸ ότι φθάνει συνολικά τις 350.000 με 400.000 άτομα. Το Υπουργείο Εξωτερικών υπολογίζει ότι φιλοξενούμε, σχεδόν 500.000 με 600.000 αλλοδαπούς που βρίσκονται παράνομα στη χώρα. Οι εικόνες που προβάλλουν, συχνά, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για το ξερίζωμα ανθρώπων από τα σπίτια τους, είναι σκηνές καθημερινότητας στην Αφρική, Ασία και Μέση Ανατολή. Η πολιτική αστάθεια σε μία σειρά χωρών είχε ως συνέπεια την ύπαρξη

---

¹⁷ Αμίτση Γαβριήλ-Λαζαρίδη Γαβριέλλα,(2001), *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα :Παπαζήση (σελίδα:9)

¹⁸ Εμκε-Πουλοπούλου, Η., (1986), *Προβλήματα μετανάστευσης-παλινόστησης*, Αθήνα:ΙΕΜΕΟ/ΕΔΗΜ (σελίδα:9)

μεταναστευτικών ροών και προς την Ελλάδα. Στατιστικά στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (ΔΟΜ) δείχνουν μια αύξηση του αριθμού των αναγνωρισμένων ως πρόσφυγες από 12.845 τον Δεκέμβριο του 1989 σε 13.681 στις 31/8/1990. Οι πληροφορίες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες δείχνουν, για το 1991 και το 1992, μια σαφή κάμψη τόσο του αριθμού των αιτήσεων για χορήγηση πολιτικού ασύλου όσο και στο σύνολο των αναγνωρισμένων πολιτικών φυγάδων. Έτσι, ενώ το 1991 υποβλήθηκαν 4.381 αιτήσεις για χορήγηση πολιτικού ασύλου, κατά τη διάρκεια του 1991 και 1992 ζήτησαν να αναγνωρισθούν ως πρόσφυγες από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ 1.078 και 1.850 άτομα αντίστοιχα. Πολλοί από τους πρόσφυγες (κατά κύριο λόγο Πολωνοί) μετακινούνται προς τις ΗΠΑ και τον Καναδά, για αυτό θεωρούν την Ελλάδα σαν προσωρινό σταθμό στην αναζήτηση χώρας εγκατάστασης και απασχόλησης.

Όσον αφορά το δυναμικό που έχει εισέλθει στην Ελλάδα αποτελείται από¹⁹:

- Αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από αφρικανικές χώρες και την Αμερική,
- Έλληνες ομογενείς που προέρχονται από Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και επέστρεψαν στην Ελλάδα.
- Αλλοδαπούς που ζήτησαν πολιτικό άσυλο στη χώρα και από μετανάστες από γειτονικές, κυρίως βαλκανικές χώρες.

Σε ότι αφορά τα ποσοτικά μεγέθη των επιμέρους κατηγοριών τονίζεται ότι η πρώτη ομάδα αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα του συνόλου και όλοι διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, η δεύτερη κατηγορία προσεγγίζει περίπου τα 100.000 άτομα, ενώ η τρίτη ομάδα αφορά άτομα που απολαμβάνουν πολιτικού ασύλου στην Ελλάδα. Η μεγαλύτερη, όμως, μάζα αλλοδαπού δυναμικού προέρχεται από γειτονικές χώρες της Αλβανίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Πολωνίας και υπολογίζεται πως φθάνει τις 500.000 άτομα. Μέχρι πριν λίγα χρόνια η συντριπτική πλειοψηφία αυτών, ζούσαν παράνομα στη χώρα μας, ενώ από το 1998 η πολιτεία δρομολόγησε διαδικασίες νομιμοποίησης τους και απόκτησης της «πράσινης κάρτας». Εκείνο που αξίζει να επισημάνει κανείς είναι ότι ο «κύκλος» της μετανάστευσης προς την Ελλάδα θα συνεχίσει να αποτελεί και να αντιμετωπίζεται ως χώρα υποδοχής μεταναστών και προς αυτή τη κατεύθυνση συνηγορούν οι έξι

---

¹⁹ Ναξιάκης χ., Χλέτσος μ.,(2001), *μετανάστες και μετανάστευση*, Αθήνα: ΠΑΤΑΚΗ (σελίδα 212)

παρακάτω παράγοντες:

- η διεθνοποίηση των οικονομιών και ειδικότερα η εντατικοποίηση των πάσης φύσεως οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τις γειτονικές χώρες,
- η συνεχιζόμενη πολιτικοοικονομική αβεβαιότητα στο ευρύτερο βαλκανικό περιβάλλον και ιδιαίτερα η επικρατούσα κατάσταση στις αυτόνομες, πλέον, χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας,
- το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί το «ευρωπαϊκό αποκούμπι» της περιοχής και αντιμετωπίζεται ως ενδιάμεσος σταθμός προς την πλουσιότερη Κεντρική Ευρώπη και Αμερική και
- το γεγονός ότι το μήκος των ελληνικών συνόρων προσφέρει πολλές λύσεις και δυνατότητες για τους παράνομους μετανάστες.

2.2 Δημογραφικά Δεδομένα

2.2.1 Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001 Αλλοδαποί κατά υπηκοότητα και λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα

Σύνολο χώρας, νομοί, υπηκοότητα	Αμφοτέρων των φύλων							
	Σύνολο	Λόγοι εγκατάστασης						Μεικτός λόγος
		Αποκλειστικός λόγος						
		Εργασία	Επανάνωση οικογένειας	Σπουδές	Αναζήτηση ασύλου	Πρόσφυγας	Άλλος λόγος	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	761813	381330	93674	19950	9920	2359	206784	47796
Αλβανία	438036	220470	65214	7708	926	35	112768	30915
Αρμενία	7742	2940	1091	180	2	0	2672	857
Αυστραλία	8767	1117	834	38	0	0	6474	304
Βουλγαρία	35104	26473	2482	423	157	43	4244	1282
Γερμανία	11806	3564	1547	223	13	2	5972	485
Γεωργία	22875	8923	2502	272	0	0	8036	3142
Ηνωμένες Πολιτείες	18140	3519	2297	181	0	0	11568	575
Ηνωμένο Βασίλειο	13196	5011	1484	150	0	0	6083	468
Ιράκ	6936	2809	422	56	1977	406	582	684
Κύπρος	17426	4591	1009	6767	0	0	4502	557

Ουκρανία	13616	9614	1075	190	6	0	2066	665
Πακιστάν	11130	10112	199	38	385	1	172	223
Πολωνία	12831	7466	1246	116	1767	129	1535	572
Ρουμανία	21994	16663	1346	222	1334	219	1401	809
Ρωσική Ομοσπ.	17535	6662	1963	189	85	19	6817	1800
Τουρκία	7881	1310	727	205	1499	1067	2520	553
Φιλιππίνες	6478	5178	210	39	6	5	921	119

Πίνακας 1: πληθυσμός αλλοδαπών στην Ελλάδα κατά υπηκοότητα και λόγο εγκατάστασης²⁰.

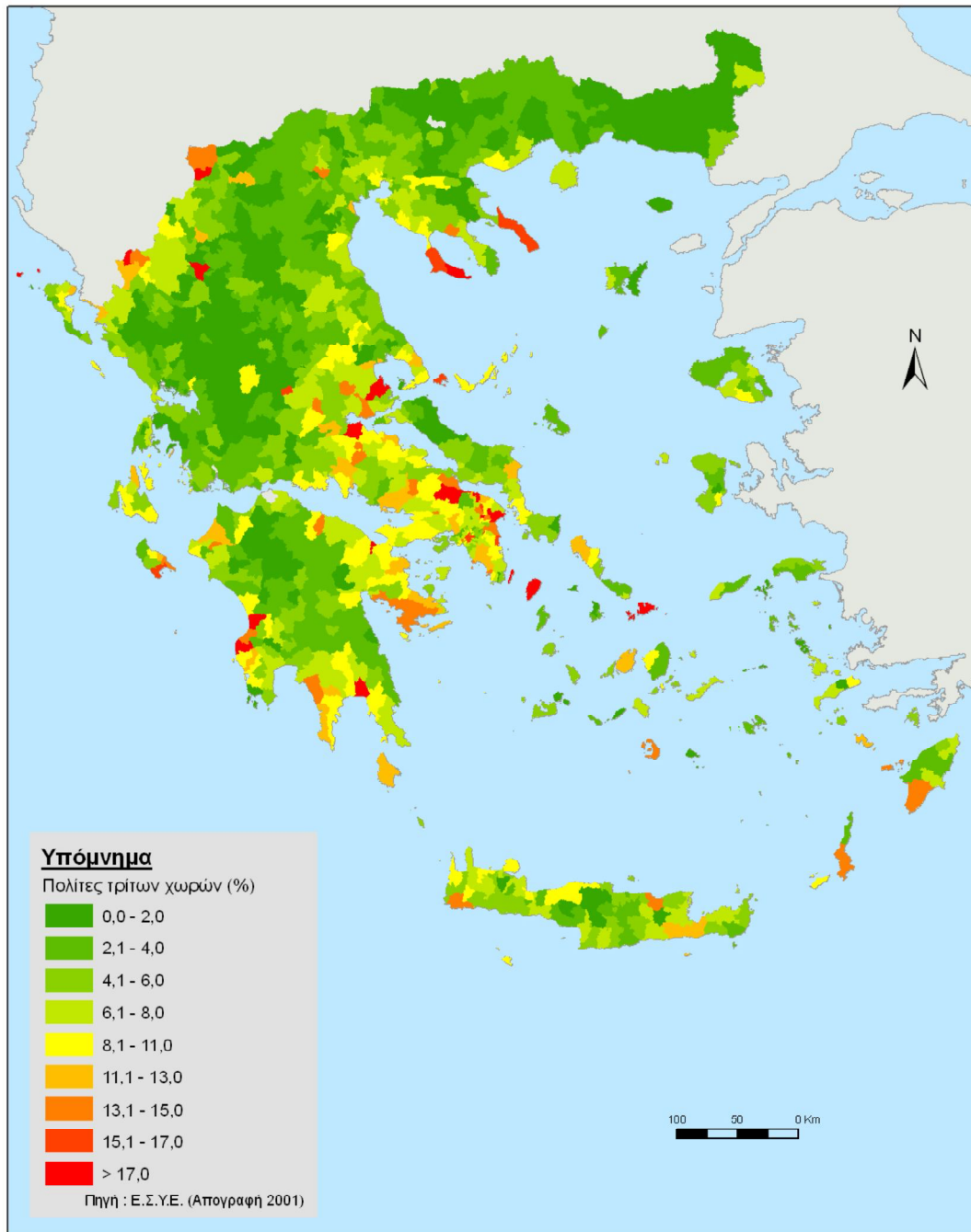
Η τελευταία απογραφή που έγινε στην Ελλάδα κατέγραψε 762.191 άτομα που κατοικούν στη χώρα χωρίς Ελληνική υπηκοότητα και που αποτελούν το 7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Από αυτό τον αριθμό οι 48.560 αλλοδαποί είναι πολίτες της Ε.Ε. ή της ΕΖΕΣ, υπάρχουν ακόμη 17.426 Κύπριοι που απολαμβάνουν κάποια προνόμια λόγω της υπηκοότητάς τους. Οι υπόλοιποι 690.000 είναι υπήκοοι τρίτων χωρών (όχι όμως ομογενείς) και για όσους από αυτούς είναι ενήλικες (άνω των 18 ετών) απαιτείται από το νόμο να έχουν κανονική άδεια παραμονής στη χώρα.

Ο παραπάνω πίνακας²¹ δείχνει την κατανομή των αλλοδαπών ανά εθνικότητα με τους Αλβανούς να αποτελούν το 56% του συνόλου των μεταναστών (438.036). Ακολουθούν οι Βούλγαροι (5%) (35.104), οι Γεωργιανοί (3%) (22.875) και οι Ρουμάνοι (3%) (21.994). Οι Αμερικανοί, Κύπριοι, Βρετανοί, και Γερμανοί παρουσιάζονται ως σημαντικές κοινότητες και η καθεμία αποτελεί περίπου το 2% του συνόλου του αλλοδαπού πληθυσμού. Ωστόσο, η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της Ε.Ε. η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών τα οποία ξεπερνά το 50% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα.

²⁰ www.Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

²¹ άρθρο από το internet, Κυριάκου Ι., 2004 σελ.13

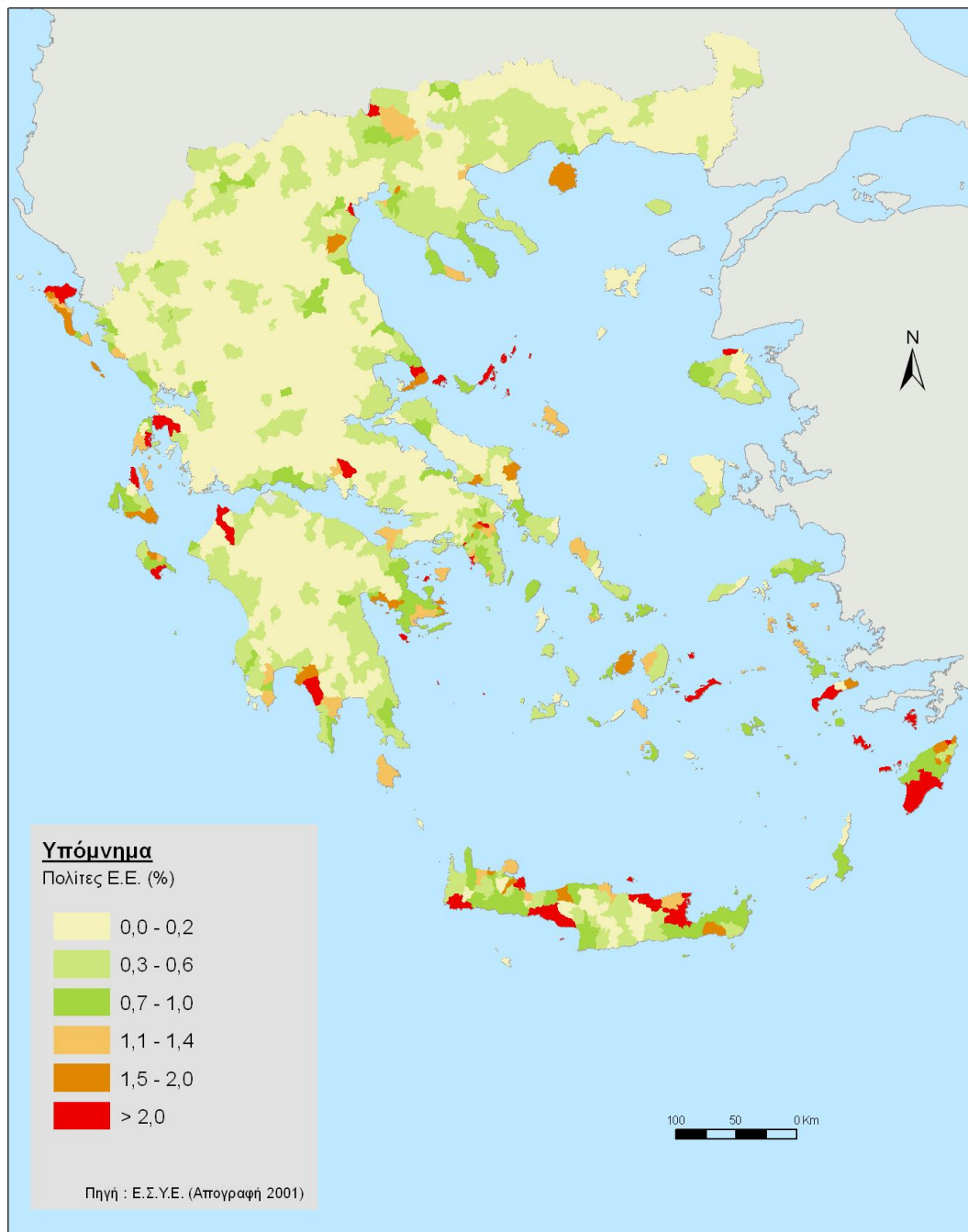
**ΧΑΡΤΗΣ 1:
Ποσοστό Μεταναστών επί συνόλου πληθυσμού ανά δήμο
(Πολίτες τρίτων χωρών)**

Σχήμα 1: Ποσοστό μεταναστών τρίτων χωρών επί συνόλου πληθυσμού ανά δήμο²²

²² www.Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

**ΧΑΡΤΗΣ 2:
Ποσοστό Μεταναστών επί συνόλου πληθυσμού ανά δήμο
(Πολίτες Ευρωπαϊκής Ένωσης)**

Σχήμα 1: Ποσοστό μεταναστών Ευρωπαϊκής Ένωσης ανά δήμο²³

²³ www.Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Τα σχήματα 1 & 2 δείχνουν την παρουσία αλλοδαπών ανά δήμο και υποδηλώνουν ένα μεγάλο φάσμα πυκνότητας του αλλοδαπού πληθυσμού που κυμαίνεται ανάμεσα στο 0 και 25%. Εξετάζοντας την παρουσία αλλοδαπών από χώρες εκτός Ε.Ε. παρατηρούμε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά (13-25%) επί του συνολικού πληθυσμού εμφανίζονται στα νησιά (Μύκονος, Κέα, Σκιάθος, Ζάκυνθος), στην Αττική κοντά στην Αθήνα και στα βορειοδυτικά σύνορα της χώρας. Τα χαμηλότερα ποσοστά (0-1,7%) βρίσκονται στα βορειοανατολικά διαμερίσματα της χώρας, γύρω από την Αλεξανδρούπολη και σε μερικές οικονομικά υποανάπτυκτες περιοχές. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση αλλοδαπών τρίτων χωρών (εκτός Ε.Ε.) παρατηρείται στο δήμο της Αθήνας, με 132.000 μετανάστες που αποτελούν το 17% του συνολικού πληθυσμού. Η Θεσσαλονίκη ακολουθεί με 27.000 αλλοδαπούς που αποτελούν όμως μόνο το 7% του πληθυσμού. Μετά από αυτές τις περιοχές ακολουθούν τα προάστια της Αθήνας. Τα νησιά δείχνουν επίσης μεγάλα ποσοστά μεταναστών (πχ Κρήτη, Ρόδος, Κέρκυρα και Ζάκυνθος). Από την άλλη μεριά στο σχήμα 2 παρατηρείται ότι Οι συγκεντρώσεις αλλοδαπού πληθυσμού από χώρες της Ε.Ε. κυμαίνονται σε χαμηλά ποσοστά, αν και φτάνουν στο 6,4% του συνολικού πληθυσμού στην Αλόνησο. Παρατηρούνται σημαντικές συγκεντρώσεις στα πιο ευκατάστατα προάστια της Αθήνας και σε ορισμένα Ελληνικά νησιά (Ρόδος, Λίνδος, Νότια Ρόδος, Σύμη, Αμοργός, Σκιάθος, Σπέτσες).

2.2.2 Διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα

Δεδομένης της απουσίας επίσημων δεδομένων σε αυτό το σημείο²⁴, ακόμα και αυτών των καταχωρημένων μεταναστών, μια ερώτηση στην απογραφή ζητάει από τους δηλωμένους αλλοδαπούς εργάτες τον καιρό παραμονής τους στην Ελλάδα, δίνοντας τους τρεις επιλογές: λιγότερο από χρόνο, 1-5 χρόνια και περισσότερο από 5 χρόνια. Περίπου οι μισοί Αλβανοί άντρες ισχυρίστηκαν ότι είναι στην Ελλάδα περισσότερο από 5 χρόνια, και ανάλογα περίπου το 40% των Αλβανίδων. Οι μετανάστες από τις Φιλιππίνες, και μέχρι ενός σημείου από την Αίγυπτο και την Πολωνία, φαίνεται σε μεγάλο ποσοστό να παραμένουν στην Ελλάδα για περισσότερο από 5 χρόνια. Πρόσφατοι μετανάστες από τη Βαλκανική και την Ευρώπη απάντησαν

---

²⁴ www.Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

κυρίως 1- 5 χρόνια, όπως έπραξαν αυτοί από το Πακιστάν, την Ινδία και το Μπαγκλαντές. Μόνο οι Μολδαβοί δεν αποτελούν μόνιμους κατοίκους για περισσότερα από 5 χρόνια, καθώς και οι άρρενες Ουκρανοί. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με τα γνωστά μεταναστευτικά μοντέλα των εθνικών ομάδων, και των πρώτων παρατηρήσεων της παρουσίας τους στην Ελλάδα: τα δεδομένα, επομένως εμφανίζονται να είναι αρκετά αξιόπιστα. Αν οι περισσότεροι από αυτούς τους μετανάστες έχουν παραμείνει στην Ελλάδα από το 2001, τότε το επακόλουθο είναι ότι περίπου ο μισός πληθυσμός μεταναστών της Ελλάδας υπερβαίνει σε διάρκεια παραμονής τα 8 χρόνια, και μάλλον το 80% βρίσκεται στη χώρα για τουλάχιστον 5 χρόνια .

2.2.3 Ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών στην Ελλάδα

Όπως γίνεται φανερό²⁵ ο αριθμός των νομίμων μεταναστών δεν μπορεί να εκτιμηθεί από τα πρόσφατα δεδομένα. Είναι δυνατό ο αριθμός για τον Ιανουάριο του 2004 (509.000) να είναι σχετικά ακριβής ωστόσο αυτό δεν είναι σίγουρο. Παρόλα αυτά, από τον Οκτώβριο 2004 έχουν εκδοθεί περίπου 700.000 άδειες. Αυτός ο αριθμός είναι υψηλότερος από τον αριθμό της Απογραφής των 592.159 ενηλίκων που πρέπει να έχουν άδεια παραμονής. Παρ' ότι τα παιδιά ηλικίας 14-17, που δεν είναι στο εκπαιδευτικό σύστημα, ζητούν τις δικές τους άδειες, αυτό δεν αλλάζει αισθητά το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει διανείμει περισσότερες άδειες παραμονής σε αριθμό μεγαλύτερο από αυτό που παρουσιάζεται στην Απογραφή. Τα αθροιστικά δεδομένα εμφανίζουν τους Αλβανούς οι οποίοι έχουν εξασφαλίσει άδεια να αριθμούν τους 432.120 – ένας αριθμός επίσης αισθητά παραπάνω από τον αριθμό της Απογραφής των 344.526 ατόμων ηλικίας 15+ ετών το 2001.

Μετά τη συνήθη κυριαρχία των Αλβανών, υπάρχουν 66.787 Βούλγαροι, 29.108 Ρουμάνοι και 23.008 Ουκρανοί. Όλες οι εθνικότητες δείχνουν μια σημαντική αύξηση στις άδειες σε σύγκριση με την Απογραφή, εκτός από τους Πολωνούς (σημαντική μείωση) και τους Φιλιπινέζους (σχεδόν το ίδιο). Παρόλο τους αυξανόμενους αριθμούς σχεδόν όλων των εθνικοτήτων, μερικές εθνικότητες έχουν τροποποιήσει την σειρά κατάταξή τους στην παρουσία ομάδων μεταναστών στην Ελλάδα, κυρίως λόγω των πρόσφατων μεταναστεύσεων: αυτές περιλαμβάνουν τους Βούλγαρους, Ουκρανούς, Γεωργιανούς, Μολδαβούς, Μακεδόνες και Κινέζους.

---

²⁵ www.Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

2.3 Μεταναστευτική πολιτική

Συνδεδεμένη με το μεταναστευτικό φαινόμενο και την διαμόρφωση του είναι η μεταναστευτική πολιτική. Είτε ως απόπειρα χειραγώγησης του φαινομένου και των επιπτώσεων του είτε ως προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων που αυτό δημιούργησε, η μεταναστευτική πολιτική επηρέασε όχι μόνο το μεταναστευτικό φαινόμενο αλλά και την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα, τόσο στο επίπεδο των κοινωνικών-οικονομικών σχέσεων που προώθησε όσο και στο επίπεδο των κοινωνικών αξιών αλλά και σε εκείνο της κοινωνικό-ηθικής ταυτότητας και συνοχής. Έτσι, στις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του 20ου αιώνα και μπρος στην διαγραφόμενη νέα εποχή για την Ευρώπη και για τον κόσμο, σημαντικά για την διαμόρφωση της εποχής αυτής δεν είναι μόνο τα φαινόμενα και οι καταστάσεις αλλά και η κοινωνική πολιτική που εκφράζει τις σχετικές με αυτά τα φαινόμενα και αυτές τις καταστάσεις αντίληψη και επιθυμία και που εντέλει προδιαγράφει την δυναμική και τις προοπτικές, τις δικές τους και τις δικές της.

2.3.1 Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική-Χώρες Υποδοχής

Οι μελετητές του σύγχρονου μεταναστευτικού φαινομένου διακρίνουν²⁶ συνήθως τις χώρες υποδοχής σε χώρες υπερπόντιας και σε χώρες ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης. Οι πρώτες θεωρούνται ως χώρες παραδοσιακά μεταναστευτικές που απέβλεπαν στην πρόσκτηση πολιτών :οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία αντιμετώπισαν την μετανάστευση ως μόνιμη λύση δημογραφικών προβλημάτων συνδεδεμένων αφενός με την πολύ χαμηλή πληθυσμιακή τους πυκνότητα αλλά και την δομή του πληθυσμού τους και αφετέρου με τις ανάγκες της ανάπτυξης τους. Οι Ευρωπαϊκές χώρες ήταν κατά παράδοση χώρες αποστολής, γι'αυτό οι μελετητές τις αποκαλούν συνήθως χώρες «σύγχρονης» μετανάστευσης, υπονοώντας ότι η μετανάστευση σ'αυτές διαμόρφωσε μεταπολεμικά ένα καινούριο μεταναστευτικό φαινόμενο, χαρακτηριστικό της Ευρώπης. Η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση είναι κατεξοχήν νεωτερική και αντιμετωπίστηκε από τις χώρες υποδοχής για την απόκτηση εργατικών χεριών. Η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση αφενός μετέτρεψε τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης από χώρες αποστολής σε υποδοχής, και αφετέρου, έστρεψε ένα

---

²⁶ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:125)

μεγάλο τμήμα του μεταναστευτικού ρεύματος από την Ευρωπαϊκή περιφέρεια προς τις χώρες αυτές. Το ενδοευρωπαϊκό μεταναστευτικό ρεύμα μετατρέπεται σταδιακά σε υπερπόντιο καθώς η μετανάστευση από την σταδιακά αναπτυσσόμενη Ευρωπαϊκή περιφέρεια προοδευτικά μειώνεται και αντικαθίσταται από την αυξανόμενη εισροή στην Ευρώπη μεταναστών από την Ασία και την Αφρική.

Η παρακάτω ταξινόμηση διευκρινίζει τον τρόπο με τον οποίο η χώρα υποδοχής αντιμετωπίζει τον εαυτό της ως χώρα υποδοχής μεταναστών και διαμορφώνει αναλόγως την πολιτική της ως προς αυτούς. Η ταξινόμηση είναι η ακόλουθη:

- Χώρες με πολιτική αφομοίωση των μεταναστών.

Πρόκειται για χώρες που²⁷ λόγω του συνδυασμού της χαμηλής πληθυσμιακής πυκνότητας με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας μιας συνεχώς αναπτυσσόμενης οικονομίας, δεν απέβλεψαν μόνο στο να καλύψουν τα κενά του εργατικού τους δυναμικού με ξένα εργατικά χέρια αλλά καις τη κάλυψη των δημογραφικών του κενών. Απέβλεψαν δηλαδή στην απόκτηση πολιτών και όχι απλών εργατών. Τέτοιες χώρες είναι οι ΗΠΑ, Ο Καναδάς και η Αυστραλία.

Από το 1882 ισχύει ο πρώτος γενικός νόμος για τη μετανάστευση, σύμφωνα με τον οποίο όλοι οι μετανάστες πρέπει να πληρώσουν ένα φόρο εισόδου 8 δολαρίων κατά κεφαλήν. Το 1891 ένας νόμος θεσπίζει τις δυνατότητες αποκλεισμού με βάση θέματα υγείας. Επίσης, το 1897 αποκλείονται όλοι οι αναλφάβητοι, μέτρο που δημιουργεί έντονες αντιδράσεις. Κατά τη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου, και συγκεκριμένα το 1917 καθίσταται δυνατή η ψήφιση του σχετικού νόμου από το Κογκρέσο. Ο νόμος αυτός διπλασιάζει τον κατά κεφαλή εφάπαξ φόρο μετανάστευσης, απαγορεύει την είσοδο στους λαούς της Νοτιοανατολικής Ασίας και δίνει στις αρμόδιες υπηρεσίες ευρύτερες δυνατότητες απέλασης ξένων. Με την έναρξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου η μετανάστευση από την Ευρώπη ουσιαστικά σταματά. Στην μεταναστευτική αυτή ανάπαυλα οι ΗΠΑ έχουν τη δυνατότητα να επανεξετάσουν την πολιτική τους. Με τη λήξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου η

---

²⁷ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:127-132)

μετανάστευση ξαναρχίζει. Το 1921 ψηφίστηκε ο πρώτος νόμος για τις ποσοστώσεις. Με τον νόμο αυτό θα ήταν δυνατόν να μεταναστεύσουν ετησίως στις ΗΠΑ τόσα άτομα από κάθε χώρα ώστε να μην υπάρχει υπέρβαση του ποσοστού του 3% στο σύνολο των ατόμων της ίδιας εθνικότητας που είναι ήδη εγκατεστημένα. Έτσι η εφαρμογή του νόμου των ποσοστώσεων προσδιορίζει τον ανώτατο δυνατό αριθμό. Ο επιλεκτικός χαρακτήρας της ποσοστώσης ενισχύεται με τον Νόμο του 1924 που αφενός περιορίζει το ποσοστό από 3% σε 2% και αφετέρου προσδιορίζει ως βάση του υπολογισμού την απογραφή όχι του 1910 αλλά του 1890. Ο Νόμος του 1924 μπαίνει σε εφαρμογή το 1929. μετά την λήξη του πολέμου, το 1948, ψηφίζεται νόμος που επιτρέπει την είσοδο στις ΗΠΑ 202.000 προσφύγων. Μεταπολεμικά το σύστημα των ποσοστώσεων καταργείται το 1965 και αντικαθίσταται από έναν ετήσιο μέγιστο αριθμό. Η επιλογή αποσυνδέεται από την εθνικότητα και εξαρτάται πλέον από ένα σύστημα προτιμήσεων των εξής κατηγοριών: παιδιά Αμερικανών υπηκόων, οικογένειες υπηκόων ή κατοίκων, εργαζόμενοι με χρήσιμα για τον τόπο προσόντα και πρόσφυγες. Ο σχετικός νόμος τροποποιείται το 1976 και το 1978 έτσι ώστε το 80% του συνόλου των μεταναστών να είναι μέλη οικογένεια και το 20% ειδικών προσόντων.

- Χώρες με πολιτική διαμόρφωσης μια πολυπολιτισμικής κοινωνίας

Πρόκειται για χώρες οι οποίες έχουν υιοθετήσει²⁸ ή τουλάχιστον προωθούν, μια φιλοσοφία που δέχεται πως οι μετανάστες και οι απόγονοι τους, που συμβάλουν στη διαμόρφωση της οικονομικής, της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής της χώρας, δεν μπορεί παρά να συμβάλουν και στην πολιτιστική της ταυτότητα. Χώρες όπως η Αυστραλία ή η Σουηδία αντιμετωπίζουν τις εθνικές μειονότητες ως φορείς πολιτισμών, τις ενθαρρύνουν να διατηρήσουν στοιχεία της εθνικής τους ταυτότητας και να συμβάλουν με τα στοιχεία αυτά στην διαμόρφωση π.χ. της Αυστραλιανής ταυτότητας.

Η πολιτική στις Αυστραλίας, παραμένει μια πολιτική αφομοίωσης, που στηρίζεται στην απλοϊκή προσδοκία ότι οι μετανάστες θα θελήσουν να εγκαταλείψουν τις παραδοσιακές τους γλώσσες και πολιτισμούς και να

---

²⁸ Μουσουρού, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:140-145)

συμμορφωθούν περισσότερο και γρηγορότερα στο υπάρχον Αυστραλιανό πρότυπο. Η προσδοκία αυτή οδήγησε στην έλλειψη οποιασδήποτε στήριξης των μεταναστών από το κράτος που όχι μόνο τους βάζει σε μειονεκτική θέση αλλά και υποσκάπτει αυτή την ίδια την αφομοίωση τους.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 παρατηρείται μια μεταβολή πολιτικής, λόγω του ότι τα προβλήματα είχαν ήδη γίνει εμφανή. Η μεταναστευτική πολιτική της Αυστραλίας μετατρέπεται από πολιτική αφομοίωσης σε πολιτική ένταξης. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 διαμορφώνεται μια νέα πολιτική εγκατάστασης των μεταναστών που αποβλέπει σε δύο στόχους: Η Αυστραλία συνεχίζει να θεωρεί τα προγράμματα εγκατάστασης των μεταναστών ως το κύριο εργαλείο για την επίτευξη μιας ενιαίας συνεκτικής και αρμονικής Αυστραλιανής κοινότητας. Αποδίδει όμως τώρα η Αυστραλία ίση σημασία στη διατήρηση και ανάπτυξη του πλούτου και της ποικιλίας που δημιουργεί η συνύπαρξη μιας ποικιλίας πολιτισμών και γλωσσών, με την προϋπόθεση ότι αυτό συμβαίνει σ'ένα κλίμα κατανόησης και ανοχής.

Η Αυστραλία κυκλοφόρησε κατά το 1978 σε 10 γλώσσες ένα κείμενο με τίτλο Προγράμματα και Υπηρεσίες για τους Μετανάστες μετά την Άφιξη τους (Post-Arrival Programs and Services for Migrants), το οποίο εκφράζει τις αρχές της προώθησης της ιδέας της πολυπολιτισμικής κοινωνίας και το οποίο ακολούθησε σειρά μέτρων που απέβλεπαν στην υλοποίηση αυτής της ιδέας. Το κυριότερο ίσως από τα μέτρα αυτά υπήρξε η δημιουργία, κατά το 1978, του Αυστραλιανού Ινστιτούτου Πολυπολιτισμικών Υποθέσεων (AIMA), με στόχους την ευαισθητοποίηση στην πολιτισμική ποικιλία στα πλαίσια της Αυστραλιανής κοινότητας, την προώθηση της ανοχής και της αλληλοκατανόησης και την ενθάρρυνση όλων των εθνικών ομάδων να συμμετάσχουν ενεργά στην Αυστραλιανή κοινωνία. Έτσι το AIMA καταργείται κατά το 1986, χρονιά κατά την οποία η σημαντική για την προώθηση της πολυπολιτισμικής πολιτικής Ειδική Ραδιοφωνική Υπηρεσία (SBS) απορροφήθηκε από Αυστραλιανή Ραδιοφωνική Υπηρεσία.

- Χώρες με πολιτική αντιμετώπισης των μεταναστών ως εργατικής δύναμης, πολιτική μη αφομοίωσης

Η πολιτική των Ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής αποβλέπει²⁹ στην κάλυψη

---

²⁹ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:147-149)

αυτών των κενών (ως «κοινωνικά ανεπιθύμητων») θέσεων κατά τρόπο που να ελαχιστοποιεί τα κοινωνικά προβλήματα που θα μπορούσε να δημιουργήσει η (μαζική) είσοδος ξένων πληθυσμών στην χώρα. Πρόκειται, έτσι, για πολιτική που έχει ως άξονα την προσωρινότητα της παραμονής του αλλοδαπού και την αντιμετώπιση του αλλοδαπού αυτού ως (προσωρινού) εργάτη και όχι ως πολίτη ή ως μέλος της οικογένειας του εργάτη.

Το 1965 ψηφίζεται ο νόμος που προσδιορίζει τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες ένας αλλοδαπός μπορεί να πάρει άδεια διαμονής στην χώρα. Η άδεια αυτή συνδέεται με την άδεια εργασίας, η οποία λαμβάνει υπόψη τις οικονομικές προτεραιότητες αλλά και την προτίμηση στην Γερμανική εργατική δύναμη. Προκειμένου για άτομα μη Γερμανικής καταγωγής, η πολιτογράφηση είναι δυνατή μόνο ύστερα από συμπλήρωση συνεχούς παραμονής δέκα ετών στην Γερμανία ή πέντε έως επτά ετών για όσους είτε γεννήθηκαν στην Γερμανία είτε έχουν σύζυγο Γερμανό ή Γερμανίδα. Επιπλέον προϋποθέσεις είναι εισόδημα ορισμένου ύψους, επαρκής γνώση γραφής και ομιλίας της Γερμανικής γλώσσας και καταβολή ενός παράβολου. Ο διπλός έλεγχος ανανέωσης της δυνατότητας του αλλοδαπού να παραμείνει στην χώρα, εξασφαλίζει ότι μόνο οι επιθυμητοί αλλοδαποί θα επιτύχουν τη μονιμότητα διαμονής και την πολιτογράφηση τους στην Γερμανία αφού μόνο αυτοί θα μπορέσουν να συμπληρώσουν δεκαετή παραμονή στην Γερμανία.

Το 1973, η νέα πολιτική έχει έναν διπλό στόχο: πρώτον, τον περιορισμό του αριθμού των μεταναστών, στόχο στον οποίο αποβλέπει αφενός η θέσπιση μέτρων που καθιστούν την πρόσληψη νέων μεταναστών δυσκολότερη για τους εργοδότες, και αφετέρου, η διατήρηση εκείνων των μέτρων που δυσκόλευαν την οριστική εγκατάσταση των μεταναστών στην χώρα. Δεύτερον, την ταυτόχρονη εξασφάλιση του απαραίτητου για το μέλλον εργατικού δυναμικού, στόχο στον οποίο αποβλέπει η κατάργηση της υποχρεωτικής εναλλαγής και η διαφαινόμενη επιθυμία βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας των μεταναστών.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, τα συνδεδεμένα με την μετανάστευση κοινωνικά ζητήματα αρχίζουν και παίρνουν προτεραιότητα σε σχέση με τα οικονομικά. Χωρίς να αναγνωρίσουν ότι η εγκατάσταση των μεταναστών είναι μόνιμη, η Ομοσπονδιακή Γερμανία και η Γερμανική κοινή γνώμη αναγκάζονται να παραδεχθούν ότι οι αλλοδαποί και οι οικογένειές τους δεν πρόκειται να φύγουν στο άμεσο μέλλον και ότι υπάρχουν κοινωνικά προβλήματα προς επίλυση.

- Τέως αποικιοκρατικές χώρες

Η Γαλλία, η Μ.Βρετανία, η Ολλανδία υπήρξαν αποικιοκρατικές χώρες³⁰ και η πολιτική τους εμφανίζει ουσιώδεις ομοιότητες προς εκείνες των κατηγοριών που ήδη αναφέραμε. Έχει όμως και ουσιώδεις διαφορές και λόγω αυτών θεωρήθηκε σκόπιμο να καταταχθούν οι χώρες αυτές σε μια χωριστή κατηγορία.

Η Μεγάλη Βρετανία ουσιαστικά αγνοούσε τον όρο «μετανάστης» προπολεμικά. Οι εισερχόμενοι προς εγκατάσταση ήταν είτε αλλοδαποί είτε Ιρλανδοί ή Βρετανοί. Μεταπολεμικά όμως αυτό αλλάζει. Στην μεταναστευτική πολιτική (1968), εισάγεται η διάκριση μεταξύ «πάτριου» και «μετανάστη». Από το 1962 στόχος της μεταναστευτικής πολιτικής είναι ο αυστηρός έλεγχος εισόδου των (έγχρωμων) «μεταναστών» αλλά η διευκόλυνση της εισόδου των ήδη εγκατεστημένων στην χώρα οικογενειών μεταναστών, ενώ η είσοδος των (λευκών) «πατριών» παραμένει ανεξέλεγκτη και ευνοείται. Έτσι, με νόμο του 1962, η είσοδος των μεταναστών συνδέεται με την εγγύηση απασχόλησης.

Η Γαλλία υπήρξε μεταναστευτική χώρα πολύ πριν αυτό συμβεί στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Η πολιτική της διαμορφώθηκε κάτω από την διπλή επίδραση των δημογραφικών και των οικονομικών αναγκών. Οι αρχές μετατρέπουν σε πληθυσμό της χώρας την μετανάστευση εργατικών χεριών.

Όπως η Γαλλία και η Μ. Βρετανία, η Ολλανδία δέχεται μετανάστες και από τις παλιές της αποικίες αλλά και από την Ευρώπη και τις χώρες της Μεσογείου. Οι πρώτοι αντιμετωπίζονται ως μόνιμοι κάτοικοι με πλήρη δικαιώματα ενώ οι δεύτεροι ως προσωρινή εργατική δύναμη, ακόμα και αφού η δίωξη των οικογενειών του κατέστησε ανεδαφική την αντιμετώπιση αυτή. Αντίθετα λοιπόν από την Γαλλία και την Μ. Βρετανία, η Ολλανδία δεν φθάνει να θεωρήσει πρόβλημα την εγκατάσταση ιθαγενών των τέως αποικιών της στο έδαφός της, τους αντιμετωπίζει εξ αρχής ως Ολλανδούς. Έτσι στο 1974, γίνεται μια νομοθετική προσπάθεια έλεγχου της εισόδου και παραμονής των ξένων εργατών και δίνεται ένα πριμ αναχώρησης με στόχο την εξασφάλιση της εναλλαγής της μεταναστευτικής εργατικής δύναμης. Από το 1979, καθίσταται πλέον σαφές ότι οι μετανάστες δε θα εγκαταλείψουν την χώρα και ότι θα

---

³⁰ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:153-160)

πρέπει να αναγνωρισθούν ως εθνικές μειονότητες στα πλαίσια μιας ευρύτερης πολιτικής για τις μειονότητες. Η πολιτική αυτή του 1981, δίνει στον όρο μειονότητα μια ευρύτατη έννοια που περιλαμβάνει τις εθνικές μειονότητες αλλά δεν εξαντλείται σε αυτές.

- Η μεταναστευτική πολιτική των χωρών υποδοχής και η δεύτερη γενιά μεταναστών

Από όσο προηγήθηκαν, προκύπτουν οι εξής διαπιστώσεις³¹: (1) Ότι ο όρος «Ευρωπαϊκή μετανάστευση» καλύπτει μια ποικιλία πολιτικής η οποία διαφοροποιείται τόσο στον χώρο όσο και στον χρόνο. (2) Ότι στην δεκαετία του 1970 παρατηρούνται αλλαγές μεταναστευτικής πολιτικής, σε όλες σχεδόν τις μεταναστευτικές χώρες (Ευρωπαϊκές και μη). Οι αλλαγές αυτές εκφράζουν και αλλαγές συνθηκών αλλά και συνειδητοποίηση της δυναμικής των καταστάσεων οι οποίες δημιούργησαν το μεταναστευτικό φαινόμενο. (3) Ότι οι αλλαγές αυτές είναι προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης της αποτυχίας της αντιμετώπισης που λάμβανε ως δεδομένη την προσωρινότητα, της αποδοχής της μονιμότητας της παρουσίας των αλλοδαπών ως μειονοτήτων και της ανάληψης της ευθύνης για την ένταξη των αλλοδαπών αυτών ως πολιτών της χώρας υποδοχής. (4) Ότι μεταβάλλεται η αρχική αντίληψη της αφομοίωσης και επηρεάζεται τόσο από την διαπίστωση της διαμόρφωσης των μειονοτήτων των αλλοδαπών σε εθνικές μειονότητες όσο και από τις επιδιώξεις διαμόρφωσης πολυπολιτισμικών κοινωνιών. (5) Ότι οι αλλαγές μεταναστευτικής πολιτικής όπως και η συνειδητοποίηση της δυναμικής των καταστάσεων, τροφοδότησαν στην Ευρώπη έντονες αντιδράσεις εναντίον των αλλοδαπών. Αντιδράσεις, οι οποίες ενίσχυσαν σε πολλές χώρες έναν ρατσισμό, ο οποίος συχνά βρίσκει μια δυναμική ακροδεξιά πολιτική έκφραση. Και (6) ότι, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η μεταναστευτική εμπειρία και πολιτική και οι επιπτώσεις τους αποτελούν καίρια στοιχεία του πλαισίου στο οποίο παραπέμπεται το ζήτημα των μετακινήσεων πληθυσμών σαν συνέπεια των αλλαγών στην Ανατολική Ευρώπη αλλά και στις σχέσεις Ανατολής-Δύσης.

Στις διαπιστώσεις αυτές θα έπρεπε να προστεθεί ακόμα μία: ότι οι

---

³¹ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:161-162)

Ευρωπαϊκές μεταναστευτικές χώρες συνειδητοποιούν από την δεκαετία του 1970 τα σχετικά με την δεύτερη γενιά προβλήματα. Συνειδητοποιείται, έτσι ότι το πλαίσιο προσωρινότητας στο οποίο εντάσσεται η όλη Ευρωπαϊκή μετανάστευση, αφενός έχει βέβαια επιπτώσεις στους ενήλικες για τους οποίους η ανασφάλεια την οποία δημιουργεί προστίθεται στα πολλά και ποικίλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ως μετανάστες και, αφετέρου, διαμορφώνει μια κατάσταση τελείως απρόσφορη στην ανάπτυξη των παιδιών των μεταναστών, είτε αυτά ακολούθησαν τους γονείς τους είτε γεννήθηκαν στην χώρα υποδοχής. Το ενδιαφέρον για την λεγόμενη δεύτερη γενιά εκφράζεται στην Ευρώπη κυρίως στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970, κάτω από την πίεση του συνδυασμού δύο παραγόντων: (α) της συνειδητοποίησης ότι η δεύτερη γενιά διαμορφώνεται σ' ένα λούμπεν προλεταριάτο, γιατί στερείται πολιτισμικής ταυτότητας, κοινωνικής ένταξης και επαγγελματικής κατάρτισης, και (β) της συνειδητοποίησης ότι ένα μεγάλο τμήμα της δεύτερης γενιάς δεν πρόκειται να επιστρέψει στην χώρα καταγωγής αλλά και ότι, δεδομένων των δημογραφικών και οικονομικών εξελίξεων, η αναχώρηση του δεν θα ήταν επιθυμητή.

2.3.2 Πολιτική Ένταξης των Μεταναστών στις Ευρωπαϊκές χώρες-Πολιτογράφηση

Με την ανάπτυξη της νομικής υπόστασης³² του πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την εφαρμογή των Συνθηκών Σένγκεν και Δουβλίνου έχει δημιουργηθεί ένα διττό καθεστώς για τους ξένους στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τη μία υπάρχουν οι ενδοκοινοτικοί ξένοι οι οποίοι απολαμβάνουν ιδιαίτερη προστασία και προνόμια λόγω της ευρωπαϊκής ιδιότητας τους και από την άλλη τους εξωκοινοτικούς ξένους, των οποίων η θέση είναι επισφαλέστερη των ενδοκοινοτικών.

Η Συνθήκη του Μάαστριχ προβλέπει ένα καθεστώς «Ευρωπαίου Πολίτη». «Κάθε πρόσωπο που φέρει την ιθαγένεια ενός κράτους-μέλους είναι πολίτης της Ένωσης». Μέλη της Ένωσης μπορούν να εγκατασταθούν και να εργασθούν σε όποια χώρα της Ένωσης επιθυμούν και ως κάτοικοι της χώρας αυτής να ψηφίζουν αλλά και να εκλέγονται στις τοπικές εκλογές της καθώς και στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Αντίθετα, οι Συνθήκες Σένγκεν και Δουβλίνου προσπάθησαν να

---

³² Ναζιάκης χ., Χλέτσος μ.,(2001), *μετανάστες και μετανάστευση*, Αθήνα: ΠΑΤΑΚΗ (σελίδα 115-116)

ομογενοποιήσουν τις πρακτικές για την παροχή ασύλου και αντιμετώπισης προσφύγων που ακολούθησαν τα κράτη-μέλη. Η «νομική εναρμόνιση» που επέβαλαν αυτές οι συνθήκες έκαναν τη διαδικασία παροχής ασύλου ή ιδιότητας πρόσφυγα δυσκολότερη για τους αιτούντες, αφού ο αιτούμενος σε μία χώρα της Ένωσης δε μπορεί να αποταθεί και σε άλλη χώρα της Ένωσης προτού αποφανθεί για την αίτηση του η πρώτη χώρα. Οι σχετικές διατάξεις αναφέρουν επίσης, ότι μία αίτηση απορριφθεί από μία χώρα δεν πρόκειται να γίνει αποδεκτή από άλλη.

Οι πολιτικές των χωρών της Ένωσης όμως, ενώ εναρμονίζονται ως προς τη διακίνηση ανθρώπων μέσα στην Ένωση, ως προς τα δικαιώματα ενδοκοινοτικών μεταναστών και ως προς την αποδοχή, εγκατάσταση και τα συναφή δικαιώματα των οικονομικών μεταναστών. Μέσα στην Ευρώπη μπορούμε να διακρίνουμε διαφορετικά «καθεστάτα ενσωμάτωσης» των μεταναστών,, με βάση τα νομικά, οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια και ρυθμίσεις της κάθε χώρας υποδοχής που προσδιορίζουν τη θέση του ξένου στη κοινωνία.

Η πολιτική ενσωμάτωσης της Γερμανίας ήταν να εντάξει τους μετανάστες στο δικαστικό σύστημα, όχι ως μέλη μιας συγκεκριμένης εθνότητας αλλά σε πρώτο βαθμό ως μεμονωμένα πρόσωπα και σε δεύτερο βαθμό ως εργαζομένους. Από την ιδιότητα τους ως πρόσωπα και εργαζόμενοι απορρέουν πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αντίθετα στην Ολλανδία το καθεστώς ενσωμάτωσης ακολούθησε άλλη πορεία. Από το 1982 το Συμβούλιο για τις εθνικές μειονότητες ορίζει τους Τούρκους, Τυνησίους, Σουριναμέζους, πληθυσμούς από τις Αντίλλες και τις Νήσους Μόλουκαν, καθώς και τους Έλληνες, Ισπανούς, Πορτογάλους και αθίγγανους ως «επίσημες μειονότητες». Όταν μια εθνική ομάδα αποκτήσει αυτή την ιδιότητα, της αναγνωρίζονται αυτόματα δικαιώματα στη στέγαση, στην παιδεία, στην απασχόληση και σε άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας, καθώς μπορεί να διαμορφώσει την παιδεία στη γλώσσα που θέλει και να συστήσει οργανώσει και συλλόγους.

Πέρα από τις σημαντικές διαφορές των καθεστώτων ενσωμάτωσης, κοινός παρονομαστής των περισσότερων είναι ότι οι μετανάστες «δεν ανήκουν» στον εθνικό ιστό. Η έννοια της εθνικότητας στην Ευρώπη χρησιμοποιείται συχνά με βιολογικές αποχρώσεις. Έτσι πολλοί Ευρωπαίοι θεωρούν ότι οι μετανάστες δεν ανήκουν στη χώρα διαμονής τους, ακόμα και η δεύτερη και η τρίτη γενιά που έχει ζήσει μόνο στη χώρα αυτή.

Η έννοια της πολιτογράφησης, δηλαδή η απόκτηση ιθαγένειας ή υπηκοότητας, είναι συνυφασμένη με αυτή την αίσθηση του «να μην ανήκεις». Οι

διαφορές ανάμεσα στις χώρες είναι πολύ μεγάλες. Η Σουηδία και η Ολλανδία έχουν τα υψηλότερα ποσοστά πολιτογράφησης σε σχέση με τον πληθυσμό τους και επιτρέπουν στους μετανάστες να ψηφίζουν σε τοπικές εκλογές πριν από την πολιτογράφηση. Η Σουηδία παρέχει μαθήματα πάνω στη γλώσσα και στον πολιτισμό της και πολιτογραφεί τους μετανάστες έπειτα από πέντε χρόνια διαμονής. Από την άλλη μεριά, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία, αν και έχουν αυξήσει τους περιορισμούς, έχουν προβεί σε εκτενή πολιτογράφηση των πρώην αποίκων τους. Οι περισσότεροι τέτοιοι μετανάστες δεύτερης γενιάς που γεννήθηκαν στη Μεγάλη Βρετανία ή στη Γαλλία έχουν γίνει πολίτες αυτών των χωρών. Τρεις χώρες δίχως πρώην αποίκους, Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία, έχουν τις πλέον περιοριστικές πολιτικές ως προς την πολιτογράφηση.

2.3.3 Η Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα ως χώρα υποδοχής

Σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα πριν το 1989³³ μπορεί να υποστηριχθεί ότι απουσίαζε οποιαδήποτε πολιτική για τη μετανάστευση προς την Ελλάδα. Η πρακτική της μη παρέμβασης πέρα από τις νομικές προϋποθέσεις συμβολαίων μεταξύ εργοδοτών και ξένων εργατών αλλά και η «προσωρινή παραμονή» πολιτικών προσφύγων όπως και η μετεγκατάσταση τους σε τρίτες χώρες λάμβανε χώρα μέσω διεθνών οργανισμών χωρίς το κράτος να παρεμβαίνει. Μετά το 1989, η πολιτική εκφράστηκε με την ψήφιση νέου αυστηρού νόμου όχι για τη μετανάστευση αλλά για τους ξένους στην Ελλάδα, ενώ το 1997 άρχισε η εφαρμογή του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης μεταναστών. Στο τέλος της δεκαετίας του '80, η λειτουργία της ελληνικής κοινωνίας καθώς και μια σειρά αλλαγών συντέλεσαν στη μεγαλύτερη είσοδο μεταναστών αλλά και στην αδυναμία της Ελλάδας να συνεχίσει να υφίσταται ως χώρα προσωρινής διαμονής ή ενδιάμεσου σταθμού. Αυτές οι αλλαγές σχετίζονταν με τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή κοινότητα και την επικρατούσα πρακτική αυστηρών μέτρων κατά της εισόδου νέων μεταναστών εκτός των χωρών-μελών στα πλαίσια της εναρμόνισης των πολιτικών για τη μετανάστευση, με την κατάρρευση των «κομμουνιστικών»

---

³³Μαρβάκης Α.,-Παρσάνογλου Δ.-Παύλου Μ., (2001), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, (σελίδα 40)

καθεστώτων στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, με τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία και γενικότερα με την εθνικιστική αφύπνιση στα Βαλκάνια.

Οι εισερχόμενοι στην Ελλάδα αλλοδαποί μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες: (α) Τους υπηκόους χωρών-μελών της Ε.Ε., που μπορούν να εγκατασταθούν και να εργασθούν ελεύθερα στην χώρα μας καλυπτόμενοι από τις κοινοτικές οδηγίες. (β) Τους υπηκόους χωρών που δεν είναι μέλη της Ε.Ε., οι οποίοι μπορούν να εγκατασταθούν και να εργασθούν νόμιμα στη χώρα μας εφόσον τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις. (γ) Τους υπηκόους χωρών που δεν είναι μέλη της Ε.Ε., που εισέρχονται λαθραία ή και διαμένουν και εργάζονται παράνομα στη χώρα μας. Και (δ) τους πρόσφυγες, που εισέρχονται στην χώρα μας είτε με την ιδιότητα αυτήν είτε λαθραία.

Μέχρι την δεκαετία του '90, η πολιτική της Ελλάδας ως προς τις κατηγορίες αλλοδαπών που αναφέρθηκαν μπορεί να συνοψισθεί ως εξής³⁴ :

- Η πολιτική ως προς τους υπηκόους χωρών-μελών της Ε.Ε. είναι δεδομένη: πρόκειται για κοινοτική πολιτική στην χάραξη και την εφαρμογή της οποίας μετέχει και η Ελλάδα. Το γεγονός ότι, οι μετακινούμενοι στα πλαίσια της Ε.Ε. υπήκοοι των χωρών-μελών της διαθέτουν επαγγελματικά εφόδια τέτοια ώστε να μπορούν να διεκδικήσουν από τους Έλληνες τις καλύτερες θέσεις εργασίας, δεν μπορεί να μεταβάλει την ισχύουσα κοινοτική πολιτική.
- Η πολιτική ως προς την νόμιμη εγκατάσταση και εργασία αλλοδαπών στην χώρα μας έχει δύο σκέλη: (1) την διαδικασία χορήγησης της άδειας παραμονής και εργασίας και (2) την αντιμετώπιση του νομίμως πλέον διαμένοντος και εργαζομένου στην χώρα αλλοδαπού.
- Η έλλειψη πολιτικής η οποία να ρυθμίζει τα ζητήματα που αφορούν την διαβίωση αλλοδαπών στην Ελλάδα γίνεται ιδιαίτερα αισθητή καθώς ο αριθμός των αλλοδαπών συνεχώς αυξάνει, οι ενδείξεις για την περιθωριοποίηση τους δεν μπορούν πια να αγνοηθούν, η κοινή γνώμη έχει αρχίσει να αγανακτεί και τα κρούσματα «λαθρεμπορίας» παράνομων μεταναστών γίνονται συχνότερα.

---

³⁴ Μουσούρου, Λ., (1991), *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: GUTENBERG (σελίδα:164-172)

- Είναι συχνά δύσκολο να διακρίνει κανείς στην πράξη τον λαθρομετανάστη από τον πρόσφυγα που εισέρχεται λαθραία στην χώρα. Παρά το γεγονός, επομένως ότι ο πρόσφυγας προστατεύεται από διεθνείς Συμβάσεις και Πρωτόκολλα (συγκεκριμένα από την Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967, τα οποία είναι και τα δύο επικυρωμένα από την Ελλάδα). Η προστασία αυτή αφορά το άτομο που εισέρχεται και διαμένει στην χώρα με νόμιμα δηλωμένη και αναγνωρισμένη την ιδιότητα του πρόσφυγα. Ο λαθρομετανάστης δεν τυγχάνει έτσι καμίας προστασίας και εξομοιώνεται σε κάθε περίπτωση με τον λαθρομετανάστη.

Ο αλλοδαπός που εισέρχεται στην χώρα μας και επιθυμεί να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας πρέπει να το δηλώσει σε κάποια δημόσια αστυνομική αρχή, η οποία ενημερώνει την Ύπατη Αρμοστεία Προσφύγων. Η αίτηση για αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας και την χορήγηση ασύλου εξετάζεται από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως το οποίο και αποφασίζει σχετικά, σε χρονικά όρια τα οποία δεν είναι συγκεκριμένα. Μέχρι 31.12.1989 η Ύπατη Αρμοστεία αναγνώριζε στο άτομο την ιδιότητα του πρόσφυγα, του έδινε ένα μικρό επίδομα και το εφοδίαζε με ένα είδος ανεπίσημης ταυτότητας. Από 1.1.1990, η αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα γίνεται από τις Ελληνικές Αρχές.

Όμως, οι περισσότεροι πρόσφυγες στην Ελλάδα είναι λαθροπρόσφυγες. Αυτοί όπως και οι λαθρομετανάστες, διακινούνται και βρίσκουν εργασία μέσω κυκλωμάτων, με αντίτιμο που το ύψος του ποικίλλει. Όπως οι λαθρομετανάστες έτσι και οι λαθροπρόσφυγες διατρέχουν τον κίνδυνο να συλληφθούν, να δικαστούν, να φυλακισθούν και να απελαθούν.

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική λοιπόν³⁵, είναι προσανατολισμένη μέχρι τις δεκαετίες του '90 αποκλειστικά σε θέματα διασποράς ή «απόδημου ελληνισμού», στη μετανάστευση εργατικού δυναμικού από την Ελλάδα και στην επιστροφή του, ενώ κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ασχολείται με την είσοδο των ξένων εργατών ή όσων ζητούν άσυλο μέσω έκδοσης περιορισμένου αριθμού βραχυπρόθεσμων αδειών εργασίας και παραμονής και βραχυπρόθεσμης παραμονής αιτούντων άσυλο ή προσφύγων.

---

³⁵ Πάυλου Μ.-Χριστόπουλος Δ., (2004), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα:Κριτική/ΚΕΜΟ (σελίδα 42)

Ο ν. 1975/1991 έθεσε για πρώτη φορά τους όρους νομιμότητας για τα βασικά ζητήματα εισόδου, διαμονής και εργασίας για το σύνολο των μεταναστών. Ξανά το 1997 υιοθετήθηκαν ειδικοί όροι για τη νομιμότητα διαμονής και εργασίας με στόχο την ομαλοποίηση της μετανάστευσης και τη μείωση των ποσοστών παρανομίας, καθώς είχε γίνει σαφές ότι η νομιμότητα αποτελεί το κατώφλι για την κοινωνική ένταξη και τη μείωση της περιθωριοποίησης και της συναφούς εγκληματικότητας. Η εφαρμογή της διαδικασίας νομιμοποίησης των αλλοδαπών μεταναστών, των μη «ομογενών», άρχισε το 1998 και κάλυψε ένα μεγάλο ποσοστό, όχι όμως ικανοποιητικό, του συνόλου των αλλοδαπών. Αντίθετα, οι «ομογενείς» ή «παλινοστούντες», έτυχαν μια προνομιακής, αν και χαοτικής, πολιτικής απόδοσης ιθαγένειας. Η ανάγκη για εκσυγχρονισμό, μεγαλύτερη ευελιξία και μείωση της γραφειοκρατίας στις διαδικασίες δημιούργησε τον ν. 2010/2001, ο οποίος αναθεωρήθηκε το 2002 ύστερα από παρέμβαση αρμόδιων φορέων και κυρίως του Συνηγόρου του Πολίτη, λόγω των ασαφειών και των κενών που είχε. Τα νομοτεχνικά προβλήματα όμως παρέμειναν και κυρίως χωρίς να έχει χαραχτεί ξεκάθαρη μεταναστευτική πολιτική. Ύστερα από πιέσεις των ενδιαφερόμενων φορέων υιοθετήθηκε ο ν. 3386/2005, με τον οποίο ορίστηκε η τρίτη φάση νομιμοποίησης των μεταναστών. Παράλληλα, ανασυγκροτήθηκε ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, σε τεχνικό κυρίως επίπεδο χωρίς όμως θεαματικές βελτιώσεις στο περιεχόμενο και η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα παρέμεινε χωρίς συγκροτημένη στόχευση και προσανατολισμό.

Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να πει κανείς ότι σε ότι αφορά το μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα, αναδείχθηκαν τα τελευταία χρόνια κυρίως, τα εξής μεγάλα θέματα³⁶:

α) η νομιμότητα παραμονής και εργασίας των μεταναστών και η ωφέλεια ή μη της οικονομίας από την παρουσία τους, β) η δημόσια ασφάλεια και η εγκληματικότητα, γ) η προστασία των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων των μεταναστών κυρίως όσων ζουν σε συνθήκες ένδειας και της παιδικής ηλικίας(υγεία, ασφάλεια, αξιοπρέπεια, δικαιώματα των εργαζομένων μεταναστών κ.τ.λ.).

Τα τρία παραπάνω συνιστούν φαινόμενα της ελληνικής κοινωνίας, τα οποία μάλιστα προϋπήρχαν της δεκαετίας του 1990 και θα συνέχιζαν να υφίστανται ακόμα

---

³⁶ Τριανταφυλλίδου Α,(2005), *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, Επιστημονική Περιοδική Έκθεση για Θέματα Υγείας και Κοινωνικού Αποκλεισμού (σελίδα 86)

και εάν οι μετανάστες δεν είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια, τα ελλείμματα της μεταναστευτικής πολιτικής, αλλά και της εφαρμογής της, θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής³⁷:

- Οι δυσκολίες και οι περιορισμοί στην εφαρμογή των δικαιωμάτων των μεταναστών(π.χ. οικογενειακή συνένωση)
- Η καταχρηστική και ανεξέλεγκτη διαδικασία της διοικητικής απέλασης
- Η απαξιωτική αντιμετώπιση των μεταναστών από την αστυνομία και γενικότερα τη δημόσια διοίκηση
- Η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας γίνεται με ιδιαίτερα περιοριστικούς όρους με βάση το δίκαιο του αίματος
- Η πλημμελής προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων
- Η απουσία διαλόγου και διαδικασιών συμμετοχής των αλλοδαπών στη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν
- Η απουσία θεσμικής συμμετοχής στις πολιτικές διαδικασίες (π.χ. δικαίωμα ψήφου στις εκλογές για την ανάδειξη των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης)
- Η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας γίνεται συχνά με ιδεολογικά κριτήρια μη νομικά ελέγξιμα
- Δεν υπάρχει πρόνοια ρύθμισης του καθεστώτος των μεταναστών δεύτερης γενιάς, όχι μόνο ως προς το ζήτημα της άδειας παραμονής, αλλά κυρίως ως προς την απόκτηση ιθαγένειας
- Διαφοροποίηση των αλλοδαπών μεταξύ «ομογενών» και «αλλογενών» με προνομιακή αντιμετώπιση των πρώτων
- Μη προσδιορισμός στόχων και περιεχομένου των πολιτικών «ενσωμάτωσης» και «ένταξης»
- Οι αναποτελεσματικές εγγυήσεις αναφορικά με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων στην υγεία, την παιδεία και την κατοικία.

---

³⁷ Πάυλου Μ.-Χριστόπουλος Δ., (2004) , *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα:Κριτική/ΚΕΜΟ (σελίδα:53)

2.3.4. Νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα

Το νομικό καθεστώς στην Ελλάδα ρυθμίζεται από ένα σύνθετο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο διαμορφώνεται με βάση τις συνταγματικές εντολές για την προστασία των μεταναστών και τη νομοθετική τους εξειδίκευση. Παράλληλα, η εφαρμογή μηχανισμών των Διεθνών Οργανισμών συνθέτει ένα παράλληλο επίπεδο υπερνομοθετικής ισχύος που διέπει πλέον τις σχέσεις μεταξύ διοίκησης και μεταναστών σε διαφορετικά πεδία της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '70³⁸ η μεταναστευτική πολιτική των ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών χωρών επαναπροσδιορίζεται με κύριο στόχο τη λήψη μέτρων για περιορισμό της εισόδου νέων μεταναστών. Αυτό είναι αποτέλεσμα της εξασθένισης των ρυθμών της οικονομικής ανάπτυξης και της βιομηχανικής αναδιάρθρωσης στις αναπτυγμένες χώρες. Η αλλαγή της πολιτικής και του περιορισμού της εισόδου μεταναστών δημιούργησε ένα ρεύμα λαθρομεταναστών οι οποίοι προσπαθούν να εισέλθουν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης μέσω, κυρίως, των ευρωπαϊκών μεσογειακών κρατών. Στην αυθόρμητη μετανάστευση προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν δημιουργηθεί διάφορες ομάδες, οι οποίες έχουν αναλάβει την χάραξη πολιτικών που θα έπρεπε να εφαρμόσουν τα κράτη-μέλη σχετικά με την μετανάστευση και τους πρόσφυγες. Τα πιο σημαντικά αποτελέσματα των προσπαθειών αυτών είναι η συμφωνία του Σένγκεν και η συμφωνία που υπογράφηκε στις 15/6/90 στο Δουβλίνο. Η συμφωνία του Σένγκεν (1985) έχει σαν στόχο την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών και τη λήψη μέτρων για την επίτευξη της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Ουσιαστικά εκφράζει αφενός την επιθυμία ενέργειας αυστηρού ελέγχου της εισόδου και αφετέρου της ελεύθερης διακίνησης όσων βρίσκονται νόμιμα στις χώρες που υπογράφουν τη συμφωνία αυτή. Η Σύμβαση του Δουβλίνου την οποία υπέγραψαν όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτός από την Δανία, αντιμετωπίζει το πρόβλημα των προσφύγων με βάση τις εξής συνιστάμενες:

- Κοινή πολιτική όσον αφορά τις βίζες
- Συνεργασία των εθνικών υπηρεσιών για την τήρηση της τάξης

---

³⁸ Αμίτση Γαβριήλ-Λαζαρίδη Γαβριέλλα,(2001), *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα:Παπαζήση,(σελίδα 34)

- Συγκέντρωση των στοιχείων των αιτούντων άσυλο

Είναι γεγονός ότι οι κρατικές αυτές πολιτικές που αφορούν τους μετανάστες και τους πρόσφυγες έρχονται σε αντίθεση με τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως αυτά περιλαμβάνονται στις συμβάσεις του ΟΗΕ. Επιπλέον πυροδοτούν ρατσιστικές ιδέες και συμπεριφορές.

Όσον αφορά τώρα συγκεκριμένα την Ελλάδα³⁹, πρέπει να σημειωθεί πως όπως γίνεται αντιληπτό από τα παρακάτω η Ελλάδα «φοβάται» τους μετανάστες και καταλαμβάνει μία από τις χειρότερες θέσεις στο θέμα της μεταναστευτικής νομοθεσίας, στη μεγαλύτερη έρευνα που έχει γίνει ποτέ για τα δικαιώματα των νόμιμων μεταναστών στην Ευρώπη, ενώ αναδεικνύεται περίτρανα σε ουραγό στο θέμα της ιθαγένειας, σημειώνοντας τη δυσμενέστερη επίδοση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη για άμεση αναθεώρηση πολιτικής σε αυτόν τον τομέα.

Συγκεκριμένα, στη συγκριτική έρευνα ανάμεσα σε 28 χώρες για την ένταξη των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία περιλαμβάνει 130 πολιτικά πεδία ελέγχου που μοιράζονται σε έξι τομείς-δείκτες, η χώρα μας κατατάσσεται ανάμεσα στις τέσσερις τελευταίες χώρες, μαζί με Κύπρο, Αυστρία και Λετονία. Τέσσερις από αυτούς τους δείκτες αναδεικνύονται στα «αγκάθια» της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής:

- Η πρόσβαση στην ιθαγένεια-πολιτογράφηση περιγράφεται ως κλειστή, χωρίς πρόβλεψη για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς που έχουν γεννηθεί εδώ, απαιτεί το πιο ακριβό παράβολο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1.500 ευρώ), ενώ η διοίκηση δεν έχει υποχρέωση απάντησης ή προθεσμίας για την εξέταση της αίτησης. Έτσι, η Ελλάδα μαζί με την Αυστρία καταλαμβάνουν τις δύο τελευταίες θέσεις στην κατάταξη. Για το συγκεκριμένο θέμα, η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου πρόκειται να καταθέσει πρόταση νόμου.
- Ανύπαρκτη χαρακτηρίζεται η πολιτική συμμετοχή των μεταναστών στη διαμόρφωση της πολιτικής και της νομοθεσίας που τους αφορούν,

---

³⁹ www.imerio.gr

τόσο συμβουλευτικά όσο και ως προς το πολιτικό δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη σχετική 28μελή εθνική επιτροπή για τους μετανάστες δεν συμμετέχει ούτε ένας μετανάστης, σύμφωνα με τον διευθυντή του Εθνικού Παρατηρητηρίου για τον Ρατσισμό και την Ξενοφοβία, Μίλτο Παύλου, που παρουσίασε τα αποτελέσματα της έρευνας - τομέας στον οποίο η Ελλάδα κατατάσσεται τρίτη από το τέλος, πριν από τη Λιθουανία και τη Λετονία.

- Η πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας είναι δύσκολη και συνοδεύεται από περιορισμένα δικαιώματα, με αποτέλεσμα να εξωθούνται σε άτυπες ή και παράνομες μορφές απασχόλησης και, κατά συνέπεια, το καθεστώς διαμονής τους διαιωνίζεται ως «άτυπο», που συχνά είναι συνώνυμο του «παράνομο», δείκτης στον οποίο η Ελλάδα μοιράζεται τις τέσσερις τελευταίες θέσεις μαζί με Μάλτα, Πολωνία και Λετονία.
- Δυσχερής είναι και η οικογενειακή συνένωση των μελών της οικογένειας των νόμιμων μεταναστών, με κύριο εμπόδιο το ύψος του εισοδήματος που απαιτείται για κάτι τέτοιο, φέρνοντας τη χώρα στην πέμπτη από το τέλος θέση της κατάταξης σε αυτόν τον δείκτη.

Σε δύο τομείς η χώρα βρίσκεται κοντά στον μέσον όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης: επαρκή κρίνονται η νομοθεσία της χώρας κατά των διακρίσεων, αν και η έρευνα δεν εξετάζει τον τρόπο εφαρμογής της από τα δικαστήρια, αλλά και τα δικαιώματα των μεταναστών με μακρά άδεια παραμονής. Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν έχει εκδοθεί καμία άδεια μακράς διαμονής, καθώς δεν έχει ξεκινήσει η σχετική διαδικασία ενώ ο αριθμός δικαιούχων για υποβολή σχετικής αίτησης θα είναι μικρός, λόγω των προϋποθέσεων που θέτει ο νόμος, και δεν θα ξεπερνά τα 500-800 άτομα, ενώ και το σχετικό παράβολο είναι το πιο ακριβό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (900 ευρώ).

Η εκπόνηση του Δείκτη Πολιτικής Ένταξης Μεταναστών (MIPEX) έγινε με ευρωπαϊκή χρηματοδότηση από το Βρετανικό Συμβούλιο, με κύριο ερευνητικό συνεργάτη το Migration Policy Group και περισσότερους από 20 τοπικούς συνεργάτες, που για την Ελλάδα ήταν η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του

Ανθρώπου και ο Συνήγορος του Πολίτη, ο οποίος ήλεγξε τα παρεχόμενα στοιχεία. Καλύπτει 25 κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πριν από την είσοδο της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας- καθώς επίσης και τον Καναδά, τη Νορβηγία και την Ελβετία. Υπολογίζεται ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση ζουν 20 εκατομμύρια άνθρωποι από τρίτες χώρες, ένας στους 25 κατοίκους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή μία Αυστρία και ένα Βέλγιο μαζί, σε πληθυσμό που αντιστοιχεί στο 4-5% της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Σουηδία, η Πορτογαλία, το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Φινλανδία αποτελούν την πεντάδα με τις καλύτερες επιδόσεις στη μεταναστευτική πολιτική, που στόχο έχει την ένταξη των μεταναστών και τη συμβίωση σε μια Ευρώπη ίσων ευκαιριών.

Ο Ν. 1975/1991⁴⁰ υπήρξε το πρώτο νομοθετικό πλαίσιο που διείπε την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στη χώρα αλλά ελάχιστα ανταποκρίθηκε στην πραγματικότητα που φιλοδοξούσε να ρυθμίσει. Ακολούθησε ο Ν. 2910/2001, ο οποίος προσπάθησε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, με μια διαδικασία όμως εξαιρετικά γραφειοκρατική. Υποχρέωνε τους αλλοδαπούς σε εφοδιασμό με διπλές άδειες για το ίδιο χρονικό διάστημα (άδεια εργασίας και άδεια παραμονής) από διαφορετικές υπηρεσίες (νομαρχία και περιφέρεια αντίστοιχα), υποβάλλοντας μάλιστα δύο φορές όμοια δικαιολογητικά.

Γίνεται φανερό ότι το πλαίσιο αυτό ήταν αδύνατον να λειτουργήσει, αν λάβουμε υπόψη μας ότι κατά το 2004 οι μετανάστες από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελλάδα ανέρχονταν ήδη σε 900.000, δηλαδή παραπάνω από το 8% του ενεργού πληθυσμού, και ότι το 2015, σύμφωνα με μελέτη του ΟΗΕ, ο πληθυσμός της Ελλάδας εκτιμάται ότι θα φθάσει τα 14,2 εκατ., από τα οποία 3,5 εκατ. θα προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από την άλλη, η Ελλάδα είχε την υποχρέωση να ενσωματώσει τρεις κοινοτικές οδηγίες, την 86/2003 για την οικογενειακή επανένωση, την 109/2003 για τους μακροχρόνια διαμένοντες και την 81/2004 για την άδεια διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Το νέο νομοθέτημα έρχεται λοιπόν να καλύψει μια νομική υποχρέωση αλλά και μια κοινωνική ανάγκη. Έχει δεδομένα θετικά σημεία: α) Προβλέπει ενιαία άδεια διαμονής - εργασίας, συντομεύει τις διαδικασίες και μειώνει τη γραφειοκρατία, κάτι που αποτελούσε πάγιο αίτημα όχι μόνο των μεταναστών αλλά και του Συνηγόρου του

---

⁴⁰ www.mmo.gr

Πολίτη, αφού το ως σήμερα ισχύον πλαίσιο δημιουργούσε την ανάγκη συχνών παρεμβάσεων και παρατηρήσεων, περισσότερων ίσως από οποιονδήποτε νόμο που την ευθύνη εφαρμογής του είχε το υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. β) Καθιστά μία και μόνη υπηρεσία, την Περιφέρεια, αρμόδια για την έκδοση αδειών. γ) Συστηματοποιεί και κωδικοποιεί τον απίστευτο δαίδαλο των τροποποιήσεων και των ερμηνευτικών εγκυκλίων. δ) Προβλέπει ειδική άδεια διαμονής για τα θύματα του εμπορίου ανθρώπων. ε) Αποκαθιστά σε πολύ μεγάλο βαθμό την ενότητα του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου με το ευρωπαϊκό, όπως αυτό εκφράζεται τόσο από τις τρεις οδηγίες, την 86/2003, την 104/2003 και την 81/2004, όσο και από τα συμπεράσματα των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων του Τάμπερε το 1999, του Λάκεν το 2001 και της Θεσσαλονίκης το 2003, αλλά και τις επανειλημμένες θέσεις τόσο της Επιτροπής Μετανάστευσης και Προσφύγων όσο και της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Πέρα από τα παραπάνω, όμως, το νομοθέτημα αυτό διατυπώνει μια κεφαλαιώδη διάταξη για την ελληνική έννομη τάξη αλλά και για την ελληνική κοινωνία γενικότερα. Θεωρεί στο άρθρο 66 ως γνώμονα της ομαλής προσαρμογής και της κοινωνικής ένταξης των υπηκόων των τρίτων χωρών που διαμένουν στην Ελλάδα τη διατήρηση της διαφορετικότητας και της πολιτισμικής τους ιδιαιτερότητας. Ανάγει, δηλαδή, η ελληνική έννομη τάξη το διαφορετικό και το πολιτισμικά ιδιαίτερο όχι μόνο σε αντικείμενο σεβασμού και προστασίας ως στοιχείο της προσωπικότητας του μετανάστη αλλά σε γνώμονα του τρόπου κοινωνικής ένταξής του στην Ελλάδα. Αποποιείται η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής της θεμιτής ίσως για το μέγεθος της φιλοδοξίας της ενσωμάτωσης και στοχεύει πανηγυρικά στην κοινωνική ένταξη ως συνύπαρξη και αρμονική συμπόρευση πολιτισμικών ετεροτήτων. Εκχέει έτσι η μικρή Ελλάδα μια πρωτοφανή εξωστρέφεια, μια λαμπρή απάντηση στα ξενοφοβικά σύνδρομα που μάχονται, με σαφή στήριξη μεγάλων πληθυσμιακών μαζών, να αλώσουν την έννομη τάξη και να κατατμήσουν την κοινωνική ζωή χωρών πολύ μεγαλύτερων και πλουσιότερων.

Για να γίνει δε αντιληπτό το άλμα της ελληνικής κοινωνίας αρκεί να λεχθεί ότι ο προηγούμενος νόμος, ο 2910/2001, το μόνο που έκανε στο άρθρο 39 για τους αλλοδαπούς που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα είναι να αναφέρεται στην εξομοίωση της κοινωνικής προστασίας, νοούμενης μόνον, αν είναι δυνατόν, ως

δικαίωμα ασφάλισης «στους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς». Το 2005⁴¹ υπήρξε η επόμενη νομοθετική παρέμβαση που έδινε τη δυνατότητα νομιμοποίησης (ετήσια άδεια εργασίας - άδεια παραμονής) σε όσους βρίσκονταν εκείνη τη στιγμή στη χώρα. Οι μετανάστες που έχουν εξασφαλίσει την ετήσια άδεια παραμονής και εργασίας από τους κατά τόπους δήμους και νομαρχίες αντίστοιχα, έχουν τη δυνατότητα έκδοσης βιβλιαρίου υγείας από τους ασφαλιστικούς φορείς. Τα κυριότερα έγγραφα που εξασφαλίζουν τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας παραμονής είναι:

- Αποδεικτικό στοιχείο διαμονής στη χώρα μέχρι 31.12.2004
- Διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο
- Παράβολο αξίας 146, 74 ευρώ
- Πιστοποιητικό υγείας
- Βεβαίωση εξαγοράς 150 ενσήμων

Κατ' εξαίρεση όσοι προσήλθαν στη χώρα μετά το 2005 έχουν τη δυνατότητα νομιμοποίησης για τους παρακάτω λόγους:

- ανθρωπιστικούς, όπως θύματα βασανιστηρίων, σοβαρά προβλήματα υγείας κ.α.
- οικογενειακής επανένωσης
- σπουδών
- πρόσληψης από εργοδότη με άδεια από τη νομαρχία σε ειδικότητα για την οποία δεν υπάρχει η δυνατότητα ανεύρεσης γηγενούς εργαζομένου.

Στην πραγματικότητα βέβαια οι περιπτώσεις χορήγησης αδειών παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους είναι ελάχιστες, η νομαρχία δεν έχει εγκρίνει ποτέ πρόσληψη με άδεια από τον εργοδότη, ενώ οι λόγοι οικογενειακής επανένωσης και σπουδών αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις. Ουσιαστικά, λοιπόν, όλοι όσοι προσήλθαν στη χώρα μετά το 2005 παραμένουν σε κατάσταση παρανομίας.

Όμως, και για τους μετανάστες που το 2005 εξασφάλισαν μια άδεια παραμονής και εργασίας η νομική υπόσταση παραμένει επισφαλής. Η καθυστέρηση στη διαδικασία ανανέωσης της άδειας από τις αρμόδιες αρχές, η οποία μπορεί να διαρκέσει και μήνες, έχει σαν αποτέλεσμα πολλοί μετανάστες να μην μπορούν αυτό το χρονικό διάστημα να εργαστούν νόμιμα. Σαν αποτέλεσμα δημιουργείται σοβαρό

---

⁴¹ www.mmo.gr

πρόβλημα στην επόμενη ανανέωση άδειας εργασίας, καθόσον δεν μπορούν να έχουν ένσημα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, αλλά ούτε και να δηλώσουν στον ΟΑΕΔ ότι είναι άνεργοι (σύμφωνα με το νόμο 2910) αφού δεν έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία νομιμοποίησής τους. Ταυτόχρονα, βέβαια, όπως γίνεται αντιληπτό εκκρεμεί και η ανανέωση της υγειονομικής ασφαλιστικής τους κάλυψης.

Όλα τα παραπάνω ισχύουν, φυσικά, με την προϋπόθεση ότι ο μετανάστης θα καταφέρει να εξασφαλίσει νόμιμη, αλλά και μόνιμη εργασία, καθώς ο απαιτούμενος αριθμός ενσήμων είναι ιδιαίτερα υψηλός (2003: 300 ένσημα, 2004: 150 ένσημα, 2005: 150 ένσημα). Αν λάβουμε, όμως, υπόψη τη μειωμένη πρόσβαση των νομίμων μεταναστών στη «νόμιμη» αγορά εργασίας και τη συνεχή καταπάτηση των εργασιακών τους δικαιωμάτων αντιλαμβανόμαστε ότι διαμορφώνεται εσκεμμένα ένα καθεστώς διαρκούς «ομηρίας» και ανασφάλειας, με σταθερά άνιση την αναλογία μεταξύ ανεπίσημων και νόμιμων μεταναστών. Η πολιτική βούληση που υπαγορεύει αυτή την πολιτική αποκαλύπτεται απροκάλυπτα στο θέμα των μεταναστών δεύτερης γενεάς. Παρά τις «χειροκροτούμενες» από φορείς και παρατηρητήρια, κυβερνητικές πρωτοβουλίες, παραμένει ακόμη και σήμερα άλυτο το πρόβλημα του νομικού καθεστώτος παιδιών που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στη χώρα μας ως πολίτες με προσωρινά και ανά πάσα στιγμή ανακλήσιμα δικαιώματα⁴².

2.3.5 Δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μεταναστών στην Ελλάδα

Από το παραπάνω νομοθετικό πλαίσιο προκύπτουν ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα των μεταναστών τα σημαντικότερα των οποίων θα αναφερθούν συνοπτικά παρακάτω.

Το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975⁴³, το οποίο είναι ένα από τα προοδευτικότερα της Ευρώπης στον τομέα των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων, κατοχυρώνει μια σειρά από δικαιώματα εξίσου για τους έλληνες πολίτες και τους αλλοδαπούς. (Ιδρυμα Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα των μεταναστών εργατών σελ.183)Ενας πυρήνας προστασίας βασικών δικαιωμάτων, όπως η ζωή, η τιμή και η ελευθερία οριοθετείται στο άρθρο 5 παρ.2 Συντάγματος και τελεί υπό την εγγυητική λειτουργία του κράτους, αφορώντας εξίσου ημεδαπούς και

---

⁴² www.unhcr.gr

⁴³ Χαραλαμπίδης Θ, Κοινωνία και Υγεία, άρθρο του., σελ.77

αλλοδαπούς, νόμιμα και παράνομα ευρισκόμενους στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα⁴⁴, το Ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας όπως αυτή οριοθετείται στο άρθρο 5, την προσωπική ελευθερία όπως αυτή διατυπώνεται στο άρθρο 6 καθώς και το δικαίωμα στην παροχή δικαστικής προστασίας όπως αυτό οριοθετείται στα άρθρα 7, 8 και 20. Επίσης όπως διατυπώνεται από το άρθρο 9 παρέχεται το δικαίωμα στο οικιακό άσυλο, το δικαίωμα αναφοράς στις αρχές όπως προβλέπεται από το άρθρο 10 καθώς και τη θρησκευτική ελευθερία όπως αυτή διατυπώνεται στο άρθρο 12. Επιπλέον, όπως προβλέπεται από το άρθρο 14 παρέχεται το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, το απόρρητο της αλληλογραφίας όπως αυτό διατυπώνεται στο άρθρο 15 καθώς και το δικαίωμα της προστασίας στην εργασία όπως αυτό οριοθετείται στο άρθρο 22. Προβλέπει ακόμα ρητά το Σύνταγμα μας, ότι κανένας αλλοδαπός δεν εκδίδεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας. Αλλά και ο Αστικός Κώδικας στο άρθρο 4, προβλέπει ότι ο αλλοδαπός απολαμβάνει τα αστικά δικαιώματα του ημεδαπού.

Στη συνέχεια⁴⁵, όπως διατυπώνεται στο Άρθρο 39 Ν.2910/2001 οι αλλοδαποί που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα ασφαλιζονται στους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς και απολαμβάνουν των ιδίων ασφαλιστικών δικαιωμάτων με τους ημεδαπούς. Οι διατάξεις του Ν.Δ. 57/1973, όπως κάθε φορά ισχύει, για την κοινωνική προστασία, εφαρμόζονται και στους αλλοδαπούς που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα. Επίσης, οι αλλοδαποί κρατούμενοι ενημερώνονται αμέσως μετά την εισαγωγή τους σε κάποιο ίδρυμα, σε γλώσσα την οποία κατανοούν, για τα κύρια στοιχεία της διαβίωσής τους στο ίδρυμα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και Διευκολύνεται η επικοινωνία τους με διπλωματικούς ή προξενικούς υπαλλήλους του Κράτους από το οποίο προέρχονται. Ο αλλοδαπός που διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα και εξέρχεται προσωρινά από το ελληνικό έδαφος δικαιούται επανεισόδου, εφόσον η άδεια παραμονής του εξακολουθεί να ισχύει κατά το χρόνο της επανεισόδου του.

Επιπροσθέτως⁴⁶, στον Ν.3386/2005, οι παράνομοι ευρισκόμενοι μετανάστες στην Ελλάδα, επιτρέπεται να στέλνουν τα παιδιά τους σε δημόσιο σχολείο όπως αυτό

---

⁴⁴ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ., (2004), Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα (σελίδα 183)

⁴⁵ www.lathra.gr

⁴⁶ Χαραλαμπίδης Θ, Κοινωνία και Υγεία, άρθρο του., σελ.79

διατυπώνεται στο άρθρο 72 παρ.3 καθώς και να νοσηλεύονται για έκτακτα περιστατικά σε νοσοκομεία το οποίο γίνεται αντιληπτό από το άρθρο 84 παρ. 1 εδαφ β'.

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι μετανάστες από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁷, οι πολίτες της οποίας εξισώνονται σχεδόν με τους Έλληνες πολίτες απολαμβάνουν αυξημένα προνόμια σε σχέση με τους λοιπούς μετανάστες. Το ίδιο συμβαίνει και με τους υπηκόους χωρών με τις οποίες η Ελλάδα έχει υπογράψει διμερείς συμβάσεις, όπως για παράδειγμα οι ΗΠΑ και η Αίγυπτος όπου με τον Ν. 2893/1934, η Ελλάδα κύρωσε τη συνθήκη φιλίας με τις ΗΠΑ και με το Ν. 1441/1984 εκείνη με την Αίγυπτο.

Ένα ακόμη σημαντικό κείμενο, το οποίο πρέπει να αναφερθεί είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών⁴⁸ για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των μεταναστών και των οικογενειών τους, που υιοθετήθηκε το Δεκέμβριο του 1990 και που παρουσιάζει πολλά κοινά με το Ελληνικό Σύνταγμα. Το Σύνταγμα των Ηνωμένων Εθνών επεκτείνει ρητά την προστασία ορισμένων διατάξεων της σε εκείνα τα άτομα που διατελούν υπό καθεστώς μη διευθετημένης παρουσίας. Το τρίτο μέρος της Σύμβασης αναγνωρίζει μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα δικαιώματα σε όλους τους μετανάστες. Προβλέπει λοιπόν, το δικαίωμα να εγκαταλείπει κανείς οποιοδήποτε κράτος, ακόμη και το κράτος καταγωγής του και το δικαίωμα να επιστρέψει στο κράτος καταγωγή τους όπως αυτό διατυπώνεται στο άρθρο 8. Επίσης, από το άρθρο 9 προβλέπεται το δικαίωμα στη ζωή, η απαγόρευση βασανιστηρίων ή σκληρής, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης διατυπώνεται στο άρθρο 10 καθώς και η απαγόρευση δουλείας ή υποτέλειας και καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας η οποία προβλέπεται στο άρθρο 11. Επιπλέον, στο άρθρο 12 διατυπώνεται η ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, το δικαίωμα ελευθερίας της γνώμης χωρίς παρέμβαση όπως αυτό προβλέπεται από το άρθρο 13 καθώς και την απαγόρευση αυθαίρετης ή παράνομης παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή, οικογένεια κατοικία, κλπ. όπως αυτό οριοθετείται στο άρθρο 14. Στο άρθρο 15

---

⁴⁷ Μαρβάκης Α.,-Παρσάνογλου Δ.-Παύλου Μ., (2001), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα(σελίδα 213)

⁴⁸ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ., (2004), Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών. Αθήνα-Θεσσαλονίκη:Σάκκουλα (σελίδα 95)

διατυπώνεται το δικαίωμα στην προστασία της ιδιοκτησίας, η ελευθερία και προσωπική ασφάλεια του ατόμου προβλέπεται από το άρθρο 16 και το δικαίωμα του ατόμου, σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του, σε ανθρώπινη μεταχείριση με σεβασμό στην αξιοπρέπεια και στην πολιτιστική του ταυτότητα ορίζεται στο άρθρο 17. Τέλος, το άρθρο 18 προβλέπει την ίση μεταχείριση με τους υπηκόους του κράτους ενώπιον των δικαστηρίων, η απαγόρευση ομαδικών μέτρων απέλασης ορίζεται από το άρθρο 22 και η αναγνώριση παντού ως προσώπου ενώπιον του νόμου διατυπώνεται στο άρθρο 24.

Άλλο ένα σημαντικό κείμενο, είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα η οποία δεν κάνει διάκριση ανάμεσα σε πολίτες και μη, σ'ότι αφορά το σεβασμό των δικαιωμάτων που τάσσει το κείμενο της. Επίσης, η Σύμβαση της Γενεύης και η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων, που και οι δύο είναι εσωτερικό δίκαιο, όπως και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση, προβλέπουν με μια σειρά από διατάξεις, την προστασία του διωκόμενου μετανάστη από απέλαση ή επαναπροώθηση στη χώρα του και οι διατάξεις αυτές είναι πολύ σημαντικές.

Πέρα από τα δικαιώματα των μεταναστών, όσον αφορά τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με το άρθρο 68, Ν.2910/2001⁴⁹ οι αλλοδαποί που υποβάλλουν τις αιτήσεις που προβλέπονται στα άρθρα 65 έως 67 του παρόντος νόμου, καθώς και τα μέλη της οικογένειάς τους δεν επιτρέπεται να απελαθούν λόγω έλλειψης άδειας παραμονής μέχρι την έκδοση της απόφασης για τη χορήγηση ή μη άδειας παραμονής.

Σύμφωνα με το άρθρο 41, Ν.2910/2001, ο αλλοδαπός, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ελλάδα, υποχρεούται να δηλώσει στην υπηρεσία αλλοδαπών και μετανάστευσης: α) κάθε μεταβολή της κατοικίας του, β) κάθε μεταβολή της προσωπικής του κατάστασης, ιδίως δε την αλλαγή ιθαγένειας, τη σύναψη, λύση ή ακύρωση γάμου ή τη γέννηση τέκνου, γ) την απώλεια ή ανανέωση ή μεταβολή του διαβατηρίου του ή άλλου ταξιδιωτικού εγγράφου, δ) την απώλεια της άδειας παραμονής του και ε) κάθε μεταβολή στην απασχόλησή του, όπως μεταβολή εργοδότη και καταγγελία της σύμβασης εργασίας. Οι παραπάνω δηλώσεις γίνονται μέσα σε ένα μήνα από τις παραπάνω μεταβολές. Η υπηρεσία αλλοδαπών και μετανάστευσης, καθώς και οι δήμοι και κοινότητες υποχρεούνται να τηρούν μητρώο αλλοδαπών.

---

⁴⁹ www.imer.gr

Ο ασκών τη γονική μέριμνα δηλώνει στην υπηρεσία αλλοδαπών και μετανάστευσης τα αλλοδαπά τέκνα του που δεν έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους. Σε περίπτωση που αυτός δεν διαμένει στην Ελλάδα, η δήλωση γίνεται από εκείνον με τον οποίο κατοικούν. Ο αλλοδαπός, κάτοχος άδειας παραμονής, οφείλει να αναχωρήσει χωρίς άλλη ειδοποίηση μέχρι την τελευταία ημέρα της λήξης της ισχύος της, εκτός αν πριν από τη λήξη της έχει υποβάλει αίτηση για την ανανέωσή της καθώς και ο αλλοδαπός, στον οποίο δεν εγκρίθηκε παραμονή ή ανανέωση της άδειας διαμονής του, υποχρεούται να εγκαταλείψει αμέσως το ελληνικό έδαφος χωρίς άλλες διατυπώσεις. Επιπλέον, ο αλλοδαπός, που παραμένει στη χώρα για χρονικό διάστημα μέχρι τριάντα ημερών από τη λήξη της άδειας παραμονής του ή παραβιάζει, για το ίδιο χρονικό διάστημα, τη διάρκεια του αναγραφόμενου στην κατεχόμενη θεώρηση εισόδου ή του δικαιούμενου ελεύθερου χρόνου παραμονής του, καθώς και την προβλεπόμενη στην ομοιόμορφη θεώρηση Σένγκεν διάρκεια παραμονής ή το δικαιούμενο ελεύθερο χρόνο παραμονής του στον ενιαίο χώρο, υποχρεούται κατά την αναχώρηση να καταβάλει το τετραπλάσιο του προβλεπόμενου παραβόλου για άδεια παραμονής ετήσιας διάρκειας. Εάν ο χρόνος της παράνομης παραμονής είναι μεγαλύτερος των τριάντα ημερών, υποχρεούται να καταβάλει το οκταπλάσιο του προβλεπόμενου παραβόλου για ετήσια άδεια παραμονής. Με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εξωτερικών, Οικονομικών και Δημόσιας Τάξης καθορίζονται ο τρόπος καταβολής του παραπάνω προστίμου και κάθε άλλη λεπτομέρεια που είναι αναγκαία για την εφαρμογή της παρούσας παραγράφου.

2.4. Φορείς και υπηρεσίες εφαρμογής προγραμμάτων για μετανάστες

2.4.1. Φορείς και υπηρεσίες υποστήριξης

Στους φορείς που προσφέρουν υπηρεσίες και προωθούν προγράμματα για τις μεταναστευτικές ομάδες ανήκουν⁵⁰:

Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, συνεργάζεται με μη κυβερνητικές οργανώσεις για προγράμματα που αφορούν την ομαλή ένταξη προσφύγων και μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία. Επίσης συνδέει την Ελληνική νεολαία με νέους από όλο τον

---

⁵⁰ www.migrant.gr

κόσμο και τους διεθνή οργανισμούς (ΟΗΕ, UNESCO).

Το Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας (ΝΠΙΑ, ΥΠΕΠΘ), όπου λειτουργούν φοιτητικές, σπουδαστικές και μαθητικές εστίες και Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης. Στα Ανώγεια Κρήτης λειτουργεί μια μονάδα του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας. Συγκεκριμένα, λειτουργεί μία μαθητική εστία όπου προσφέρει υπηρεσίες σε ανήλικους (έως 17 ετών) αλλοδαπούς αναγνωρισμένους μετανάστες, υπό ανοχή διαμένοντες για ανθρωπιστικούς λόγους, αιτούντες άσυλο καθώς και ανήλικους αλλοδαπούς που βρίσκονται στη διαδικασία υποβολής αιτήματος ασύλου. Το πρόγραμμα αυτό στηρίζεται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και παρέχει στέγαση, σίτιση, μαθήματα γλώσσας, ημερήσια οικονομική ενίσχυση καθώς και οδοντιατρική και οφθαλμολογική φροντίδα.

Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΝΠΔΔ, Ελληνικό Τμήμα Διακυβερνητικής Οργάνωσης), όπου συμβουλεύει μετανάστες για την αντιμετώπιση των μεταναστευτικών προκλήσεων καθώς και για τον επαναπατρισμό. Στα πλαίσια του επαναπατρισμού προσφέρει και στήριξη στους μετανάστες. Επίσης, προσφέρει μαθήματα ελληνικής γλώσσας, έρευνες για θέματα μετανάστευσης, επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση καθώς και μαθήματα ενισχυτικές διδασκαλίες σε μαθητές μετανάστες.

Η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία (ΝΠΙΑ, Μη Κυβερνητική οργάνωση, Ελληνικό Τμήμα Διεθνούς Οργάνωσης), παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες για οικογενειακή επανένωση και διατήρηση της επαφής και της επικοινωνίας σε οικογένειες που τα μέλη τους είναι διασπαρμένα σε διάφορες χώρες. Επίσης παρέχει συμβουλευτική σε διαπολιτισμικές οικογένειες καθώς και πληροφόρηση για κοινωνικό-νομικά θέματα.

Η Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Αμνηστίας, παρέχει πληροφόρηση, ενημέρωση και κατευθύνσεις σε μετανάστες και αιτούντες άσυλο, παρεμβαίνει σε περιπτώσεις απέλασης και όταν απειλούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς επίσης και σε νομοθετικό επίπεδο για την υποστήριξη των δικαιωμάτων των μεταναστών.

Η Εθελοντική Εργασία Αθήνας (Εθελοντική Μη Κυβερνητική Οργάνωση), παρέχει ψυχολογική, συμβουλευτική και κοινωνική υποστήριξη. Επίσης παρέχει συμβουλευτική σε θέματα υγείας, μαθήματα ελληνικής γλώσσας καθώς και δυνατότητα επικοινωνίας σε Αγγλικά, Κουρδικά, Τούρκικα και Αλβανικά. Πρέπει να αναφερθεί ότι η οργάνωση αυτή παρέχει δύο ξενώνες για άστεγους αιτούντες άσυλο με άδεια παραμονής στους οποίους παρέχονται αυτοδιαχειριζόμενη στέγαση (μέχρι 5 μηνών) και οικιακό εξοπλισμό.

Το Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας (Μη Κυβερνητική Οργάνωση), παρέχει ψυχολογική, συμβουλευτική και κοινωνική στήριξη. Επίσης παρέχει συνεργασία με συλλόγους προσφύγων και ενημέρωση σχετικά με τα θέματα των προσφύγων και την πρόληψη του φαινομένου του ρατσισμού. Το Κέντρο Ενσωμάτωσης Προσφύγων και τα Κοινοτικά Κέντρα Προσφύγων παρέχουν σε αναγνωρισμένους πρόσφυγες, σε αιτούντες άσυλο και σε προσωρινά διαμένοντας για ανθρωπιστικούς λόγους, συμβουλευτική υποστήριξη, συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση για υποστήριξη και με τα δημοτικά ιατρεία για κατάλληλη ιατρική υποστήριξη. Επίσης παρέχουν Κέντρα Ημερήσιας Απασχόλησης για παιδιά που μένουν στην περιοχή Αιγάλεω και Νέο Κόσμο, μαθήματα γλώσσας, πρόγραμμα μελέτης, δημιουργική απασχόληση καθώς επίσης και εκδηλώσεις διαπολιτισμικής φύσεως για παιδιά και ενήλικες.

Το Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών του Ελσίνκι (Μη Κυβερνητική Οργάνωση), παρέχει νομική και συμβουλευτική υποστήριξη, συνεργασία με το Συνήγορο του Πολίτη για θέματα παραβιάσεων των δικαιωμάτων των αλλοδαπών, συνεργασία με άλλες διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δυνατότητα επικοινωνίας σε Αγγλικά, Τούρκικα, Κουρδικά και Αλβανικά.

Η Ύπατη Αρμοστεία Προσφύγων των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) είναι ένας Διεθνής Οργανισμός ο οποίος παρέχει νομική προστασία σε πολιτικούς πρόσφυγες, χρηματοδότηση συνεργατών για υλικές και άλλες παροχές (παροχή στέγης, τροφής, ενέργειας για μόνιμη μετανάστευση, εκπαίδευση στη γλώσσα της χώρας υποδοχής, επαγγελματική εκπαίδευση) καθώς επίσης και εκπαίδευση των Αρχών σε θέματα σχετικά με τη διαδικασία του ασύλου και του καθεστώτος του πρόσφυγα.

Η Διεθνής Καθολική Υπηρεσία Μεταναστεύσεων (ΝΠΔ-παράρτημα Διεθνούς Καθολικής Υπηρεσίας Μεταναστεύσεως) μεριμνά για μετανάστες κατά τη διάρκεια παραμονής τους στην Ελλάδα και παρέχει ενέργειες για την αποκατάσταση τους σε διάφορες χώρες.

Το Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούτων Μεταναστών (ΝΠΔΔ, Εποπτεύουσα αρχή: Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος) παρέχει κοινωνική εργασία με παλινοστούτες μετανάστες, εργασία με ομάδα και προγράμματα ανταλλαγής νέων με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης, παρέχει ενημέρωση για τα εκάστοτε ισχύοντα κυβερνητικά μέτρα, συμπαράσταση στην εξεύρεση εργασίας, νομική πληροφόρηση και εξυπηρέτηση σε νομικής φύσης υποθέσεις που εκκρεμούν στη χώρα που εργάστηκαν ως μετανάστες καθώς και θέματα που αφορούν το Δίκαιο των χωρών υποδοχής και το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής

Ένωσης.

Η Διεθνής Καθολική Υπηρεσία Μεταναστεύσεων ΚΑΡΙΤΑΣ ΕΛΛΑΣ (ΝΠΙΔ-παράρτημα Διεθνούς Καθολικής Υπηρεσίας Μεταναστεύσεως) μεριμνεί για μετανάστες κατά τη διάρκεια παραμονής τους στην Ελλάδα. Επίσης, παρέχει ενέργειες για την αποκατάσταση τους σε διάφορες χώρες, διανομή ρουχισμού και τροφίμων, οικονομική ενίσχυση σε περιπτώσεις κρίσης καθώς και περιστατικά προγράμματα σίτισης, διδασκαλίας ελληνικής γλώσσας, δημιουργική απασχόληση και θερινές διακοπές παιδιών.

Το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΝΠΙΔ) παρέχει νομική υποστήριξη, συμβουλευτική σε θέματα εργασίας, έρευνα γύρω από τα δικαιώματα του ανθρώπου καθώς επίσης και διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων.

Το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων είναι πρόγραμμα του Κέντρου Συμπράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών και παρέχει κοινωνική, νομική και ψυχοκοινωνική μέριμνα των προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών. Επίσης παρέχει ενέργειες για την αποκατάσταση τους, συνεργασία με το δίκτυο κοινωνικών παροχών της Αρχιεπισκοπής για την κάλυψη των αναγκών τους καθώς και συμβουλευτική και στήριξη για τον επαναπατρισμό.

2.4.2. Φορείς και υπηρεσίες εξειδικευμένης υποστήριξης

Στους φορείς και στις υπηρεσίες που προσφέρουν εξειδικευμένη υποστήριξη ανήκουν⁵¹:

Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα Ελλάδας (Μη κερδοσκοπική εθελοντική Οργάνωση), παρέχουν ανθρωπιστική, ιατρική και υγειονομική βοήθεια σε πληθυσμούς που βρίσκονται σε κατάσταση κρίσης. Επίσης υπάρχει δυνατότητα επικοινωνίας σε Αγγλικά, Κουρδικά, Τουρκικά, Αλβανικά, Αραβικά, Φαρσί, Ρουμανικά, Ρωσικά και Βουλγαρικά. Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα λειτουργούν το πρόγραμμα της «Διπλής Πόρτας» όπου παρέχουν σε πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο και μετανάστες, ιατροφαρμακευτική και οδοντιατρική περίθαλψη, γυναικολογική υποστήριξη, ψυχολογική και οικογενειακή υποστήριξη, κοινωνική μέριμνα, υπηρεσίες σε θύματα βασανιστηρίων, νομική συμβουλευτική και συμβουλευτική σε θέματα εργασίας

---

⁵¹ www.mighealth.gr

καθώς και πρόγραμμα μέριμνας για παιδιά πρόσφυγες.

Το Ιατρικό Κέντρο αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (Μη Κυβερνητική Οργάνωση), παρέχει ιατρική και ψυχολογική βοήθεια σε θύματα βασανιστηρίων, εξειδικευμένες υπηρεσίες για την ιατρική αποκατάσταση των θυμάτων και οικογενειακή συμβουλευτική και ψυχολογική στήριξη. Επίσης, παρέχει νομική υποστήριξη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη καθώς και οικονομική ενίσχυση σε έκτακτες περιπτώσεις.

Οι Γιατροί Του Κόσμου (Μη κερδοσκοπικό Σωματείο) παρέχουν ανθρωπιστικές υπηρεσίες σε όλους όσους έχουν ανάγκη, δωρεάν πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια περίθαλψη, κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη σε άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης και κρίσης καθώς δωρεάν δυνατότητα επικοινωνίας σε Αγγλικά, Κουρδικά και Τούρκικα. Οι Γιατροί Του Κόσμου λειτουργούν το πρόγραμμα «Ανοιχτό Πολυϊατρείο» για άτομα που δεν έχουν πρόσβαση στο σύστημα υγείας. Το πρόγραμμα αυτό παρέχει, ιατροφαρμακευτική και οδοντιατρική περίθαλψη, ψυχολογική υποστήριξη και κοινωνική μέριμνα. Επίσης λειτουργούν το πρόγραμμα «Αθηνά» όπου σκοπός του προγράμματος είναι η ομαλή ένταξη των προσφύγων στον ελληνικό κοινωνικό ιστό και η ενημέρωσή τους σε θέματα υγείας. Η επιτυχία του προγράμματος, ενθαρρύνει τις ομάδες να συνεχίσουν και να θέσουν σε εφαρμογή νέες ιδέες που θα αναβαθμίσουν τις υπάρχουσες εκπαιδευτικές παροχές.

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός (ΝΠΙΔ, Μη Κυβερνητική Οργάνωση), παρέχει υλική βοήθεια σε έκτακτες περιπτώσεις για την κάλυψη άμεσων αναγκών, άμεση κινητοποίηση προσωπικού, εθελοντών και των κοινωνικών υπηρεσιών του ΕΕΣ καθώς επίσης και δυνατότητα επικοινωνίας σε Αγγλικά, Τούρκικα, Κουρδικά, Αραβικά και Φαρσί. Ο ΕΕΣ λειτουργεί το Πολυδύναμο Κέντρο Κοινωνικής Στήριξης και Ενσωμάτωσης Προσφύγων για την υποστήριξη προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Το κέντρο αυτό παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη, διαμεσολάβηση σε εργοδότες, μαθήματα ελληνικής γλώσσας, μουσικό εργαστήριο καθώς και τηλεφωνική γραμμή υποστήριξης προσφύγων. Επίσης ο ΕΕΣ λειτουργεί το Κέντρο Προσωρινής Φιλοξενίας Αλλοδαπών Αιτούντων Άσυλο για την στέγαση και υποστήριξη αιτούντες άσυλο καθώς και άτομα και οικογένειες που βρίσκονται στη διαδικασία αιτήματος μετά από παραπομπή από κάποιο δημόσιο φορέα. Το κέντρο αυτό παρέχει στέγαση, τρόφιμα και εγκαταστάσεις για την προετοιμασία φαγητού, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ψυχολογική υποστήριξη και μαθήματα γλώσσας.

Το ΕΛ.ΙΝ.ΑΣ (Ελληνικό Ινστιτούτο Αλληλεγγύης και Συνεργασίας) (Μη Κυβερνητική Οργάνωση) παρέχει κάλυψη των αναγκών των αιτούντων άσυλο και υποστήριξη σε όσους χρειάζονται βοήθεια για την κοινωνική ένταξη. Το ΕΛ.ΙΝ.ΑΣ λειτουργεί το Κέντρο Προσωρινής Διαμονής Αιτούντων Άσυλο στον Ασπρόπυργο για την υποστήριξη προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Το κέντρο αυτό παρέχει στέγαση, πλήρη σίτιση, ιατροφαρμακευτική μέριμνα, νομική και συμβουλευτική υποστήριξη, μαθήματα ελληνικής γλώσσας καθώς επίσης και κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη.

Το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες το οποίο παρέχει νομική συνδρομή σε αιτούντες άσυλο, μετανάστες και πρόσφυγες, συνδρομή νεοαφιχθέντων αιτούντων άσυλο για την αντιμετώπιση των πρώτων τους αναγκών σε στέγη, τροφή και ρουχισμό. Επίσης παρέχει ψυχοκοινωνική στήριξη, επαγγελματική συμβουλευτική και καθοδήγηση των προσφύγων για την ένταξη τους στο ελληνικό περιβάλλον. Το ΕΛ.ΙΝ.ΑΣ λειτουργεί το Κέντρο «Πυξίδα» για την προώθηση της αρμονικής ένταξης των προσφύγων όλων των ηλικιών στο ελληνικό περιβάλλον. Επίσης λειτουργεί «ο Ξενώνας», για την υποδοχή και φιλοξενία ευάλωτων νεοαφιχθέντων αιτούντων άσυλο και το κέντρο «Ιόλαος» για την στήριξη προσφύγων που αντιμετωπίζουν ψυχολογικά προβλήματα.

Η οργάνωση PRAKSIS στην οποία παρέχεται δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη μέσω οργανωμένου γενικού ιατρείου, γυναικολογικού ιατρείου και οδοντιατρείου. Η ιατρική υπηρεσία διαθέτει όλο τον απαραίτητο ιατρικό εξοπλισμό για παροχή πρωτοβάθμιας ιατρικής περίθαλψης. Υποστηρικτικά λειτουργεί φαρμακείο, παρέχοντας δωρεάν φάρμακα στους ασθενείς. Επίσης παρέχει προγράμματα Δημόσιας Υγείας καθώς και Νομική Αρωγή.

Η κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL, με τίτλο «Παρατηρητήριο και δίκτυο δομών για την ενδυνάμωση των οικονομικών μεταναστών και προσφύγων στην αγορά εργασίας». Σκοπός του έργου είναι η υποστήριξη των μεταναστών και των προσφύγων σε μια προσπάθεια για ισότιμη και πλήρη άσκηση των εργασιακών τους δικαιωμάτων διαμέσου της δημιουργίας ενός οργανωμένου υποστηρικτικού δικτύου για όλους όσους υπόκεινται σε διακρίσεις στους χώρους της δουλειάς τους λόγω της εθνικής ή φυλετικής τους καταγωγής. Επιπλέον, επιδιώκεται η επαφή των εργαζομένων μεταναστών, των κοινοτήτων τους και γενικότερα των οργανώσεων που τους εκπροσωπούν με τα Ελληνικά συνδικάτα και άλλους φορείς, οι οποίοι μπορεί να συμβάλλουν στην προσπάθεια για ισότιμη ένταξη και άσκηση των εργασιακών τους

δικαιωμάτων. Το Σχέδιο αυτό υλοποιείται από την Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Ενδυνάμωση των Οικονομικών Μεταναστών και Προσφύγων στην Αγορά Εργασίας». Η Αναπτυξιακή Σύμπραξη αποτελεί ένα διευρυμένο σχήμα συνεργασίας μεταξύ 12 φορέων, οι οποίοι παρουσιάζουν διαφορετικές εξειδικεύσεις με βάση το προφίλ και το ρόλο τους και οι οποίοι λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Προβλήματα μεταναστών στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία-Κοινωνικός αποκλεισμός.

3.1. Προβλήματα μεταναστών στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία

Το φαινόμενο της μετανάστευσης χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ένταση και έκταση καθώς εμφανίζει σχετικά αυτόνομες διαστάσεις, οι οποίες διαφοροποιούνται από το προηγούμενο καθεστώς της ένταξης περιορισμένου αριθμού μεταναστών στην τοπική αγορά εργασίας. Η εισροή μεγάλου αριθμού νόμιμων και παράνομων μεταναστών στην Ελληνική επικράτεια οδήγησε σύντομα σε καταστάσεις που ήδη είχαν εντοπιστεί και σε άλλες χώρες υποδοχής όπως αδυναμία άσκησης ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, δυσκολίες ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας, συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και εμφάνιση ρατσιστικών αντιδράσεων. Πρέπει να σημειωθεί⁵² πως η μετανάστευση παγκοσμίως αυξήθηκε σε μια περίοδο που η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες και επομένως όπως είναι φυσικό, δεν είναι εύκολη η απορρόφηση και η οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Σίγουρα και το νομικό πλαίσιο που ρυθμίζει την παραμονή των αλλοδαπών στην χώρα και τα θέματα της μετανάστευσης, έτσι όπως εφαρμόζεται έχει σοβαρές παρενέργειες και συχνά επιφέρει τα αντίθετα

---

⁵² Παπασιώπη-Πασιά, Ζ., (2004), Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών. Αθήνα-Θεσσαλονίκη:Σάκκουλα (σελίδα 127)

αποτελέσματα από αυτά που επιδιώκει. Κλείνει τις βαλβίδες ασφαλείας, ωθεί ακόμη περισσότερο στο περιθώριο και στην εκμετάλλευση τους μετανάστες που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στην χώρα, εντείνει την σκληρότητα των οργάνων ασφαλείας απέναντί τους και τροφοδοτεί συνολικά τον κοινωνικό ρατσισμό. Ενώ εκμηδενίζοντας τους τρόπους αντίδρασης, ανοίγει το δρόμο για την πιο ακραία εκμετάλλευση τους από τους εργοδότες με τα γνωστά αποτελέσματα για την απασχόληση των Ελλήνων εργαζομένων. Παράλληλα, δημιουργεί τους όρους και για τον ίδιο τον μετανάστη, ώστε να μην έχει λόγους να σέβεται τις κατακτήσεις και τα επιτεύγματα της κοινωνίας και του πολιτισμού μας, αφού δεν μπορεί να συμμετάσχει σε αυτά. Μόνο όταν ο μετανάστης εργαζόμενος θα μπορεί να απολαύσει τα αγαθά των εργασιακών κατακτήσεων, των ανθρώπινων αμοιβών, των κοινωνικών υπηρεσιών, της ανθρώπινης διαβίωσης κλπ. θα έχει λόγο να προσπαθήσει και αυτός για την διατήρησή τους. Στη συνέχεια, θα αναλυθούν τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην σημερινή κοινωνία.

Οι συνθήκες ζωής των μεταναστών είναι άθλιες. Όπως οι ίδιοι ομολογούν μέσα από τα Μ.Μ.Ε. έχουν πρόβλημα στέγης, ζουν σε ανθυγιεινούς χώρους πολλοί μαζί για να τα βγάλουν πέρα οικονομικά, χωρίς στοιχειώδεις ανέσεις, απομονωμένοι εξαιτίας της γλώσσας και των διαφορετικών παραδόσεων και μακριά από τις οικογένειές τους. Δεν έχουν σχολεία και πολιτιστικές δραστηριότητες και τα παιδιά των παράνομα εργαζομένων αλλοδαπών αποκλείονται από την διαδικασία εκπαίδευσης.

Οι λόγοι κατοίκησης των αλλοδαπών σε παλιές, μικρές, χωρίς ευκολίες και συχνά ανθυγιεινές κατοικίες δεν οφείλονται μόνο στην έλλειψη κατοικιών και στα υψηλά ενοίκια, τα οποία αποφεύγουν οι μετανάστες για λόγους οικονομίας, αλλά περισσότερο στο γεγονός ότι δεν έχουν εναλλακτικές λύσεις. Οι δυσκολίες τους, οφείλονται κυρίως στην άρνηση των Ελλήνων να νοικιάσουν τις κατοικίες τους σε αλλοδαπούς. Στη διάθεση των αλλοδαπών εργατών υπάρχουν μόνο συγκεκριμένες κατοικίες ή συγκεκριμένοι συνοικισμοί. Αυτή η κοινωνική διάκριση οδηγεί νομοτελειακά στην «γκετοποίηση» των αλλοδαπών εργατών⁵³ και των οικογενειών τους. Το φαινόμενο της «γκετοποίησης» δεν παρατηρείται μόνο στα μεγάλα αστικοβιομηχανικά κέντρα αλλά και στις επαρχιακές περιοχές, λόγω του

---

⁵³ Εμκε-Πουλοπούλου, Η., (1986), *Προβλήματα μετανάστευσης-παλινόστησης*, Αθήνα:ΙΕΜΕΟ/ΕΔΗΜ (σελίδα:87)

συντηρητισμού και των προκαταλήψεων των κατοίκων των περιοχών αυτών. Η «γκετοποίηση» των μεταναστών δεν είναι αποτέλεσμα της θέλησης τους να ζουν συγκεντρωμένοι, αλλά προϊόν κυρίως των μηχανισμών κοινωνικής διάκρισης της κοινωνίας υποδοχής. Η γεωγραφική απομόνωση των ξένων εργατών και των οικογενειών τους σε σπίτια και συνοικισμούς, που χρειάζονται εξωραϊσμό αν όχι κατεδάφιση, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η εξωτερική, εμφανής όψη, της κοινωνικής τους απομόνωσης.

Οι συνθήκες εργασίας είναι το ίδιο άθλιες. Η ελληνική οικονομία και αγορά εργασίας⁵⁴ παρουσιάζουν κάποια ιδιαίτερα αλληλοεξαρτώμενα χαρακτηριστικά που έχουν άμεσες επιπτώσεις στην απασχόληση των μεταναστών και στη θέση τους στα πλαίσια της. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι η τμηματοποίηση της αγοράς εργασίας και η κυριαρχία των οικογενειακών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Με τον όρο τμηματοποίηση της αγοράς εργασίας εννοείται η διαίρεση της σε τμήματα εργασιών με διαφορετικά χαρακτηριστικά και προϋποθέσεις εισαγωγής στο καθένα από αυτά. Η αγορά εργασίας διαιρείται σε δύο τμήματα, ένα πρωτεύον στο οποίο συνήθως κυριαρχούν οι «εσωτερικές αγορές εργασίας» και ένα δευτερεύον που αφορά κυρίως την ευρύτερη αγορά εργασίας και χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από ανασφάλεια, ευελιξία, προσωρινότητα, εποχικότητα και χαμηλότερες απολαβές. Στο πρωτεύον τμήμα της αγοράς εργασίας παρατηρείται ότι η εκπαίδευση παίζει σημαντικότατο ρόλο ενώ στο δευτερεύον ο ρόλος της είναι μειωμένος ή ανύπαρκτος αφού οι παράγοντες που παίζουν το σημαντικότερο ρόλο σε αυτό είναι εθνοτικοί, ηλικιακοί ή φύλου.

Άμεσα συνδεδεμένο με το προηγούμενο είναι και το φαινόμενο της κυριαρχίας των οικογενειακών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα αφού αυτές αποτελούν έναν από τους βασικότερους παράγοντες αύξησης της ζήτησης για φτηνό, ευέλικτο και συχνά μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό και διότι επιτείνουν τα φαινόμενα τμηματοποίησης. Άλλο ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του ελληνικού και οικονομικού σχηματισμού είναι η ύπαρξη και επέκταση του ανεπίσημου/άτυπου τομέα δηλαδή του συνόλου των οικονομικών δραστηριοτήτων εκτός κρατικού και φορολογικού ελέγχου. Ο τομέας αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός γιατί η συντριπτική πλειοψηφία των ξένων εργαζομένων απασχολούνται σε αυτόν.

---

⁵⁴ Α.Παρσάνογλου Δ. - Παύλου Μ.,2001,σελ.233

Οι εργοδότες «πατώντας» στην ανάγκη των μεταναστών για εργασία⁵⁵, απασχολούν αλλοδαπούς εργαζόμενους περισσότερο από το νόμιμο χρόνο σε βαριές, ανειδίκευτες, βρώμικες και κακοπληρωμένες δουλειές. Σε πολλούς τομείς της ελληνικής οικονομίας οι αλλοδαποί καλύπτουν πραγματικές ανάγκες της παραγωγής δεδομένου ότι κάνουν δουλειές στις οποίες πολλές φορές αρνείται να προσφέρει υπηρεσίες το ντόπιο εργατικό δυναμικό. Το Εργατικό κέντρο Αθήνας σε κείμενο του για τους ξένους εργάτες αναφέρει, ως τομείς που απασχολούνται οι αλλοδαποί τους εξής:

- **Οικοδομές:** απασχολούνται κυρίως Αλβανοί, Ρουμάνοι και Πολωνοί.
- **Επισιτισμός- Τουρισμός- Ξενοδοχεία:** απασχολούνται άτομα από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έρχονται ως τουρίστες και εργάζονται το καλοκαίρι, μόνιμοι υπάλληλοι-στελέχη επιχειρήσεων.
- **Μέταλλο:** Πακιστανοί, Αιγύπτιοι, μειονότητες κλπ.
- **Καθαριότητα:** συνεργεία καθαρισμού πολυκατοικιών και καταστημάτων που απασχολούν Ιρακινούς, Γεωργιανούς, Αλβανίδες, Ρουμάνες. Επίσης ως οικιακοί βοηθοί απασχολούνται συνήθως Ταϊλανδέζες, Αφρικάνες, Πολωνέζες κλπ.
- **Εμπόριο-Υπηρεσίες:** σε τουριστικά μαγαζιά ή τουριστικά γραφεία.
- **Υγεία:** εργάζονται αρκετές γυναίκες ως νοσηλεύτριες σε νοσοκομείο και κλινικές.
- **Θεάματα –Μπαρ:** δουλεύουν πολλές Ταϊλανδέζες, Ρωσίδες και Αφρικάνες.

Ο κλάδος των οικοδομών και της κατασκευαστικής δραστηριότητας είναι αυτός στον οποίο απασχολείται ένα μεγάλο ποσοστό των Πολωνών και των Αλβανών μεταναστών και αυτός στον οποίο κατά κύριο λόγο έχουν βρεθεί στην αγορά εργασίας αντιμετώπι αλλοδαποί και Έλληνες εργαζόμενοι. Η οργάνωση της κατασκευής σε μικρά συνεργεία ευνοεί την επέκταση της παράνομης ή ημιπαράνομης απασχόλησης.

Οι ξένοι εργάζονται επίσης στα χωράφια ως εργάτες γης, στα βενζινάδικα,

---

⁵⁵ Δαμανάκης, Μ., (1987), *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα, εκδόσεις «Gutenberg»(σελίδα 47-50)

στις λάντζες εστιατορίων, στα ψαράδικα, στα χοιροστάσια και τα πτηνοτροφεία. Γενικά, τους βρίσκουμε παντού. Ζουν με το άγχος της απόλυσης και της απέλασης, συνιστώντας έτσι ένα πειθήνιο και υπερεκμεταλλευτόμο εργατικό δυναμικό. Ανησυχητικές διαστάσεις έχει πάρει και το πρόβλημα της περιθάλησης των αλλοδαπών εργαζομένων, οι οποίοι είναι πολύ συχνά θύματα εργατικών ατυχημάτων λόγω των επικίνδυνων εργασιών που διεκπεραιώνουν και των δυσκολιών που έχουν σ'ότι αφορά τη γλώσσα.

Η συγκέντρωση των αλλοδαπών εργαζομένων σε συγκεκριμένους κλάδους, όπως εργοστάσια, οικοδομές, εστιατόρια και ξενοδοχεία(ως υπηρετικό προσωπικό), κλωστοϋφαντουργία (κυρίως γυναίκες) και τέλος στις υπηρεσίες των δήμων, ως «σκουπιδιάρηδες» και «καθαρίστριες», είναι πολλές φορές τόσο μαζική, που μια αντικατάσταση αλλοδαπών εργαζομένων είναι και για τεχνικούς και μόνο λόγους αδύνατη. Το γεγονός ότι οι αλλοδαποί εργαζόμενοι προέρχονται απασχολούνται στις κατώτερες θέσεις εργασίας, αιτιολογείται πολλές φορές με το επιχείρημα των περιορισμένων επαγγελματικών προσόντων τους και των γλωσσικών δυσκολιών τους. Αντίθετα, όσοι προέρχονται από τις χώρες-μέλη της Κοινότητας και εργάζονται στη χώρα μας, απασχολούνται κυρίως ως διευθυντικά στελέχη, επιστημονικοί συνεργάτες, υπάλληλοι γραφείου, στην παροχή υπηρεσιών, ενώ ελάχιστοι εργάζονται στον πρωτογενή τομέα και ως τεχνίτες εργασίας. Παρά του ότι οι αλλοδαποί λοιπόν καταλαμβάνουν τις πιο βαριές θέσεις εργασίας, κερδίζουν κατά κανόνα λιγότερα χρήματα από όσους προέρχονται από χώρες-μέλη της Κοινότητας, επειδή οι θέσεις αυτές είναι κυρίως θέσεις ανειδίκευτων εργατών και επομένως κακοπληρωμένες. Το φαινόμενο της διάκρισης στην αγορά στέγης επαναλαμβάνεται λοιπόν και στην αγορά εργασίας.

Οι λέξεις κλειδιά επομένως που περιγράφουν καλύτερα τις συνθήκες εργασίας των μεταναστών στην Ελλάδα είναι ανασφάλεια, αστάθεια, περιθωριοποίηση και χαμηλό στατούς. Ως εργασιακή αστάθεια⁵⁶ ορίζεται η συχνότητα με την οποία ο μετανάστης αλλάζει τομείς απασχόλησης, π.χ. από τον οικοδομικό τομέα στον τομέα της καθαριότητας. Με άλλα λόγια τη σχετική έλλειψη εξειδίκευση και παραμονής σε ένα συγκεκριμένο τομέα απασχόλησης. Ως εργασιακή ανασφάλεια ορίζεται η

---

⁵⁶ Μαρβάκης Α.,-Παρσάνογλου Δ.-Παύλου Μ., (2001), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (σελίδα 239)

διάρκεια κάθε θέσης εργασίας, η πιθανότητα απώλειας της.

Τέλος, άλλο ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην σημερινή ελληνική κοινωνία και από το οποίο απορρέουν όλα τα υπόλοιπα προβλήματα είναι ο «κοινωνικός αποκλεισμός» ο οποίος λόγω εύρους θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο υποκεφάλαιο.

3.2. Κοινωνικός αποκλεισμός

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις στις μεταναστευτικές κινήσεις όσον αφορά τη χώρα εγκατάστασης των μεταναστών με αποτέλεσμα χώρες της Νότιας Ευρώπης (όπως Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία) από χώρες παραδοσιακά «αποστολής μεταναστών» να θεωρούνται σήμερα «χώρες υποδοχής μεταναστών» ή «οι καινούργιες ζώνες μετανάστευσης».

Αν στις αδύναμες αυτοχθόνιες πληθυσμιακές ομάδες (γυναίκες, νέους, ανέργους) σήμερα δεν επιτρέπεται να παίξουν καν τον ρόλο του «εφεδρικού στρατού» στην αγορά εργασίας που παραδοσιακά τουλάχιστον έπαιζαν μαζί με τους μετανάστες, τα άτομα των εθνικών μεταναστευτικών μειονοτήτων δεν αντιμετωπίζονται καν σαν άτομα. Περνάμε δηλαδή από μια «non paper» πολιτική για τους μετανάστες σε μια «non person» κοινωνική μεταχείρισή τους, η οποία γίνεται ακόμη πιο δραματική με την είσοδο στην Ευρώπη εργατών και μεταναστών από τις ασιατικές και βορειοαφρικανικές χώρες αλλά και από τις πρώην ανατολικές χώρες.

Η Ευρώπη, παρ' ότι συμμετέχει στο 20% του πληθυσμού του πλανήτη που νέμεται το 80% του παγκοσμίου εισοδήματος, έχει μεταξύ των 340 περίπου εκατομμυρίων κατοίκων της πάνω από 53 εκατομμύρια φτωχούς και 20 εκατ. ανέργους. Αυτή η πλημμυρίδα της ανισότητας που συνεχώς επεκτείνεται σε μια «κοινωνία της αφθονίας» είναι η γενεσιουργός αιτία του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας των «ξεχασμένων» της κοινωνίας.

Μέσα σε ένα τέτοιο «τοπίο φτώχειας και εξαθλίωσης» όπως περιγράφηκε παραπάνω, οι μετανάστες αποτελούν τους ιδανικούς και σύγχρονους αποδιοπομπαίους τράγους, κατηγορούμενοι ως υπεύθυνοι για τη διάχυτη ανασφάλεια, την ανεργία, την εγκληματικότητα. Οι εθνικές - μεταναστευτικές ομάδες χρησιμοποιούνται όλο και πιο συχνά ως «άλλοθι» για τα υπάρχοντα κοινωνικοοικονομικά και πολιτιστικά προβλήματα και θεωρούνται ο «κίνδυνος» ή «η απειλή» για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και ισορροπίας, ιδιαίτερα εκείνες

οι ομάδες που ο πληθυσμός τους είναι μεγάλος ή διαφέρουν περισσότερο πολιτιστικά (π.χ. θρησκεία, γλώσσα) από την κυρίαρχη ομάδα και δεν προέρχονται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. και όλα τα κακά της πόλης.

Ακριβώς αυτό το φαινόμενο της μισαλλοδοξίας και του ρατσισμού εκφράζεται ανάγλυφα σε μια παροιμία των Βεδουίνων: «Είμαι εναντίον του αδελφού μου και μαζί με τον αδελφό μου, είμαστε εναντίον του ξαδέλφου μας, εγώ ο αδελφός και ο ξάδελφος είμαστε εναντίον του γείτονα και όλοι μαζί εναντίον του ξένου».

3.2.1 Ιστορική εξέλιξη του όρου κοινωνικός αποκλεισμός

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός ⁵⁷ προήλθε αρχικά από τις πολιτικές συζητήσεις στη Γαλλία το '60 και σκοπό είχε να περιγράψει μια ευρεία έννοια της απόκλισης από τις κυρίαρχες αξίες και την κοινωνική τάξη. Έγινε γνωστός σε μια εκτίμηση που έγινε από τον Rene Lenoir το 1974 ότι το 1/10 του γαλλικού πληθυσμού ανήκει στους αποκλεισμένους που είναι ψυχικά και σωματικά ανάπηροι, οι αυτοκαταστροφικοί άνθρωποι, οι ηλικιωμένοι ασθενείς, τα κακοποιημένα παιδιά, οι τοξικομανείς, οι ανήλικοι εγκληματίες, οι μόνοι γονείς, τα πολύ-προβληματικά νοικοκυριά και άλλοι γονείς.

Τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού ⁵⁸ όσο και αν συνοδεύουν τις ανθρώπινες ομάδες σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, εν τούτοις σημασία αποκτούν από τότε που οι κοινωνίες περνούν σε μια φάση της εξέλιξης τους στην οποία η μηχανική αλληλεγγύη της κοινότητας παραχωρεί τη θέση της στην οργανική αλληλεγγύη της κοινωνίας. Στις σύγχρονες μαζικές και διοργανωμένες κοινωνίες, η κάθετη διαστρωμάτωση αποτελεί μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα που

⁵⁷ [Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1996, (σελιδα26)

⁵⁸ [Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1996, (σελιδα28)

συγχρόνως θεωρείται και ως προϋπόθεση για την εκδήλωση της κοινωνικής δυναμικής. Στις κοινωνίες αυτές απαντάται όλο και πιο συχνά το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού ομάδων, των οποίων τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, ο πολιτισμός, η αποκλίνουσα συμπεριφορά όπως και άλλες ιδιαιτερότητες μπορούν σε ορισμένες ιστορικές στιγμές να βιώνονται απειλητικά για τη συνοχή της κοινωνίας. Πέρα από τις πολιτισμικά θεμελιωμένες προκαταλήψεις που οδηγούν σε καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στις σύγχρονες κοινωνίες, φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού παρατηρούνται σε εποχές οικονομικής κρίσης, όταν ορισμένες κατηγορίες πληθυσμού που καμία πολιτισμική ή άλλη ιδιαιτερότητα δεν τις χαρακτηρίζει αποκλείονται από τον εθνικό τρόπο ζωής και σταδιακά περιθωριοποιούνται διότι είτε αποβάλλονται από την αγορά εργασίας είτε αδυνατούν να επανενταχθούν σ' αυτήν.

Στο κέντρο των συζητήσεων για τον κοινωνικό αποκλεισμό ήταν θέματα συνοχής και αλληλεγγύης της κοινωνίας. Τονίζονταν ότι οι ομάδες κινδύνου είναι περιθωριοποιημένες από τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, απροστάτευτες σε σχέση με τη κοινωνική ασφάλιση και “αόρατες” στις πολιτικές συζητήσεις

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός⁵⁹ χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σε κείμενο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας το 1989, κατά συζήτηση της διαμόρφωσης του Κοινωνικού Χάρτη. Από εκείνη τη χρονική στιγμή, ο όρος χρησιμοποιείται συχνότατα, τόσο σε κείμενα που αφορούν προγράμματα που ενισχύονται οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση και έχουν ως στόχο την καταπολέμηση του, όσο και στον προβληματισμό των κοινωνικών επιστήμων.

Πρόκειται για ένα νεότευκτο και αδιασαφήνιστο όρο, που χρησιμοποιείται με διαφορετικό περιεχόμενο από τους χρήστες του. Πολλοί συγγραφείς παραπέμπουν στη διάχυτη υπόνοια ότι με τον ασαφή αυτό όρο αντικαθίστανται στο δημόσιο λόγο δόκιμοι όροι που παραδοσιακά έχουν έντονη και σαφή πολιτική φόρτιση και είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τις κοινωνικές επιστήμες όπως π.χ. ο όρος κοινωνικές ανισότητες. Αλλά κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνικές ανισότητες είναι δυο διαφορετικές έννοιες και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ταυτιστούν και να χωρέσουν στην ίδια ορολογία. Επίσης η έννοια κοινωνικός αποκλεισμός δεν μπορεί να ταυτιστεί με τις έννοιες ανεργία, φτώχεια, πολιτισμική διαφορετικότητα κ.α. Δεν είναι όλοι όσοι βιώνουν την κοινωνική ανισότητα κοινωνικά αποκλεισμένοι, ούτε

---

⁵⁹ άρθρο της Βάλμα Β. από το περιοδικό “Κλίμακα - Αφιέρωματα”, 2003, (σελιδα 4)

όλοι οι άνεργοι, οι φτωχοί, οι πολιτισμικά διαφορετικοί κ.λ.π. Κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυσύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο με ιδιαίτερες εκφάνσεις, είναι η ακραία συνέπεια των κοινωνικών ανισοτήτων, της φτώχειας, της μόνιμης ανεργίας, της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Οι κοινωνικά αποκλεισμένοι δεν έχουν καμία δυνατότητα πλέον να επανενταχθούν από μόνοι τους και χωρίς βοήθεια, και πολλοί από αυτούς δεν έχουν πια ούτε τη θέληση για κάτι τέτοιο.

Τέλος, επιχειρώντας μία γενική ερμηνεία της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού θα λέγαμε πως περιγράφουμε με αυτό τον όρο μια ή περισσότερες διαδικασίες που τελούνται σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο σε μια ορισμένη κοινωνία και έχουν ως τελικό αποτέλεσμα την συστηματική αδυναμία άσκησης κοινωνικών δικαιωμάτων ή την αδυναμία απόλαυσης κοινωνικών αγαθών/ ευεργετημάτων ή την αδυναμία πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες εξαιτίας μιας ιδιότητας ή και μιας κατάστασης ή και απλά ενός χαρακτηριστικού, που συγκεντρώνονται στο πρόσωπο ενός ατόμου, η ύπαρξη των οποίων το κατατάσσουν ενδεχομένως σε μία ή περισσότερες κοινωνικές ομάδες, ενώ η απουσία τους θα απέτρεπε κατά πάσα πιθανότητα την εμφάνιση του τελικού αυτού αποτελέσματος ως κοινωνικό φαινόμενο.

3.2.2 Χαρακτηριστικά και όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει οικονομικές και μη οικονομικές διαστάσεις,⁶⁰ η αναζήτηση όμως των αιτιακών παραγόντων, πέρα από την οικονομική συγκυρία, απαιτεί και την εισαγωγή μιας πολυδιάστατης προσέγγισης που μπορεί να συμβάλλει όχι μόνο στην καλύτερη περιγραφή αλλά και στην καλύτερη ερμηνεία του. Ο συγγραφέας θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του τις εκπαιδευτικές ανισότητες που το ισχύον σύστημα παροχής παιδείας προκαλεί, γεγονός που ιδιαίτερα για τις χαμηλού εισοδήματος κοινωνικές τάξεις δημιουργεί τις προϋποθέσεις του μελλοντικού κοινωνικού αποκλεισμού. Υποστηρίζει ότι τα παιδιά φτωχών οικογενειών δεν μπορούν να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που ο εκδημοκρατισμός του ελληνικού συστήματος και η άρση των τυπικών φραγμών ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσβαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση προσφέρουν. Τα αίτια είναι οι ελλείψεις

---

⁶⁰ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών,(1996),(σελιδα24-25)

υποδομής που παγιώνουν εκπαιδευτικές ανισότητες και προκαλούν ένα είδος εκπαιδευτικού αποκλεισμού που αναπαράγει καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού ιδιαίτερα για εκείνους των οποίων η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση εμποδίζεται. Επίσης καταθέτει συγκεκριμένες προτάσεις θεσμικής και οργανωτικής αναδιοργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας και προτείνει τη χάραξη μιας εκπαιδευτικής πολιτικής η οποία να μην αφορά μόνο το σχολείο, αλλά, στοχεύοντας στην άρση των αδικιών σε βάρος των φτωχών και μειονεκτούντων κοινωνικών ομάδων, να αξιοποιήσει προς όφελος τους τη σύνθετη και, τουλάχιστον για την Ελλάδα, αντιφατική σχέση σχολείου- κοινωνίας.

Την ενοποίηση της δημοκρατίας και γυμνασιακής εκπαίδευσης προτείνει σε ένα ενιαίο εννιάχρονο σχολείο, που θα συμβάλει στη βελτίωση της προσφερόμενης υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Στη συνέχεια προτείνει τη διοικητική και οργανωτική αναδιοργάνωση της μεταϋποχρεωτικής εκπαίδευσης σε δευτεροβάθμιο επίπεδο. Οι συγκεκριμένες και λεπτομερείς προτάσεις για την αναδιοργάνωση των διαφόρων εκπαιδευτικών βαθμίδων και της επαγγελματικής κατάρτισης θεωρεί ότι μόνο τότε μπορούν να επιφέρουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όταν επεκταθούν σε όλες ανεξαιρέτως τις περιοχές της χώρας για να βελτιωθεί η προσιτότητα της προσφερόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης και για να αρθούν οι γεωγραφικά προσδιορισμένες εκπαιδευτικές ανισότητες.

3.3. Επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Οι υπήκοοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και ένα μέρος των υπηκόων των τρίτων χωρών είναι το προνομιούχο τμήμα της μετανάστευσης. Πιο συγκεκριμένα, έχουν ασφάλεια διαμονής, καλές ευκαιρίες απασχόλησης αν ζητήσουν εργασία, πρόσβαση σε ειδικές εκπαίδευση και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες. Επίσης, δεν αντιμετωπίζουν στεγαστικό πρόβλημα, τα ατομικά τους δικαιώματα είναι εξασφαλισμένα και γενικά είναι αποδεκτοί από τον πληθυσμό. Έτσι, συμπεραίνεται εύκολα ότι δίνουν ώθηση στη ζήτηση αγαθών καθώς επίσης και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας και ανταγωνίζονται τους ντόπιους σε ορισμένους τομείς της αγοράς εργασίας. Δημογραφικά έχουν μικρό αντίκτυπο αφού έχουν τα ίδια ποσοστά γονιμότητας με το γηγενή πληθυσμό. Πολιτισμικά, δεν παρουσιάζουν προβλήματα αποδοχής αφού είναι «κοινωνικά αόρατοι».

Οι υπήκοοι αναπτυσσόμενων χωρών, έχουν άδειες παραμονής και εργασίας.

Αυτά τα άτομα έχουν άδεια διαμονής περιορισμένης διάρκειας, διάρκεια η οποία είναι αβέβαιη ενόψει της διακριτικής ευχέρειας των αρχών για ανανέωση. Ο αριθμός των ατόμων τρίτων χωρών που προέρχονται από λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και έχουν άδεια εργασίας είναι μικρός (λιγότερο από το 1/3 των 28.000-30.000 των αδειών εργασίας που χορηγούνται ετησίως αναλογεί σε αυτή την ομάδα). Επομένως, ο οικονομικός και κοινωνικός τους αντίκτυπος είναι μικρός.

Εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες, υπάρχει ένας αριθμός μεταναστών οι οποίοι έχουν σημαντικό αντίκτυπο και δημιουργούν ένα αίσθημα απειλής στον ντόπιο πληθυσμό. Το αίσθημα αυτό φορτίζεται και από την άνοδο της εγκληματικότητας αλλά και από τον τρόπο που τα Μ.Μ.Ε παρουσιάζουν το θέμα. Εκτός από τα δημοσιεύματα του τύπου η μόνη άλλη πηγή πληροφοριών που έχουμε είναι διάφορες δημοσκοπήσεις που βλέπουν κατά καιρούς το φως της δημοσιότητας.

Αντίστοιχη εμπειρική έρευνα για τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις των μεταναστών δεν έχει διεξαχθεί έτσι ώστε να υπάρχει ένα αντίβαρο σε αυτό το αίσθημα απειλής. Στην βάση της ανάλυσης, κόστους-ωφελειών μπορούμε να εξάγουμε μερικά συμπεράσματα πάνω στις ευεργετικές και τις αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης.

Δεν χωρά καμία αμφιβολία, ότι η μετανάστευση έλυσε, έστω και πρόσκαιρα, το οξύ πρόβλημα της ανεργίας και της υποαπασχόλησης που χαρακτήριζαν την Ελλάδα της μεταπολεμική περιόδου. Πράγματι, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1961, το 6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ήταν άνεργοι και το 18% των μισθωτών⁶¹. Η υπέρ-προσφορά εργασίας οφείλεται στο έντονο ρεύμα της εσωτερικής μετανάστευσης που, δεν συνδέεται με την εκβιομηχάνιση αλλά με την φυγή από την γεωργία. Είναι λοιπόν, κατά κάποιο τρόπο η ανεργία ένδειξη όχι μόνο οικονομικών αλλά και κοινωνικών ανακατατάξεων. Ως λύση αντιμετώπισης της ανεργίας, η μετανάστευση είναι, επομένως και ένας αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης των κοινωνικών πιέσεων που αυτή δημιουργεί και που ενδέχεται να απειλούσαν την ισχύουσα τάξη πραγμάτων. Οι μετανάστες καλύπτουν ελλείψεις εργασίας σε ορισμένα επαγγέλματα και σε κατά τόπους αγορές εργασίας. Αυτές οι

---

⁶¹ Κασιμάτη Κ., (1984), Μετανάστευση –Παλιννόστηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς, Αθήνα:ΕΚΚΕ (σελίδα 36)

δουλειές είναι οπωσδήποτε κατώτερες, ανειδίκευτες ή ημιειδικευμένες, παρουσιάζουν μεγάλη ανακύκλιση προσωπικού και είναι πιο κακοπληρωμένες. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι μετανάστες πράγματι ανταγωνίζονται τους ντόπιους εργάτες για αυτές τις δουλειές αλλά προφανώς η προσφορά εργασίας των ντόπιων εργατών για τέτοιες δουλειές δεν επαρκεί.

Η προσφορά άφθονης ανειδίκευτης και φθηνής εργασίας επιδρά στην παραγωγική δομή με δύο τρόπους⁶²:

- Επιβραδύνει την υποκατάσταση κεφαλαίου/εργασίας διατηρώντας ένα απαρχαιωμένο παραγωγικό δυναμικό και καθυστερώντας τις τεχνολογικές καινοτομίες.
- Παρατείνει τη βιωσιμότητα μικρών επιχειρήσεων με ανορθολογική οργάνωση οι οποίες ανταγωνίζονται συμπιέζοντας το κόστος παραγωγής μέσω της συμπίεσης τους κόστους εργασίας.

Το τελευταίο, αφορά ειδικά την περίπτωση των παράνομων εργατών, των οποίων η απασχόληση συνεπάγεται και με χαμηλό μη μισθολογικό κόστος (ασφαλιστικές συνεισφορές κ.τ.λ.). Αυτό έχει σαν επίπτωση την ελάττωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος έτσι ώστε η διαφορά ανάμεσα στο χαμηλότερο κόστος εργασίας και την παραγωγικότητα της εργασίας κατά τα φαινόμενα μοιράζεται μεταξύ της χαμηλότερης τιμής για τον καταναλωτή και του υψηλότερου κέρδους για τον παραγωγό. Αυτό σημαίνει ότι τα ελληνικά αγαθά ή οι υπηρεσίες είναι δυνατόν να παραμείνουν ανταγωνιστικά έναντι των εισαγόμενων και κάποιες επιχειρήσεις είναι δυνατόν να παραμείνουν στην αγορά περισσότερο. Εντούτοις αυτή είναι κατά πάσα πιθανότητα μια στρατηγική ανταγωνισμού η οποία δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική μακροπρόθεσμα, επειδή η αύξηση της παραγωγικότητας είναι πεπερασμένη συγκριτικά με την αύξηση της παραγωγικότητας που οφείλεται σε τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και εκπαίδευση των εργαζομένων. Από την άποψη της καταναλωτικής ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών, οι μετανάστες συντελούν ασφαλώς στην αύξηση της ποσότητας της ζήτησης σε ορισμένα βασικά καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες (διατροφή, ρουχισμός, κατάλυμα, δημόσιες μεταφορές κ.τ.λ.). Κάποια από τα αγαθά αυτά επιχορηγούνται από το κράτος (π.χ. δημόσια μεταφορά, το ψωμί κ.λ.π) αλλά το περιεχόμενο δεν είναι

---

⁶² Πετρινώτη, Ξ., (1993), *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Αθήνα:Οδυσσέας (σελίδα 98)

τόσο υψηλό όσο τα ακριβά διαρκή αγαθά που καταναλώνουν οι ντόπιοι ή όσο η κατά κεφαλήν κατανάλωση ενέργειας από τους τελευταίους. Έτσι η καταναλωτική ζήτηση από τους μετανάστες εργαζόμενους μάλλον δεν χειροτερεύει το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδος. Από την άλλη μεριά, οι μετανάστες εργαζόμενοι, στέλνουν μέρος των χρημάτων που κερδίζουν πίσω στις οικογένειες τους με αποτέλεσμα να υπάρχει διαρροή συναλλάγματος.

Από την άποψη των επιπτώσεων στα κρατικά έσοδα και έξοδα, οι μετανάστες εργάτες δεν συνεισφέρουν άμεσα στα έσοδα από την φορολογία εισοδήματος. Πιθανός συνεισφέρουν έμμεσα από την άποψη της φορολογίας που επιβάλλεται στις εταιρίες εξαιτίας αυξημένης οικονομικής δραστηριότητας του, αλλά αφού η υπόγεια οικονομία είναι τόσο αναπτυγμένη, είναι μάλλον απίθανο να μπορέσει το κράτος να συλλέξει όλους αυτούς τους φόρους. Βεβαίως με τις καταναλωτικές τους δαπάνες, οι μετανάστες συνεισφέρουν στα κρατικά έσοδα μέσω των έμμεσων φόρων.

Από την πλευρά των εξόδων, οι μετανάστες αυτοί δεν αποτελούν μεγάλο βάρος για τις κοινωνικές δαπάνες αφού πρώτον, δεν έχουν πρόσβαση στις περισσότερες δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες και δεύτερον αφού είναι εργάτες που βρίσκονται στις κύριες παραγωγικές ηλικίες το κόστος αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (οικογενειακά επιδόματα, σχολική εκπαίδευση, συντάξεις κ.λ.π.) είναι μικρό.

Ωστόσο στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη υπάρχουν κάποια ενδεικτικά στοιχεία για τον αριθμό των αλλοδαπών που προσφεύγουν στα δημόσια νοσοκομεία. Έτσι σύμφωνα με τα στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Άμεσης Βοήθειας (ΕΚΑΒ), ο αριθμός των μεταναστών που έκανε χρήση των ασθενοφόρων αυξήθηκε μεταξύ του 1989 και το 1991 κατά 96% ενώ η σχετική δαπάνη αυξήθηκε κατά 186%. Πάντως η μεγαλύτερη κρατική δαπάνη που συνδέεται με την μετανάστευση δεν είναι δαπάνη κράτους πρόνοιας αλλά δαπάνη για τη καταστολή της ίδιας της παράνομης μετανάστευσης.

Από την μεριά του κράτους, δεν έχει γίνει καμία αποτελεσματική προσπάθεια να αντιμετωπιστούν ρεαλιστικά οι υπάρχοντες μετανάστες ή εκείνοι που αναμένονται να έρθουν στο μέλλον. Οι αδυναμίες στην διοικητική δομή της χώρας αποκαλύπτονται ολοκάθαρα από τη στιγμή που το κράτος δεν έχει ούτε καν ακριβείς πληροφορίες για το μέγεθος του προβλήματος, πόσο μάλλον ιδέες για την λύση του. Υποπτεύεται κανείς, ότι ο στρουθοκαμηλισμός στην προσέγγιση που υιοθετείται τόσο από τους επίσημους όσο και από την κοινή γνώμη είναι η άποψη ότι ακόμα και

απλούστερες ενέργειες ενσωμάτωσης των μεταναστών θα εκλαμβάνονταν ως διάθεση “καλωσορίσματος” και θα οδηγούσαν σε ακόμα μεγαλύτερα κύματα μετανάστευσης.

Ένας παράγοντας⁶³ που φορτίζει συναισθηματικά το πρόβλημα της μετανάστευσης είναι ο παράγοντας της εθνικότητας καθώς και η διαρκή αύξηση του αριθμού των μεταναστών. Οι υπήκοοι από γειτονικές χώρες απαρτίζουν ένα μεγάλο τμήμα των μεταναστών. Αν αυτές οι γειτονικές χώρες έχουν τεταμένη σχέση με την Ελλάδα τότε οι μετριοπαθείς αντιδράσεις υπονομεύονται και το αίσθημα απειλής αυξάνεται. Επομένως ένας παράγοντας που ενθαρρύνει την υιοθέτηση μιας στοιχειώδους πολιτικής ενσωμάτωσης είναι η πολιτική σταθερότητα και η πολιτική ασφάλεια.

Όσο κι αν φαντάζει δυσνόητο, και κάποιοι αρνούνται να το αποδεχτούν, οι οικονομικοί μετανάστες συνδέονται άμεσα με την ευημερία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, βεβαίως, και της Ελλάδας. Αυτό τουλάχιστον έχουν δείξει αρκετές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί. Για παράδειγμα, η τελευταία μελέτη του ΙΜΕΠΟ αποδεικνύει ότι η συμμετοχή των μεταναστών στην κατανάλωση έχει επιφέρει αύξηση του ΑΕΠ κατά 1,4% και έχει δημιουργήσει 115.000 νέες θέσεις εργασίας. Τα επόμενα 15 χρόνια μάλιστα οι μετανάστες θα στηρίζουν οικονομικά τα ασφαλιστικά ταμεία. Η σχέση αυτή θα ανατραπεί από το 2023 και μετά, όταν μεγάλος αριθμός μεταναστών θα θεμελιώνει δικαίωμα συνταξιοδότησης. Σ' όλα αυτά, πρέπει να υπολογιστούν και τα έσοδα που έχει το κράτος από το φόρο εισοδήματος, το ΦΠΑ κ.λπ. και θα γίνει αντιληπτό πώς και γιατί οι μετανάστες βάζουν κι εκείνοι το “χέρι” τους στην ευημερία μιας χώρας.

---

⁶³ Πετρινιώτη, Ξ., (1993), *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Αθήνα:Οδυσσέας (σελίδα 95)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Στάσεις – Αντιλήψεις - Στερεότυπα

Από τα μέσα της δεκαετίας του '90, το σύνολο των ερευνών με αντικείμενο τις στάσεις και αντιλήψεις των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες καταγράφει ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ξενοφοβίας. Πρόσφατες έρευνες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο καταδεικνύουν την Ελλάδα ως την πλέον ξενοφοβική χώρα στην Ε.Ε. (Ευρωβαρόμετρο 2003 και Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα 2003).

Αν και το γεγονός αυτό σημαίνει μια ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη για την ελληνική κοινωνία, δεν έχει καταγραφεί ακόμα ολοκληρωμένη απάντηση σε επίπεδο άσκησης πολιτικής για την ουσιαστική αντιμετώπιση και άμβλυνση του συγκεκριμένου φαινομένου. Στόχος της παρούσας έρευνας αποτελεί η καταγραφή και εξέταση των στάσεων και αντιλήψεων μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας όπως οι φοιτητές, απέναντι στους μετανάστες.

4.1. Ορισμός των Στάσεων

Ο Gordon Allport⁶⁴ όρισε τη στάση ως «μια νοητική και νευρική κατάσταση ετοιμότητας, οργανωμένη μέσω των εμπειριών, που ασκεί κατευθυντήρια ή δυναμική επίδραση στις αποκρίσεις του ατόμου προς όλα τα αντικείμενα και τις καταστάσεις με τα οποία αυτή σχετίζεται». Είναι φανερό από αυτόν τον ορισμό⁶⁵ ότι οι στάσεις δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμες, αλλά αποτελούν παρεμβαλλόμενες μεταβλητές ή εννοιολογικά κατασκευάσματα. Ο ορισμός αυτός δίνει έμφαση σε δυο στοιχεία των στάσεων : το γνωστικό στοιχείο (νοητική κατάσταση ετοιμότητας) και το αξιολογικό στοιχείο (αποκρίσεις του ατόμου). Επομένως, οι στάσεις είναι δυοδιάστατες.

Σύμφωνα με τους Petty και Cacioppo (1981), ο όρος στάση αναφέρεται «σε ένα γενικό και διαρκές, θετικό ή αρνητικό, συναίσθημα για κάποιο πρόσωπο, αντικείμενο ή θέμα». Πιο πρόσφατα, οι Pratkanis και Greenwald (1989) όρισαν τη στάση ως «την αξιολόγηση που κάνει ένα άτομο για ένα αντικείμενο της σκέψης», θεωρώντας τις στάσεις ως αναπαραστάσεις στη μνήμη. Οι δυο αυτοί ορισμοί αντανακλούν την άποψη ότι οι στάσεις είναι μονοδιάστατες.

---

⁶⁴ Allport, G., (1968), *The Historical Background of Modern Social Psychology*. (σελίδα 810)

⁶⁵ Γεώργια, Δ., (1986), *Κοινωνική Ψυχολογία, Τόμος Α΄*. Αθήνα: Gutenberg (σελίδα 121-124)

Οι στάσεις αντιπροσωπεύουν τον κεντρικό άξονα της αντίληψης των κοινωνικών φαινομένων από την πλευρά του ανθρώπου επειδή, όπως η προσωπικότητα, κατευθύνουν τη συμπεριφορά του ατόμου στις συναλλαγές του με τον συνάνθρωπο, με την οικογένεια του, με το χώρο εργασίας και γενικά με όλους τους φορείς της κοινωνίας. Η μελέτη των στάσεων βασίζεται στην ανάλυση της αντίληψης των κοινωνικών φαινομένων από την πλευρά του ατόμου πως δηλαδή το άτομο βλέπει τα διάφορα κοινωνικά στοιχεία στον περίγυρο του. Η αντίληψη των κοινωνικών φαινομένων, εξηγεί, πως το άτομο βλέπει και πώς προσαρμόζει τη συμπεριφορά του προς τα διάφορα φαινόμενα του ψυχολογικού και κοινωνικού του περιβάλλοντος.

Η σύγχρονη κοινωνική ψυχολογία καταλήγει στον εξής ορισμό της στάσης, ο οποίος θα προσδιορίσει τη δική μας ανάλυση, «με τη χρήση της έννοιας στάση προς κάποιο αντικείμενο, κάποια ιδέα, κάποιο πρόσωπο, εννοείται ένα διαρκές σύστημα με γνωστικό στοιχείο, συναισθηματικό στοιχείο, και τέλος, με κάποια τάση προς την έκφραση της συμπεριφοράς.

Παρά τις διαφορές που υπάρχουν στους διάφορους ορισμούς, οι Olson και Zanna(1993) πιστεύουν ότι «οι περισσότεροι θεωρητικοί των στάσεων συμφωνούν ότι (α) η αξιολόγηση αποτελεί την κεντρική, ίσως την υπερισχύουσα, όψη των στάσεων, (β) οι στάσεις αναπαρίστανται στη μνήμη, και (γ) μπορούμε να διακρίνουμε τόσο τις συναισθηματικές, γνωστικές και συμπεριφορικές προϋποθέσεις των στάσεων, όσο και τις συναισθηματικές, γνωστικές και συμπεριφορικές συνέπειες των στάσεων»⁶⁶.

Οι στάσεις, λοιπόν, αντιπροσωπεύουν την αντίληψη των κοινωνικών φαινομένων από την πλευρά του ανθρώπου. Έκδηλο είναι ότι οι στάσεις συμπεριλαμβάνουν επίσης το στοιχείο της σταθερότητας.. Οι στάσεις μας είναι σταθερές, δεν αλλάζουν εύκολα και αντιστέκονται στην αλλαγή. Μια σημαντικότερη προϋπόθεση, όσον αφορά τη διαμόρφωση των στάσεων είναι, ότι οι στάσεις μαθαίνονται από το άμεσο και έμμεσο περιβάλλον. Δηλαδή, τόσο η εκμάθηση των στάσεων, όσο και οι αλλαγές των στάσεων εξηγούνται με βάση διάφορες θεωρίες της μάθησης.

---

⁶⁶ Olson, J.M. & Zanna, M.P., (1993), *Attitudes and Attitudes Change. Annual Review of Psychology*. (σελίδα 119)

4.1.1 Οι Λειτουργίες των Στάσεων

Η λειτουργική θεωρία των στάσεων αναπτύχθηκε από τον D.Katz και τους συνεργάτες του. Η θεωρία του Katz θεωρείται ότι είναι επηρεασμένη από την ψυχανάλυση, επειδή υιοθετεί ορισμένες αρχές της ψυχαναλυτικής θεωρίας, παρά το γεγονός ότι ο Katz δεν είναι ψυχαναλυτής. Ωστόσο η θεωρία πράγματι μπορεί να χαρακτηριστεί ως ψυχοδυναμική, επειδή προσεγγίζει το χώρο των στάσεων από την άποψη των σκοπιμοτήτων των στάσεων. Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν κάποια στάση απέναντι στα διάφορα πρόσωπα, αντικείμενα και θέματα με τα οποία έρχονται σ' επαφή. Το περίεργο είναι ότι έχουμε στάσεις ακόμη και για πρόσωπα ή θέματα για τα οποία γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα.

Ο Katz (1960), στηριζόμενος στην ψυχαναλυτική θεωρία, περιέγραψε τέσσερις λειτουργικούς ρόλους των στάσεων.

Οι στάσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί άμυνας του Εγώ, βοηθώντας το άτομο να χειριστεί τις εσωτερικές συγκρούσεις μέσω της μετάθεσης ή προβολής των αρνητικών συναισθημάτων σε άλλα πρόσωπα ή ομάδες. Οι στάσεις μπορούν επίσης να λειτουργήσουν ως εκφράσεις των αξιών του ατόμου, βοηθώντας το άτομο να εκφράσει τις θεμελιώδεις αξίες του και να εδραιώσει την αυτοαντίληψη του. Ο τρίτος λειτουργικός ρόλος των στάσεων είναι ο ωφελμιστικός.⁶⁷ Κάποιες στάσεις υιοθετούνται επειδή βοηθούν το άτομο να επιτύχει κάποιον επιθυμητό στόχο ή να αποφύγει κάποιο ανεπιθύμητο αποτέλεσμα. Τέλος, ο τέταρτος λειτουργικός ρόλος των στάσεων είναι ο γνωστικός. Όπως αναφέρθηκε ο ρόλος της γνωστικής διάστασης των στάσεων είναι η απλοποίηση και κατανόηση, με βάση της γνωστικές κατηγορίες, τόσο των φυσικών, όσο και των κοινωνικών φαινομένων του περιβάλλοντος. Ο γνωστικός λειτουργικός ρόλος των στάσεων, ικανοποιεί τις ανάγκες του ανθρώπου να διατηρεί μία οργανωμένη, σταθερή και νοερή αντίληψη του περιβάλλοντος του.

4.1.2 Θεωρίες των Στάσεων

Ας σημειωθεί ότι υπάρχουν διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις στο χώρο των στάσεων,⁶⁸ οι οποίες αντιπροσωπεύουν αντίστοιχες θεωρητικές προσεγγίσεις της

---

⁶⁷ Βοσνιαδου, Σ., (2005), Εισαγωγή στην Ψυχολογία, Τόμος Β. Αθήνα : Gutenberg (σελίδα 42)

⁶⁸ Γεώργα, Δ., (1986), Κοινωνική Ψυχολογία. Τόμος Α. Αθήνα : Gutenberg (σελίδα 146)

ψυχολογίας. Το ζήτημα δεν είναι ποια θεωρία είναι έγκυρη. Η σύγχρονη ψυχολογία έχει απορρίψει σε αυτή τη φάση εξέλιξης της την τακτική της αναζήτησης μιας οικουμενικής θεωρίας που έχει τη δυνατότητα να ερμηνεύσει όλα τα φαινόμενα της ψυχολογίας. Κατά συνέπεια, η κάθε θεωρητική προσέγγιση τονίζει διαφορετικά φαινόμενα της ψυχολογίας. Μια θεωρητική προσέγγιση στο χώρο των στάσεων προέρχεται από τον συμπεριφορισμό κατηγοριοποιεί τις στάσεις ως συνήθειες που το άτομο έχει μάθει από το άμεσο και έμμεσο του περιβάλλον

Η δεύτερη θεωρητική προσέγγιση που προέρχεται από το χώρο της ψυχανάλυσης, αντιμετωπίζει τις στάσεις από την ψυχοδυναμική άποψη. Η τρίτη προσέγγιση που επηρεάζεται από το χώρο της γνωστικής ψυχολογίας, αντιμετωπίζει τις στάσεις από την άποψη της γνωστικής συνέπειας.

4.1.3 Διαμόρφωση των Στάσεων

Η διαμόρφωση των στάσεων είναι μια εξελικτική διαδικασία. Οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι οι στάσεις είναι προϊόν μάθησης, και η διαμόρφωση τους αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης ⁶⁹. Αυτό σημαίνει ότι οι βασικές αρχές της διαδικασίας της μάθησης ισχύουν και για τη διαμόρφωση των στάσεων. Πολλοί ερευνητές έχουν εστιάσει σε αυτό το ζήτημα και έχουν καταλήξει σε κάποιες θεωρίες, που εξηγούν τη δημιουργία ή την διαφοροποίηση των στάσεων των ατόμων.

Η άμεση εμπειρία του ατόμου με το αντικείμενο της στάσης δεν είναι πάντα απαραίτητη για τη διαμόρφωση μιας στάσης. Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Bandura, 1977), η μάθηση μπορεί να συντελεστεί μέσω της παρατήρησης των συνεπειών (θετικών ή αρνητικών) που έχουν οι πράξεις ενός πρότυπου. Επομένως, η διαμόρφωση μιας στάσης μπορεί να γίνει μέσω της μίμησης ενός πρότυπου. Η μάθηση μπορεί να συμβαίνει χωρίς την παρουσία ενισχυτών – με το παρακολουθούμε και να μιμούμαστε άλλους ανθρώπους.

---

⁶⁹ Βοσνιαδου, Σ., (2005), *Εισαγωγή στην Ψυχολογία, Τόμος Β*. Αθήνα : Gutenberg (σελίδα 42)

4.1.4 Οι τρεις διαστάσεις των στάσεων

Οι διαστάσεις των στάσεων είναι οι ακόλουθες τρεις. Είναι η γνωστική διάσταση των στάσεων η οποία αναφέρεται ⁷⁰ στις γνωστικές λειτουργίες που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη νοημοσύνη. Η επόμενη είναι η συναισθηματική διάσταση η οποία αναφέρεται στο ότι εκτός από το γνωστικό περιεχόμενο, το συναισθηματικό στοιχείο αποτελεί τη δεύτερη διάσταση των στάσεων ⁷¹. Η κάθε στάση ενδέχεται να διεγείρει θετικά ουδέτερα ή αρνητικά συναισθήματα στο άτομο. π.χ. οι στάσεις απέναντί στα νεογνά ενδέχεται να διεγείρουν θετικά συναισθήματα. Η τρίτη ονομάζεται διάσταση της συμπεριφοράς και όπως είναι φυσικό ασχολείται με την συμπεριφορά. Όταν κάποιος δηλώνει μία στάση, είτε τη δηλώνει προφορικά, είτε συμπληρώνει κάποιο ερωτηματολόγιο, περιμένει κανείς να συμπεριφερθεί ανάλογα με τη δηλωμένη του στάση.

4.2. Παράγοντες Διαμόρφωσης Στάσεων και Αντιλήψεων

Η διαμόρφωση της συμπεριφοράς του ατόμου ξεκινά μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. Η κοινωνικοποίηση είναι μια συνεχής διαδικασία η οποία ξεκινάει με τη γέννηση του ατόμου και δεν σταματάει ποτέ, ενώ συμβάλλει σημαντικά στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη της ταυτότητας του ατόμου.

4.2.1 Η οικογένεια ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων

Η οικογένεια είναι ο πρώτος και ίσως ο σημαντικότερος παράγοντας που συμβάλλει στην εξέλιξη του παιδιού, τόσο από βιολογικής όσο και από κοινωνικής άποψης. Ο άνθρωπος μέσα από την οικογένεια μαθαίνει τους πρώτους κοινωνικούς κανόνες ώστε να εξελιχθεί περαιτέρω και να ενταχθεί στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Η οικογένεια αποτελεί για τον Parsons ⁷² τη σημαντικότερη βαθμίδα

---

⁷⁰ Γεώργα, Δ., (1986), Κοινωνική Ψυχολογία. Τόμος Α. Αθήνα : Gutenberg (σελίδα 126-130)

⁷¹ Γεώργα, Δ., (1986), Κοινωνική Ψυχολογία. Τόμος Α. Αθήνα : Gutenberg (σελίδα 130-131)

⁷² Muhlbauer R., Κοινωνικοποίηση Θεωρία και Έρευνα. Αδερφών Κυριακίδη. (σελίδα 75-76)

κοινωνικοποίησης, το υπόδειγμα ενός κοινωνικού συστήματος. Μέσα στην οικογένεια, την οποία ο Parsons βλέπει μόνο με τη μορφή της πυρηνικής οικογένειας, το παιδί διδάσκεται τους πρώτους προσανατολισμούς και τα πρώτα υποδείγματα δράσης του πριν να ενταχθεί σε ευρύτερα και πολυπλοκότερα κοινωνικά συστήματα.

Στο πρώτο στάδιο κοινωνικοποίησης το παιδί εσωτερικεύει βαθμιαία τη δομή των ρόλων της πυρηνικής οικογένειας . Το παιδί εσωτερικεύει αλληλοσυμπληρωματικά πρότυπα ρόλων, δηλ τόσο τα είδη συμπεριφοράς των προσώπων αναφοράς, όσο και τις δικές του αντιδράσεις στη συμπεριφορά αυτή, και επιπλέον τις αντιδράσεις των προσώπων αναφοράς, στις δικές του αντιδράσεις , που αποτελούν για το παιδί ανταμοιβή ή τιμωρία (θετικές ή αρνητικές ενισχύσεις). Με τον τρόπο αυτό αποκαλύπτονται στο παιδί οι προσδοκίες συμπεριφοράς και ρόλων, τις οποίες έχουν τα άλλα πρόσωπα απέναντι του. Έτσι οι κοινωνικοί ρόλοι του παιδιού στην οικογενειακή διαδικασία αλληλεπίδρασης και κοινωνικοποίησης γίνονται ο αποφασιστικός συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο ψυχικό σύστημα. Οι ρόλοι γίνονται συστατικό στοιχείο του συστήματος προσωπικότητας και το σύστημα προσωπικότητας αντικατοπτρίζει έτσι το κοινωνικό σύστημα.

Η αντιστοιχία αυτή κοινωνικού συστήματος και προσωπικότητας κατοχυρώνεται από την πλευρά της μόνο στη βάση του προσδιορισμού και των δύο από τα πολιτισμικά σημασιολογικά περιεχόμενα, έναν καθορισμό που επιτρέπει μόνο η απρόσκοπτη αλληλεπίδραση των δύο συστημάτων. Μόνο τότε εξασφαλίζεται κατά των Parsons η σταθερότητα μιας κοινωνίας. Η κοινωνικοποίηση είναι λοιπόν η διαδικασία εσωτερίκευσης, στα πλαίσια της οποίας το πολιτισμικό σύστημα εντυπώνεται στην προσωπικότητα του ατόμου. Η διαδικασία αυτή αρχίζει με την εσωτερίκευση των πρώτων κοινωνικών αντικειμένων και των ρόλων τους, και τελειώνει με την εσωτερίκευση του ευρύτερου κοινωνικού συστήματος, της κοινωνίας.

Η οικογένεια μπορεί να θεωρηθεί η ψυχική ενέργεια της κοινωνίας,⁷³ ο θεσμός που έχει ως λειτουργία του τη μεταβίβαση των απαιτήσεων της κοινωνίας στο παιδί που αναπτύσσεται. Η οικογένεια συντελεί αυτή τη λειτουργία με την επίδραση που ασκεί ο χαρακτήρας των γονιών πάνω στην εκπαίδευση του παιδιού. Οι γονείς μεταβιβάζουν στο παιδί τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της δομής του χαρακτήρα που είναι κοινωνικά επιθυμητός επειδή ο χαρακτήρας τους, τις περισσότερες φορές είναι

---

⁷³ Μίμης Δ., (1983), *Κοινωνική Ψυχολογία, θεωρητική και εφαρμοσμένη*. Αθήνα (σελίδα 36)

έκφραση του κοινωνικού χαρακτήρα.

Μέσα από τη θέρμη της αγάπης αρχίζουν να αναπτύσσονται τα πρώτα κοινωνικά συναισθήματα και να καλλιεργούνται οι πρώτες κοινωνικές σχέσεις. Αν δεν δημιουργηθούν αυτές οι βασικές προϋποθέσεις, το κοινωνικό στοιχείο δεν θα εμφανιστεί και ο άνθρωπος δε θα εξελιχθεί τελικά σε κοινωνική οντότητα.

Συμπερασματικά προκύπτει ⁷⁴ ότι οι πρώτες εμπειρίες του ατόμου, τόσο στη βρεφική όσο και στη νηπιακή αλλά και στην μετέπειτα εξέλιξη του είναι πολύ σημαντικές για να εξελιχθεί το άτομο σε κοινωνικό ον. Η ψυχανάλυση έδειξε εξάλλου ότι οι εμπειρίες του παιδιού στα πρώιμα χρόνια της ζωής του σημαδεύουν οριακά την παραπέρα ανάπτυξη της προσωπικότητας του. Εδώ έχει τη θέση της η άποψη του Erikson που κάνει λόγο για αίσθημα «αρχέγονης εμπιστοσύνης». Με τον όρο αυτό εννοεί τη θετική στάση του ατόμου απέναντι στον ίδιο τον εαυτό του και τον εξωτερικό κόσμο γενικότερα αποτελεί θεμελιακή προϋπόθεση για τη σύμμετρη και σφαιρική ανάπτυξη της προσωπικότητας και η απουσία του συνδέεται με σοβαρές ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές. Η θετική αυτή στάση διαμορφώνεται τελικά μόνο αν το παιδί γνωρίσει στα πρώτα χρόνια της ζωής του τη ζεστασιά και τη θαλπωρή της οικογένειας και βιώσει την αμοιβαιότητα των σχέσεων, την εμπιστοσύνη και την ασφάλεια.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι η σχέση της συμπεριφοράς των γονέων και της συμπεριφοράς του παιδιού δεν είναι μονοδρομική, ⁷⁵ αλλά κυρίως σχέση αλληλεπίδρασης. Η οικογένεια αποτελεί μια δυναμική ενότητα από αλληλεξαρτώμενα μέλη και οι επιδράσεις των μελών της είναι μια συνεχής πολυσήμαντη και αμοιβαία εξάρτηση. Το παιδί δεν βρίσκεται στο έλεος των επιδράσεων των γονέων του, αλλά με τα χαρακτηριστικά του επιδρά στη συμπεριφορά των γονέων και τη διαμορφώνει.

Οι γονείς έχουν τη δυνατότητα για ένα ευρύ φάσμα μορφών συμπεριφοράς, για ένα ρεπερτόριο αντιδράσεων αρκετά ποικίλο. Η συμπεριφορά του προκαλείται, ρυθμίζεται και διαμορφώνεται από τα κύρια χαρακτηριστικά του παιδιού. Η οικογένεια δηλ. είναι ένας δυναμικός σχηματισμός αλληλεπιδράσεων.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η οικογένεια είναι από τους πρώτους και σημαντικότερους παράγοντες

---

⁷⁴ Πυργιωτάκη, Ι., (1984), *Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές ανισότητες*. Αθήνα : Γρηγόρη, (σελίδα4)

⁷⁵ Παρασκευόπουλου, Ι.Ν.,(1984), *Εξελικτική Ψυχολογία. Τόμος Α .*, (σελίδα 147-148)

κοινωνικοποίησης. Η οικογένεια παίζει τον κυρίαρχο ρόλο για την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου .

4.2.2 Το σχολείο ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων

Το σχολείο και γενικότερα η εκπαίδευση θεωρείται ο σημαντικότερος μετά την οικογένεια θεσμός κοινωνικοποίησης. Η είσοδος του παιδιού στο σχολείο αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο βήμα του έξω από την οικογένεια και την πρώτη του προσπάθεια να αναλάβει ευθύνες και να αποφασίζει για πράγματα που το αφορούν. Σύμφωνα με τον Parsons το σχολείο δεν αποτελεί μόνο κοινωνικοποιητικό ρόλο ενσταλάζοντας στους μαθητές την ικανότητα και ετοιμότητα για επιτυχή ανάληψη μελλοντικών ρόλων ενηλίκων, αλλά με τον τρόπο που αυτό λειτουργεί κατανέμει και το εργατικό δυναμικό⁷⁶ .

Το σχολείο λοιπόν είναι για τον Parsons, ο διαμεσολαβητής για την : α) επίτευξη συναίνεσης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας , μέσω της αφομοίωσης κοινωνικών αξιών και προτύπων συμπεριφοράς και β) κατανομή των επαγγελματικών θέσεων.

Όπως προαναφέρθηκε, η λειτουργία και το έργο του σχολείου είναι διττού χαρακτήρα : τροφοδοτεί την οικονομία με ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, που ανταποκρίνεται στις ποσοτικές ανάγκες της και στις απαιτήσεις της τεχνολογίας, ενώ παράλληλα μεταβιβάζει κοινές αξίες , κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς δηλ. την κοινή πολιτισμική κληρονομιά, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και στην αναπαραγωγή του κοινωνικού συστήματος. Εκτός λοιπόν από τον παιδαγωγικό χαρακτήρα , το σχολείο έχει σαν στόχο την μετάδοση αξιών και αντιλήψεων στον νέο, οι οποίες θα είναι ωφέλιμες και θα οδηγήσουν στην κοινωνική συνοχή, αφού είναι κοινωνικά αποδεκτές.

---

⁷⁶ Καλτσούνη, Χ., (1998), *Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Αθήνα, σελ 113-114.

4.2.3 Η ομάδα συνομηλίκων ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων

Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης της ταυτότητας του εφήβου είναι η ομάδα συνομηλίκων. Τα παιδιά περνούν στη φάση αυτή κατά την περίοδο της φοίτησης τους στο σχολείο. Η φάση αυτή γίνεται εντονότερη κατά τη διάρκεια της εφηβείας, όπου έρχονται σε επαφή με νέα άτομα τα οποία δεν έχουν καμία σχέση με το οικογενειακό και συγγενικό τους περιβάλλον.

Συναντούν λοιπόν άτομα , με τα οποία έχουν κοινά χαρακτηριστικά όπως λ.χ. η ηλικία, τα ενδιαφέροντα, οι ανάγκες, οι επιθυμίες κ.α. Όλα αυτά είναι στοιχεία που τους ενώνουν, δημιουργούν στενούς δεσμούς και έτσι αλληλοεπηρεάζονται. Δίνεται έτσι μεγάλη έμφαση στις φιλικές σχέσεις ενώ η επιρροή των γονέων και του πρότυπο ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος εξασθενεί.

Στη φάση της εφηβείας μειώνεται αισθητά το γονεϊκό τρίπτυχο της ασφάλειας, της καθοδήγησης και της προστασίας μέσω της σταδιακής συρρίκνωσης παθητικών αποδοχών και απολογητικών στάσεων των νέων, ενώ αυξάνονται σταθερά οι ενεργητικές στάσεις στο οικογενειακό περιβάλλον . Στην πραγματικότητα οι γονείς αντιμετωπίζονται σαν « ασθενείς παράγοντες», χωρίς να ασκούν ιδιαίτερη επιρροή . Οι εντυπώσεις και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το βιούμενο «πραγματικό γονέα» στην εφηβική ηλικία συγκρούονται αναπόφευκτα με την εξιδανίκευση του «εσωτερικού γονέα» στην παιδική ηλικία..⁷⁷

Ας μην ξεχνάμε ότι η περίοδος της εφηβείας χαρακτηρίζεται κατ' εξοχήν από εντάσεις και συγκρούσεις , οι οποίες εστιάζονται κυρίως στη σχέση παιδιού- γονέα. Έτσι σύμφωνα και με τα παραπάνω στον έφηβο δημιουργείται ψυχολογική διαταραχή που προκαλεί μια γνωστική ανισορροπία, η οποία μόνο μέσα της αναδόμησης των σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιών μπορεί να αποσοβηθεί. Η αποσόβηση της γνωστικής ανισορροπίας συντελείται με τη στροφή του εφήβου στην ομάδα ομηλίκων που τρέφει ομογνωμίες σε πολλά θέματα . Εάν αυτή η αναζήτηση υποστήριξης σε άτομα ομοιογενούς συμπεριφοράς βρει ανταπόκριση, τότε οι νέοι παρουσιάζουν μια

---

⁷⁷ Κορώσης,Κ.,(1997), *Έφηβοι και οικογένεια*, Αθήνα, σελίδα:92-93

ενωτική στάση διαμαρτυρίας για θεσμοθετημένους φορείς κοινωνικοποίησης και για τις επιτελούμενες λειτουργίες τους χρησιμοποιώντας συνθηματολογίες εναντίων του κατεστημένου .

Η νεανική υποκουλτούρα, που ενσαρκώνεται από τις ομάδες ομηλικών, έρχεται μόνο να μεταδώσει αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς, αλλά και να υποκαταστήσει εν μέρει τη γονεϊκή επιρροή και τη διαπλαστική της ικανότητα. Επιπλέον, σε όλες τις ηλικιακές υποκατηγορίες των εφήβων παρατηρείται το φαινόμενο της βραχυπρόθεσμα ευκαιριακής ή και προγραμματισμένα ηθελημένης εξόδου από το στενό περιβάλλον της κατοικίας, χωρίς να προηγείται απαραίτητα η άδεια ή η συναίνεση του γονέων.

Οι σχέσεις με τους ομηλικούς και οι ομάδες αναφοράς των εφήβων χαράσσουν κατευθυντήριες γραμμές. Κοινά σύμβολα, όπως λ.χ., η προτίμηση μιας συγκεκριμένης ενδυμασίας και ενός τύπου κόμμωσης, η ιδιομορφία ενός γλωσσικού κώδικα και η επιλογή μιας χαρακτηριστικής μουσικής αποτελούν εξωτερικά γνωρίσματα της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης σε αυτήν τη περίοδο της εφηβικής ηλικίας. Οι πολιτισμικές ομάδες και οι κύκλοι των «φίλων» της νεολαίας μπορούν όχι μόνο να εντυπώσουν στο άτομο αισθητικά στερεότυπα αλλά και αντιλήψεις του κόσμου των επιμέρους υποπολιτισμών. Μπορούν παράλληλα , να αναπτυχθούν εξελικτικά σε εγγυητές νοηματικών περιεχομένων στην περιβάλλουσα κοινωνία , η οποία από γενικής άποψης δεν προσφέρει τους προσανατολισμούς σε ποιότητα ζωής. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, οι προσφορές των προσανατολισμών που υιοθετούν οι ενήλικες ,περιέχονται σε συναγωνισμό με εκείνους τους προσανατολισμούς τους οποίους ακολουθούν αυτόνομοι υποπολιτισμοί εφήβων.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα και στο πόσο σημαντική και απαραίτητη είναι η ομάδα των συνομηλικών για την κοινωνικοποίηση του ατόμου. Γενικά επικρατεί η αντίληψη ότι η κοινωνικοποίηση στον κύκλο των φίλων ή στην κλίκα , καθίσταται αναγκαία για την εκμάθηση αποτελεσματικών διαπροσωπικών σχέσεων.

4.2.4 Τα Μ.Μ.Ε. ως παράγοντας διαμόρφωσης των στάσεων και αντιλήψεων

Οι στάσεις μαθαίνονται από το άμεσο και έμμεσο περιβάλλον. Τόσο η εκμάθηση των στάσεων, όσο και οι αλλαγές των στάσεων. Ορισμένοι ερευνητές⁷⁸ βασίζονται σε συμπεριφοριστικές εξηγήσεις, με επίκεντρο τον ρόλο της ενίσχυσης. Άλλοι ερμηνεύουν τα ίδια φαινόμενα με βάση τη μιμητική θεωρία της μάθησης. Άλλοι ερευνητές χρησιμοποιούν έννοιες της γνωστικής θεωρίας της μάθησης. Πάντως οι ερευνητές ενδιαφέρονται επίσης για τους κοινωνικούς φορείς που διαμορφώνουν τις στάσεις. Ο πρωταρχικός κοινωνικός φορέας είναι η οικογένεια. Από τον πατέρα και την μητέρα του και από άλλους στενούς συγγενείς το μικρό παιδί θα μάθει τις στάσεις του για «τους Τούρκους» για τη «σωστή» πολιτική παράταξη κ.λ.π. Το σχολείο, ο δάσκαλος, οι φίλοι του θα επηρεάσουν τις στάσεις του, παρόλο που οι στάσεις που διαμορφώνονται από την οικογένεια είναι οι πιο βαθιά ριζωμένες και επόμενος είναι και ο πιο δύσκολο να αλλάξουν.

Άλλος ένας σημαντικότατος και ισχυρός κοινωνικός φορέας είναι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Ο τύπος μπορεί να διαμορφώσει γνώμες, αλλά περιορίζεται κυρίως στους «μορφωμένους». Ποιο συγκεκριμένα, η δύναμη του τύπου, η οποία δρα μέσω της οπτικής διόδου απευθύνεται κυρίως στο «μορφωμένο σκεπτόμενο άτομο», που μπορεί να επηρεαστεί με βάση το γραπτό λόγο. Ωστόσο ο τύπος χρησιμοποιεί τεχνητά μέσα, π.χ. φωτογραφίες, μεγάλους μαύρους τίτλους με παραπλανητικά μηνύματα για να διαμορφώσει γνώμες ατόμων που δεν διαβάζουν με προσοχή τις ειδήσεις. Το ραδιόφωνο επηρεάζει την κοινή γνώμη μέσω της ακουστικής διόδου, οπότε έχει ένα πλατύτερο ακροατήριο από τον τύπο. Ωστόσο, το πιο ισχυρό μέσο μαζικής πληροφόρησης όσον αφορά τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης είναι σαφώς η τηλεόραση, η οποία δρα συγχρόνως μέσω της οπτικής και ακουστικής διόδου.

Καλώς ή κακώς, τα μέσα ενημέρωσης αποτελούν σημαντικό στοιχείο της καθημερινής ζωής και σοβαρή συνιστώσα της αλληλεπίδρασης στο κοινωνικό πεδίο, επομένως είναι αδύνατον να το αγνοήσουμε. Το ερώτημα που μας απασχολεί είναι κατά πόσον τα ελληνικά Μ.Μ.Ε. έχουν συμβάλει στην αρνητική στερεοτυπική

---

⁷⁸ Παρασκευόπουλου, Ι.Ν.,(1984), *Εξελικτική Ψυχολογία. Τόμος Α.*, (σελίδα 113-117)

απεικόνιση του αλλοδαπού μετανάστη στη χώρα μας.

Για τη μεταστροφή της κοινής γνώμης και την αντίστοιχα αρνητική στάση προς την παρουσία των μεταναστών και ειδικότερα τη σύνδεση της μαζικής άφιξης των Αλβανών με την εκλαμβανόμενη ως ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας στη χώρα, ο διαμεσολαβητικός λόγος των Μ. Μ. Ε. και επικοινωνίας είναι κρίσιμος. Τα Μ. Μ. Ε. ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες του λεγόμενου «παγκόσμιου χωριού» διαδραματίζουν σημαντικότατο ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων του πληθυσμού και αντίστοιχης κοινωνικής συνείδησης.

Τα Μ.Μ.Ε. είναι αδιαμφισβήτητα μια μορφή εξουσίας που μπορεί να ευνοήσει ή ακόμα και να βλάψει αυτούς με τους οποίους ασχολείται κάθε φορά. Έτσι πολλές φορές διαμορφώνει γνώμες και κατηγοριοποιεί ανθρώπους βρίσκοντας την απόλυτη αποδοχή των ατόμων που απευθύνεται. Είναι πολύ εύκολο για τα Μέσα αφού απευθύνονται σε όλους και όλοι έχουν δυνατότητα πρόσβασης και είναι δέκτες των πληροφοριών που τους προσφέρονται να έχουν την κοινή γνώμη με το μέρος τους και με τη σύμφωνη γνώμη τους. Έτσι φαινόμενα προκατάληψης και ρατσισμού ξεκινάνε πολλές φορές μέσα από τους ίδιους τους κόλπους των Μ.Μ.Ε. τα οποία όπως αναφέρθηκε έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν «τους πάντες» εξυπηρετώντας με τον τρόπο αυτό διάφορα συμφέροντα.

Η κριτική της σχέσης των Μ.Μ.Ε. με τον με τον ρατσισμό έχει εστιαστεί κυρίως στην –κατά περιόδους- ρατσιστική προπαγάνδα τους. Ωστόσο η αφετηρία αυτής της σχέσης βρίσκεται τόσο μέσα στη δομή των Μέσων όσο και στην κοινωνική και οικονομικό-πολιτική λειτουργία τους που προσδιορίζει κάθε τι ρατσιστικό: η δημιουργία διαχωρισμών διακρίσεων και αποκλεισμών.

Τα Μ.Μ.Ε. τόσο σε παγκόσμια κλίμακα όσο και στην ελληνική πραγματικότητα εκτός από το ότι σε μερικές περιπτώσεις είναι φορείς ρατσισμού που πηγάζει από τις ίδιες τους τις δομές μπορούν να δημιουργήσουν και να κατευθύνουν εκδηλώσεις ρατσισμού. Το ποιο κοινωνικό κομμάτι θα υποστεί αυτές τις ρατσιστικές εκδηλώσεις και πρακτικές αλλάζει κάθε φορά. Στην ελληνική κοινωνία την τελευταία δεκαετία ένας μόνιμος δέκτης είναι οι μετανάστες (είτε συγκεκριμένες ομάδες ή κοινότητες στο σύνολό τους).

Η εμφάνιση των μεταναστών στα ηλεκτρονικά και έντυπα των Μ.Μ.Ε. εξαντλείται στα "παράθυρα" και τις στήλες των αστυνομικών δελτίων στις θεωρητικές εκπομπές και αναλύσεις που ασχολούνται με τα κοινωνικά προβλήματα και στα ανθρωπιστικά ντοκιμαντέρ. Είναι ολοφάνερο ότι προβάλλονται αποκλειστικά

και μόνο είτε ως προβλήματα για λύση είτε ως αντικείμενα οίκτου είτε ως ενδιαφέρουσα γραφικότητα. Ποτέ δεν καλούνται από τους ιθύνοντες των Μ.Μ.Ε. να μιλήσουν οι ίδιοι για τις ζωές τους και όταν ακόμα αυτό συμβεί τοποθετούνται στη θέση του υπόλογου αντιμέτωποι με κάθε λογής αυτόκλητους λαϊκούς κριτές (διανοούμενους-αντιδραστικούς ή μη δημοσιογράφους αγανακτισμένους πολίτες πολιτικούς κ.α.)

Το πιο σημαντικό στο σημείο αυτό είναι ότι η θεματολογία την οποία τα Μέσα καθημερινά και σχεδόν αποκλειστικά κρίνουν και επιλέγουν πως αφορά τους μετανάστες δεν είναι άλλη από αυτήν της εγκληματικότητας. Βλέπουμε πολύ συχνά τους δημοσιογράφους του αστυνομικού ρεπορτάζ να τοποθετούν (με ύφος απόλυτης βεβαιότητας) κάποιο μετανάστη στη θέση του αναζητούμενου δράστη. Κι όταν αποκαλύπτεται ότι ο όποιος δράστης δεν είναι μετανάστης το γεγονός απομακρύνεται από τη ζωντανή μετάδοση και πολύ σπάνια αναφέρεται.

Έτσι σχεδόν μόνιμα οι ρόλοι θύματος και θύτη που απαιτούνται για τα κάθε είδους εγκληματικά σενάρια παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε. με μια μόνο εκδοχή: ο μετανάστης ως θύτης και ο γηγενής το θύμα. Η στάση αυτή θα μπορούσε ίσως να χαρακτηριστεί ως επιτήδεια καθιέρωση ρόλων αφού στην πραγματικότητα θύτης είναι η κοινωνική δομή που έχει θεσπίσει την εκμετάλλευση των μεταναστών από τους ντόπιους και την οποία τα Μέσα από θέση υπερασπίζονται.

Η κριτική της σχέσης των Μ.Μ.Ε. με τον με τον ρατσισμό έχει εστιαστεί κυρίως στην κατά περιόδους ρατσιστική προπαγάνδα τους. Ωστόσο η αφετηρία αυτής της σχέσης βρίσκεται τόσο μέσα στη δομή των Μέσων όσο και στην κοινωνική και οικονομικό-πολιτική λειτουργία τους που ευνοεί τη δημιουργία διαχωρισμών, διακρίσεων και αποκλεισμών.

Τα Μ.Μ.Ε. έχουν τη δυνατότητα με τη συνεχή επανάληψη, όχι μόνο να επηρεάζουν αλλά και να χειραγωγούν τις μάζες. Ο στόχος της προπαγάνδας έγκειται στη μεταστροφή της προσοχής της μάζας σε συγκεκριμένα γεγονότα, δεδομένα, ανάγκες, κ.α. Για να είναι επιτυχημένη η προπαγάνδα, θα πρέπει να έχει έναν περιορισμένο αριθμό μηνυμάτων και αυτά τα μηνύματα θα πρέπει να επαναλαμβάνονται έως ότου και το τελευταίο μέλος του κοινού να κατανοήσει πλήρως το νόημα τους. Την περίοδο του ναζισμού, ο έλεγχος του ανθρωπίνου νου γινόταν κυρίως με αποκάλυπτα βίαιες μεθόδους. Σήμερα, το μόνο που διαφέρει, είναι ότι η μάζα αποδέχεται με αρκετή ευχαρίστηση – συχνά δε και με ευγνωμοσύνη- τον ψυχολογικό φασισμό που της ασκείται. Ο ανθρώπινος νους είναι πια

προγραμματισμένος να πιστεύει ότι αυτό που συνήθως πράττει είναι εξαιρετικό και το χειρότερο, ότι είναι δική του επιλογή.

4.3. Χαρακτηριστικά φοιτητών

Οι φοιτητές είναι νέοι σε ηλικία άνθρωποι που βρίσκονται σε ένα στάδιο της επαγγελματικής διαμόρφωσης τους, πράγμα που επιβάλλει μια πραγματικότητα εγκλεισμού τους που είναι απαραίτητος για τη υλοποίηση αυτής της διαμόρφωσης, την αναπαραγωγή των τάξεων, τα σφυρηλάτηση όσο τον δυνατόν περισσότερων στοιχείων και συμπεριφορών της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ⁷⁹ ότι οι στάσεις των φοιτητών είναι ένας βασικός παράγοντας που επηρεάζει σημαντικά την εκμάθησή τους (Lester et al. 1989, Meyer & Koehjer 1990, Shaughennessy & Haladyna. 1983, Αναστασιάδου 2000) ενώ άλλοι (Seggers & Boekaerts 1993, Αναστασιάδου & Παπαδημητρίου 2000) υποστηρίζουν ότι οι αντιλήψεις των φοιτητών για τις ικανότητές τους ασκούν ισχυρή επίδραση στις επίδοσή τους. Επίσης, ο Volet (1997) υποστηρίζει ότι οι ακαδημαϊκές επιδόσεις είναι αποτέλεσμα δυναμικής αλληλεπίδρασης μεταξύ γνωστικών, συναισθηματικών και παρωθητικών παραγόντων.

Οι φοιτητές λαμβάνοντας ακαδημαϊκές γνώσεις πρέπει να διερευνούν τους πνευματικούς τους ορίζοντες δυναμώνοντας την κρίση και την αντίληψη τους, έτσι ώστε να μπορούν να αντιδρούν απέναντι σε συμπεριφορές "απομόνωσης" των μεταναστών. Πρέπει να δημιουργούν μια ηθική προσωπικότητα με ισχυρή θέληση και ιδανικά, η οποία θα αντιδρά στις "ρατσιστικές" πράξεις της κοινωνίας.

Επιπλέον πρέπει με τις γνώσεις αυτές να γίνουν υπεύθυνα και σωστά μέλη της κοινωνίας έχοντας συναίσθηση των καθηκόντων τους μέσα στο κοινωνικό σύνολο με συνείδηση της ευθύνης τους και με αισθήματα αδελφικότητας και συνεργασίας. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουν να αποκηρύξουν από την κοινωνία βλαβερές συμπεριφορές προς τους μετανάστες που αμαυρώνουν το κύρος όλου του έθνους.

---

⁷⁹ Παπαναστασίου, Κ., 2001, σελίδα:31

4.4. Στερεότυπες Αντιλήψεις και Προκαταλήψεις

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, τα οποία αποτελούν μέρος της κοινωνικής γνώσης που αποκτούν τα παιδιά στη διάρκεια της κοινωνικοποίησής τους, συχνά εξελίσσονται σε προκαταλήψεις που είναι αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές. Το στερεότυπο λοιπόν αποτελεί τη λεκτική συγκεκριμενοποίηση της προκατάληψης.

4.4.1 Στερεότυπα

Στερεότυπα είναι οι γενικευτικές πεποιθήσεις των μελών μιας ομάδας, ως προς το πώς είναι και πως συμπεριφέρονται τα μέλη μιας άλλης ομάδας. Υπεργενικευτικό πρότυπο. Δεν πρόκειται για πεποιθήσεις μεμονωμένων ατόμων αλλά για συλλογικές πεποιθήσεις. Στην κοινωνιολογία υπάρχει ειδοποιός διαφορά μεταξύ της στάσης και της προκατάληψης. Γενικότερα θεωρούμε ότι η στάση αποτελεί περισσότερο προδιάθεση ενώ τα στερεότυπα αποτελούν γενικευτικές ριζωμένες στάσεις .

4.4.1.1 Παράγοντες δημιουργίας στερεοτύπων απέναντι στους μετανάστες

Οι παράγοντες δημιουργίας στερεοτύπων απέναντι στους μετανάστες είναι οι εξής:

- Οικονομικοί (ανταγωνισμός για την απόκτηση οικονομικών πόρων)
- Εθνικισμός, κοινωνική ταυτότητα. Η πολιτισμική και εθνοτική ομοιογένεια προσδιορίζει έντονη την εθνική ταυτότητα των εθνών – κρατών.

4.4.1.2 Στάσεις - Στερεότυπα της Ελληνικής Κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες

Το στερεότυπο, μπορεί να έχει θετική και αρνητική έννοια.⁸⁰ Έχει ιδιαίτερη δυναμική μέσα στην κοινωνία. Σχηματίζοντας γνώμες, πεποιθήσεις για τους μετανάστες από τα φυσιογνωμικά τους χαρακτηριστικά και την εν γένει υπόσταση

---

⁸⁰ Αμίτσης, Γ. και Λαζαρίδη, Γ. (2001), *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήσης (σελίδα 289-290)

τους, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις είναι ένα εμπόδιο στην δημιουργία ανθρώπινων σχέσεων όχι μόνο μεταξύ προσώπων αλλά και εθνών ακόμη. Είναι ένα είδος πέπλου, το οποίο μας εμποδίζει να διακρίνουμε την πραγματικότητα όπως αυτή είναι. Έτσι ενεργούμε και λαμβάνουμε θέση απέναντι στους άλλους όχι αντικρίζοντας τους όπως είναι, παρά όπως τα στερεότυπα μας ορίζουν ότι είναι. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις αποτελούν μια κοινωνική μάστιγα, αλλά περισσότερο ένα παγκόσμιο κακό.

Η κοινωνική ομάδα που εμφορείται από στερεότυπα, στην περίπτωση μας, η ελληνική κοινωνία, έχει σχηματίσει και εγγράψει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μιας άλλης ομάδας, της ομάδας των μεταναστών. Με βάση λοιπόν, τα χαρακτηριστικά που της έχει προσδώσει αρκεί η ιδιότητα του μέλους στην ομάδα των μεταναστών για να προσδώσει στο αντίστοιχο άτομο, όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά. Το να είσαι μετανάστης στην Ελλάδα μπορεί να σημαίνει το να σου προσδίδουν ροπή στην εγκληματικότητα, αχαριστία, κτλ. Η ομάδα που εμφορείται από το στερεότυπο τείνει να χαρακτηρίζει όλους τους μετανάστες ανεξάρτητα της μοναδικής προσωπικότητας τους με τα προηγούμενα χαρακτηριστικά. Και όταν υπάρχουν διαφορετικές συμπεριφορές αυτές απλά αποτελούν εξαιρέσεις. Βέβαια, στην Ελλάδα, η ομάδα των μεταναστών, ακριβώς επειδή προέρχεται από διαφορετικές χώρες προέλευσης, έχει δημιουργήσει διαφορετικά στερεότυπα ανάλογα με τη χώρα προέλευσης. Διαφορετικά είναι τα χαρακτηριστικά που προσδίδει η ελληνική κοινωνία στην ομάδα των Αλβανών μεταναστών και διαφορετικά αυτά που προσδίδει στους Αιγύπτιους ή στους Φιλιππινέζους μετανάστες. Ανάλογα με τις στάσεις τους και τις πράξεις τους χαρακτηρίζονται «καλοί» ή «κακοί», «εγκληματίες» κ.α. Συνήθως οι πράξεις μιας μεμονωμένης μερίδας από μόνες τους είναι ικανές να στιγματίσουν κοινωνικά ένα ολόκληρο έθνος μεταναστών.

4.4.1.3 Μοντέλα για την αλλαγή των στερεοτύπων

Τα μοντέλα για την αλλαγή των στερεοτύπων είναι τα ακόλουθα:

- Λογιστικό μοντέλο (Rothbart, 1981): η αθροιστική επιρροή των μη επιβεβαιωτικών πληροφοριών επιφέρει τη σταδιακή αλλαγή του στερεοτύπου,
- Μοντέλο της μεταστροφής (Rothbart, 1981): τα στερεότυπα αλλάζουν ριζικά όταν παρουσιάζονται περιπτώσεις δραματικής μη διάψευσης του στερεοτύπου,

- Μοντέλο των υποτύπων (Brewer και συν., 1981): η αλλαγή του στερεοτύπου είναι εφικτή όταν οι μη επιβεβαιωτικές πληροφορίες είναι διάσπαρτες σε πολλά μέλη της στερεοτυποποιημένης ομάδας ώστε να μην υπάρχει η δυνατότητα σαφούς και ισχυρής υποτυποποίησης. Πρόσφατα εμπειρικά ευρήματα στηρίζουν αυτό το μοντέλο.

4.4.2 Προκατάληψη

Η λέξη προκατάληψη υποδηλώνει μια αρνητική έννοια που προκαλεί αντιδράσεις οι οποίες συνδέονται με ένα αίσθημα ανασφάλειας. Μέσα από αυτές τις αντιδράσεις διαφαίνονται φανατισμός, στενοκεφαλιά, φυλετισμός, φόβος και μίσος.

Η προκατάληψη υπάρχει ακόμα και όταν μια αντίδραση είναι θετική. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν κοινά στοιχεία στη θρησκεία, το φύλο, την κοινωνικό-οικονομική τάξη, την εθνικότητα ή κάτι άλλο συναφές δημιουργούν σε ένα άτομο θετική προκατάληψη για τον άλλο άνθρωπο. Έτσι, λοιπόν, η προκατάληψη ενδέχεται να είναι και «θετική» και «αρνητική» (Alport, 1954). Συνήθως όμως χρησιμοποιούμε τον όρο με την αρνητική του έννοια και βασίζεται στην αντίληψη του διαφορετικού.

Η προκατάληψη περιλαμβάνει τόσο πράξεις όσο και συναισθήματα και ιδέες. Το γεγονός ότι η προκατάληψη παρατηρείται ως διαχρονικό φαινόμενο στην ιστορία και στους διάφορους πολιτισμούς υποδηλώνει ότι αποτελεί εγγενές στοιχείο της ανθρώπινης φύσης. Η προκατάληψη εμφανίζεται ως σημαντικό και σταθερό συστατικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ειδικά σε ότι αφορά τις συνέπειες που έχει η επίδραση της στις διαπροσωπικές σχέσεις.

Προκατάληψη είναι μια γνώμη ή άποψη η οποία έχει σχηματιστεί κατά έναν μη αντικειμενικό/ επιστημονικό τρόπο. Συχνά σχηματίζεται σαν αποτέλεσμα έλλειψης πληροφόρησης ή μειωμένης αντίληψης. Προκαταλήψεις είναι για παράδειγμα διάφορες στέρεες πεποιθήσεις που έχει ο άνθρωπος, όχι μέσα από τη γνώση, αλλά από διάφορες κατά καιρούς δεισιδαιμονίες, δοξασίες, μυστικισμούς, θρησκοληψίες, τελολογίες, εσχατολογίες, μεταφυσικές πεποιθήσεις, ρατσισμούς, εθνικισμούς, κ.λ.π.

Οι κοινωνιολόγοι έχουν αποκαλέσει την προκατάληψη προσαρμοστική συμπεριφορά. Οι προκατειλημμένες απόψεις είναι απαραίτητες κατά περιόδους για την ανθρώπινη επιβίωση: δεν έχουμε πάντα το χρόνο να διαμορφώσουμε μια νόμιμη

άποψη για έναν πιθανό εχθρό πριν υιοθετούμε μια αμυντική θέση που θα μπορούσε να σώσει τις ζωές μας. Αντιθέτως, η προκατάληψη είναι μη-προσαρμοστική όταν παρεμποδίζει την επιβίωση ή την ευημερία (π.χ., αρνούμενοι να πατρωνάρετε τον μόνο γιατρό σε μια πόλη που θα μπορούσε σας σώσει επειδή είναι διαφορετικός από σας, ή που απορρίπτει πιθανούς φίλους και συνεργάτες λόγω του έθνους

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. Μεθοδολογία έρευνας

5.1 Εισαγωγή

Η δεκαετία του 1990 ήταν μια κρίσιμη δεκαετία αναφορικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης. Η χώρα μας δέχτηκε ένα μεγάλο αριθμό μεταναστών κυρίως από την ανατολική Ευρώπη. Πολλά τα ζητήματα που αναδείχτηκαν από τη νέα αυτή πραγματικότητα, τόσο για τον γηγενή όσο και για τον αλλοδαπό πλυθησμό. Ρατσισμός προκατάληψη, ξενοφοβία, κοινωνικός αποκλεισμός εις βάρος των μεταναστών ,μέσα από ένα φαύλο κύκλο που διαιωνίζει στάσεις και αντιλήψεις, συντηρώντας το στερεότυπο του οικονομικού μετανάστη. Στην σημερινή πραγματικότητα και πολύ περισσότερο σε αυτή που έρχεται, είναι σίγουρο πως πρέπει να συμβιώσουμε με ανθρώπους που έχουν διαφορετική γλώσσα, θρησκεία, τρόπο ζωής και σκέψης, συνήθειες, κουλτούρα και γενικά πολιτιστική παράδοση. Ο αριθμός των οικονομικών μεταναστών αυξάνεται συνεχώς, πολλά δε σχολεία λειτουργούν με μαθητές- παιδιά μεταναστών. Λόγω του ότι έχουμε βρει αρκετή βιβλιογραφία θα επιδιώξουμε να διαπιστώσουμε τις στάσεις και τις αντιλήψεις των σπουδαστών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο αφορά τους οικονομικούς μετανάστες. Επιπλέον, θα θέλαμε να δούμε μέσα από αυτή την μελέτη κατά πόσο οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι απ' ότι σπουδαστές άλλων τμημάτων.

Σκοπός μας στη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος είναι να διαπιστώσουμε, δια μέσω ερωτηματολογίων, τις στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης του Τ.Ε.Ι. Κρήτης σχετικά με τους οικονομικούς μετανάστες.

Τέλος, η συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζει κάποιους περιορισμούς οι οποίοι κατά τη γνώμη μας θα πρέπει να ξεπεραστούν στις επόμενες έρευνες. Κατά την γνώμη μας, θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον αν μελλοντικά πραγματοποιείτο μια παρόμοια έρευνα, της οποίας το δείγμα θα ήταν όχι μόνο φοιτητές αλλά και άτομα από τον ευρύτερο πληθυσμό. Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον αν γινόταν ένας συσχετισμός μεταξύ των απόψεων των φοιτητών και του γενικού πληθυσμού. Τα αποτελέσματα από μια τέτοια μελλοντική έρευνα πιστεύουμε πως θα ήταν άξια συζήτησης και σχολιασμού.

5.2 Ερευνητικά εργαλεία – Δείγμα Έρευνας

Στην έρευνα εφαρμόστηκε ποσοτική μέθοδος και διεξήχθη στο Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου. Το δείγμα μας ήταν σπουδαστές των τμημάτων ΣΕΥΠ καθώς και ΣΤΕΦ του Τ.Ε.Ι. Κρήτης που βρίσκονται στο ΣΤ', Ζ' εξαμήνο σπουδών τους ή σε πτυχίο. Διαλέξαμε να ασχοληθούμε με σπουδαστές μεγάλων εξαμήνων λόγω του ότι θα έχουν πιο πολλές γνώσεις, θα είναι πιο αντικειμενικοί και ίσως να είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι.. Τα ερωτηματολόγια μας ήταν 300 και δόθηκαν από 150 σε κάθε σχολή. Επιλέξαμε τις συγκεκριμένες σχολές λόγω του ότι η μία αποτελείται από τμήματα ανθρωπιστικής κατεύθυνσης ενώ η άλλη από τμήματα θετικής κατεύθυνσης και θέλαμε να συγκρίνουμε τις απόψεις των σπουδαστών που φοιτούν στα τμήματα των συγκεκριμένων σχολών. Στα ερωτηματολόγια χρησιμοποιήσαμε κατάλληλες και εξειδικευμένες ερωτήσεις από τις απαντήσεις των οποίων θα εξήγαμε ασφαλή και αξιόπιστα συμπεράσματα. Υποθέσαμε ότι οι σπουδαστές της Κοινωνικής Εργασίας εξαιτίας των γνώσεων και των κατευθύνσεων που λαμβάνουν από την σχολή θα είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι ως προς τους οικονομικούς μετανάστες από τους υπόλοιπους σπουδαστές των σχολών του ΤΕΙ που λαμβάνουν συνήθως τεχνικές γνώσεις και αποδείχτηκαν όντως έτσι τα στοιχεία. Με τα ερωτηματολόγια προσδοκούσαμε να διαπιστώσουμε αν τελικά ισχύει κάτι τέτοιο ή τελικά οι στάσεις και οι αντιλήψεις των σπουδαστών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι κοινές και δε σχετίζονται με τις γνώσεις που λαμβάνει ο κάθε σπουδαστής από τη σχολή του. Όσον αφορά την ανάλυση των στοιχείων έγινε μέσω υπολογιστή, με την βοήθεια του προγράμματος SPSS.

5.3 Διαδικασία χορήγησης του ερωτηματολογίου

Τα ερωτηματολόγια χορηγήθηκαν στους φοιτητές του ΤΕΙ Κρήτης κατά την εξεταστική περίοδο του Ιανουαρίου 2010. Έγινε προσπάθεια χορήγησης των ερωτηματολογίων ισότιμα σε κάθε τμήμα Αρχική εξηγήθηκαν οι στόχοι της παρούσας έρευνας και στη συνέχεια ζητήθηκε η εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή των φοιτητών στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Επίσης, οι φοιτητές ενημερώθηκαν ότι μπορούν να παραλείψουν όποια ερώτηση αποφασίσουν ή να διακόψουν την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου οποιαδήποτε στιγμή. Τέλος, ζητήθηκε από τους φοιτητές να μην αναγράψουν το όνομα τους καθώς οποιαδήποτε

άλλη πληροφορία η οποία θα βοηθούσε στην αναγνώριση της ταυτότητας τους.

5.4 Υποθέσεις εργασίας

Οι υποθέσεις εργασίας της έρευνας ήταν οι εξής:

1. Οι φοιτητές στην εποχή μας είναι ευαισθητοποιημένοι όσον αφορά τους οικονομικούς μετανάστες;
2. Οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι ως προς τους μετανάστες όπως αυτό προσδοκάτε από το επάγγελμά τους;
3. Οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι από τους σπουδαστές τμημάτων θετικής κατεύθυνσης;
4. Σχετίζεται η μόρφωση και η στάση των γονιών με τη στάση των παιδιών απέναντι στους μετανάστες;
5. Τα αγόρια είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένα απ' ό τι τα κορίτσια στο θέμα των μεταναστών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. Αποτελέσματα της έρευνας – Στατιστική ανάλυση Στατιστικοί έλεγχοι

Χρησιμοποιήθηκε ο στατιστικός έλεγχος χ^2 του Pearson's προκειμένου να εξετασθεί η συσχέτιση μεταξύ των κατηγορικών μεταβλητών. Οι διακριτές μεταβλητές εκφράστηκαν με τη μορφή συχνότητας και % ποσοστών. Ως επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας τέθηκε το $\alpha=0.05$. Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να εξετασθεί η συσχέτιση μεταξύ των κατηγορικών μεταβλητών. Αυτό που κάνουμε όταν το χρησιμοποιούμε λέγεται **έλεγχος υποθέσεων**. Εξετάζουμε δύο εναλλακτικές υποθέσεις την μηδενική και την εναλλακτική. Η μηδενική είναι πχ ότι δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ φοιτητών, ενώ η εναλλακτική ότι υπάρχει διαφορά.

Το p value λοιπόν πως βγαίνει. Έστω ότι εξετάζουμε τις παραπάνω 2 υποθέσεις. Ξέρουμε ότι τα δεδομένα μας ακολουθούν μία συγκεκριμένη κατανομή (έτσι λέγεται ο "κανόνας" που ακολουθούν τα δεδομένα, «ο τρόπος με τον οποίο τα φέρνει η τύχη»), βλέπουμε τί τιμές παίρνουμε από το δείγμα μας και συγκρίνουμε με τις τιμές που θα παίρναμε αν τα δεδομένα μας ακολουθούσαν την μηδενική υπόθεση (της μη ύπαρξης διαφοράς). Ουσιαστικά συγκρίνουμε σε αυτό το σημείο την παρατηρούμενη κατανομή του δείγματος και την κατανομή που θεωρητικά θα είχαμε αν ίσχυε η μηδενική υπόθεση. Βλέπουμε κατά πόσο ταυτίζονται και ουσιαστικά το p value είναι η πιθανότητα να ταυτίζονται αυτά τα 2. Οπότε όσο πιο μικρό, τόσο μικρότερη η πιθανότητα να ακολουθείται η μηδενική υπόθεση, και για αυτό όταν είναι πολύ μικρό την απορρίπτουμε και λέμε ότι υπάρχει διαφορά.

Μιλώντας πιο στατιστικά το p value είναι το παρατηρούμενο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας και μας εκφράζει την πιθανότητα να πάρω μια τιμή πιο ακραία από αυτή που πήρα από το δείγμα μου. Με άλλα λόγια μας λέει αν αυτό που είδα από το δείγμα μου είναι τυχαίο (μία μεγάλη πιθανότητα p value) το δείχνει αυτό, ή αν πράγματι υπάρχει κάποιος λόγος και συμβαίνει αυτό (μικρό p value= μικρή πιθανότητα να έπαιρνα αυτό που πήρα από το δείγμα μου απλά από τύχη). Ο δείκτης p μας δείχνει το βαθμό συσχέτισης στους πίνακες που ακολουθούν οπότε είναι απαραίτητος σε αυτό το σημείο ο ορισμός της μεταβλητής p (p value). Η στατιστική σημαντικότητα ενός αποτελέσματος είναι η πιθανότητα ότι η

παρατηρηθείσα σχέση (π.χ., μεταξύ των μεταβλητών) ή της διαφοράς (π.χ., μεταξύ των μέσων) σε ένα δείγμα εμφανίστηκε κατά καθαρή τύχη και ότι στον πληθυσμό από τον οποίο το δείγμα προήλθε, καμία τέτοια σχέση ή διαφορά δεν υπάρχει. Χρησιμοποιώντας λιγότερο τεχνικούς όρους, κάποιος θα μπορούσε να πει ότι η στατιστική σημασία ενός αποτελέσματος μας λέει κάτι για το βαθμό στον οποίο το αποτέλεσμα είναι "αληθινό" (από την άποψη της ύπαρξης "αντιπροσώπευσης του πληθυσμού"). Πιο τεχνικά, η τιμή της p-value αντιπροσωπεύει έναν δείκτη της αξιοπιστίας ενός αποτελέσματος. Όσο υψηλότερη η p-value, λιγότεροι μπορούμε να πιστέψουμε ότι η παρατηρηθείσα σχέση μεταξύ των μεταβλητών στο δείγμα είναι ένας αξιόπιστος δείκτης της σχέσης μεταξύ των αντίστοιχων μεταβλητών στον πληθυσμό. Συγκεκριμένα, η p-value αντιπροσωπεύει την πιθανότητα του λάθους που περιλαμβάνεται στην αποδοχή του παρατηρηθέντος αποτελέσματος μας τόσο έγκυρου, δηλαδή όσο "η αντιπροσώπευση του πληθυσμού". Παραδείγματος χάριν, μια p-value του 0.05 (δηλ., 1/20) δείχνει ότι υπάρχει μια πιθανότητα 5% ότι η σχέση μεταξύ των μεταβλητών που βρίσκονται στο δείγμα μας να είναι "ψευδής". Με άλλα λόγια, υποθέτοντας ότι στον πληθυσμό δεν υπήρξε καμία σχέση μεταξύ εκείνων των μεταβλητών, και επαναλαμβάνουμε τα πειράματά μας, θα μπορούσαμε να αναμείνουμε ότι περίπου σε κάθε 20 επαναλήψεις του πειράματος θα υπήρχε ένα στον οποίο η σχέση μεταξύ των εν λόγω μεταβλητών θα ήταν ίση ή ισχυρότερη απ' ό,τι στους δικούς μας υπολογισμούς. Σε πολλούς τομείς της έρευνας, η p-value του 0.05 είναι συνήθως η διαχωριστική γραμμή ως αποδεκτό "επίπεδο λάθους".

6.1. Δημογραφικά στοιχεία του δείγματος

Στους πίνακες της ενότητας αυτής περιέχονται πληροφορίες για τα δημογραφικά δεδομένα της μελέτης όπως:

- Κατανομή ερωτηθέντων κατά σχολή –τμήμα
- Κατανομή ερωτηθέντων κατά εξάμηνο-πτυχίο
- Κατανομή ερωτηθέντων κατά περιοχή διαμονής
- Κατανομή ηλικίας ανά φύλο

Η οικογενειακή κατάσταση είναι άγαμος/άγαμη στο 90% του δείγματος (270 άτομα).

Πίνακας 1. Κατανομή ερωτηθέντων κατά σχολή- τμήμα

Κατανομή ερωτηθέντων κατά σχολή -τμήμα		
	N	%
ΣΕΥΠ	151	50,3
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	76	25,3
ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ	75	25,0
ΣΤΕΦ	149	49,7
ΕΠΠ	38	12,7
ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΙΑ	36	12,0
ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΑ	37	12,3
ΠΟΛ. ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ	38	12,7
Total	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 1 παρουσιάζεται η κατανομή των ερωτηθέντων κατά σχολή και τμήμα. Παρατηρείται ότι οι μισοί σχεδόν ερωτηθέντες (151) ανήκουν σε σχολές Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας (ΣΕΥΠ) και οι άλλοι μισοί (149) ανήκουν σε σχολές Τεχνολογικών Εφαρμογών (ΣΤΕΦ). Το τμήμα με τους περισσότερους ερωτηθέντες (76) είναι αυτό της Κοινωνικής Εργασίας που καταλαμβάνει ποσοστό 25,3% στο σύνολο των ερωτηθέντων. Ακολουθεί το τμήμα της Νοσηλευτικής με ποσοστό ερωτηθέντων 25% και στη συνέχεια τα τμήματα Πολ Δομικών Έργων και ΕΠΠ με ποσοστό ερωτηθέντων 12,7% επί του συνόλου.

Πίνακας 2. Κατανομή ερωτηθέντων κατά εξάμηνο και πτυχίο

Κατανομή ερωτηθέντων κατά εξάμηνο και πτυχίο		
	N	%
ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΤΥΧΙΟ	146	48,7
Ε	53	17,7
Ζ	64	21,3
ΣΤ	29	9,7
ΣΤΟ ΠΤΥΧΙΟ	154	51,3
ΠΑ	69	23,0
ΠΒ	32	10,7
ΠΓ	19	6,3
ΠΔ	18	6,0
ΠΕ	12	4,0
ΠΖ	1	,3
ΠΣΤ	3	1,0
Total	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 2 παρουσιάζεται η κατανομή των ερωτηθέντων κατά εξάμηνο και πτυχίο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι φοιτητές που

βρίσκονται στο πτυχίο και αποτελούν το 51,3% της έρευνας. Το 23% των ερωτηθέντων είναι φοιτητές του ΠΑ εξαμήνου, το 21,3% είναι φοιτητές Ζ εξαμήνου, το 17,7% είναι φοιτητές Ε εξαμήνου και ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά φοιτητές από υπόλοιπα εξάμηνα. Στην έρευνα πήραν μέρος φοιτητές από το εξάμηνο Ε έως και το εξάμηνο ΠΣΤ.

Πίνακας 3. Κατανομή ηλικίας ανά φύλο

Κατανομή ηλικίας ανά φύλο					
ΦΥΛΟ	N	Mean	SD	Min	Max
Άντρας	141	22,4	1,8	20	30
Γυναίκα	159	22,2	1,5	20	30
Total	300	22,3	1,7	20	30

Στον παραπάνω Πίνακα 3 παρουσιάζεται η κατανομή των ερωτηθέντων κατά ηλικία και φύλο. Στην έρευνα συμμετέχουν 141 άντρες και 159 γυναίκες. Όλοι οι ερωτηθέντες είναι ηλικίας μεταξύ 20 και 30 χρονών. Ο μέσος όρος ηλικίας των αντρών ερωτηθέντων είναι 22,4 χρονών και ο αντίστοιχος των γυναικών είναι 22,2. Η τυπική απόκλιση (standard deviation) για τους άντρες είναι 1,8 και για τις γυναίκες είναι 1,5. Δηλαδή η ηλικιακή κατανομή των γυναικών έχει πιο ομοιογενής συμπεριφορά.

Πίνακας 4. Περιοχή μόνιμης διαμονής

Περιοχή μόνιμης διαμονής		
	N	%
Κρήτη	143	47,7
Αττική	44	14,7
Εκτός Αθήνας-Αττικής	113	37,7
Πελοπόννησος	32	10,7
Νότιο Αιγαίο	16	5,3
Κεντρική Μακεδονία	13	4,3
Κύπρος	11	3,7
Στερεά Ελλάδα	9	3,0
Ιόνια νησιά	8	2,7
Θεσσαλία	7	2,3
Ανατ. Μακεδονία και Θράκη	6	2,0
Βόρειο Αιγαίο	5	1,7
Ήπειρος	4	1,3
Δυτική Μακεδονία	2	,7

Στον παραπάνω Πίνακα 4 παρουσιάζεται η περιοχή μόνιμης κατοικίας των ερωτηθέντων. Το 47,7% των ερωτηθέντων διαμένουν στη Κρήτη, το 14,7% διαμένει στην Αττική ενώ το 37,7% διαμένει εκτός Αττικής. Εκτός Αθήνας και Κρήτης η περιοχή που εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό ερωτηθέντων είναι η Πελοπόννησος με 10,7%.

6.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά γονέων

Σε αυτή την ενότητα περιλαμβάνονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των γονέων των συμμετεχόντων. Οι μεταβλητές που παρουσιάζονται είναι:

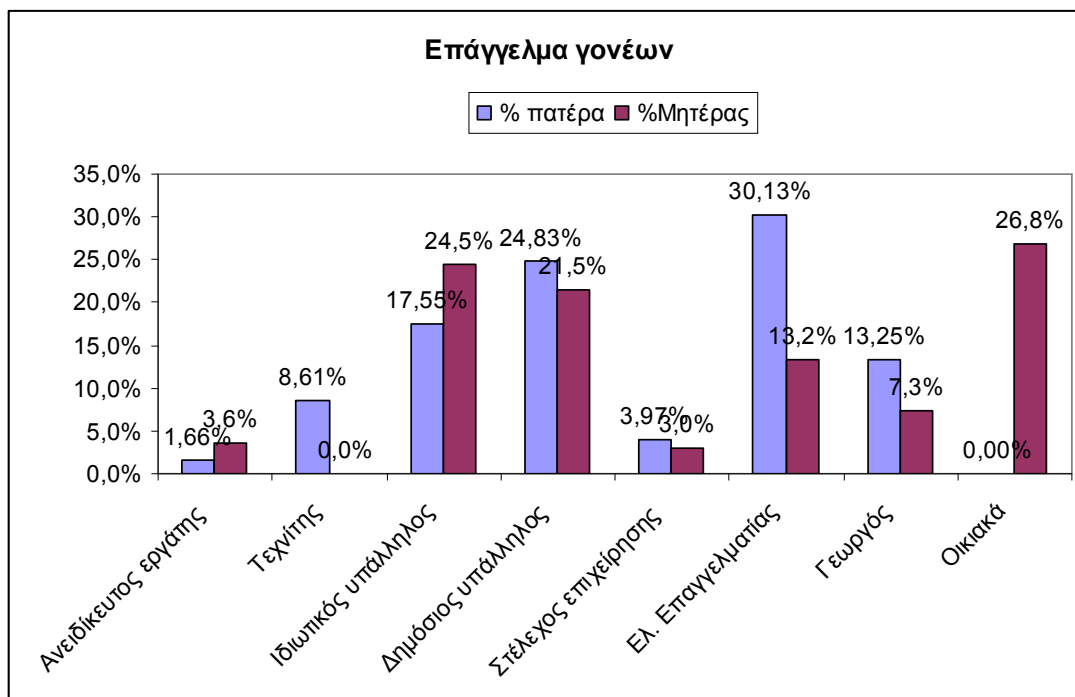
- Επάγγελμα γονέων
- Περιοχή διαμονής
- Επίπεδο μόρφωσης

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται με πίνακες η εναλλακτικά με διαγράμματα.

Πίνακας 5. Επίπεδο μόρφωσης γονέων

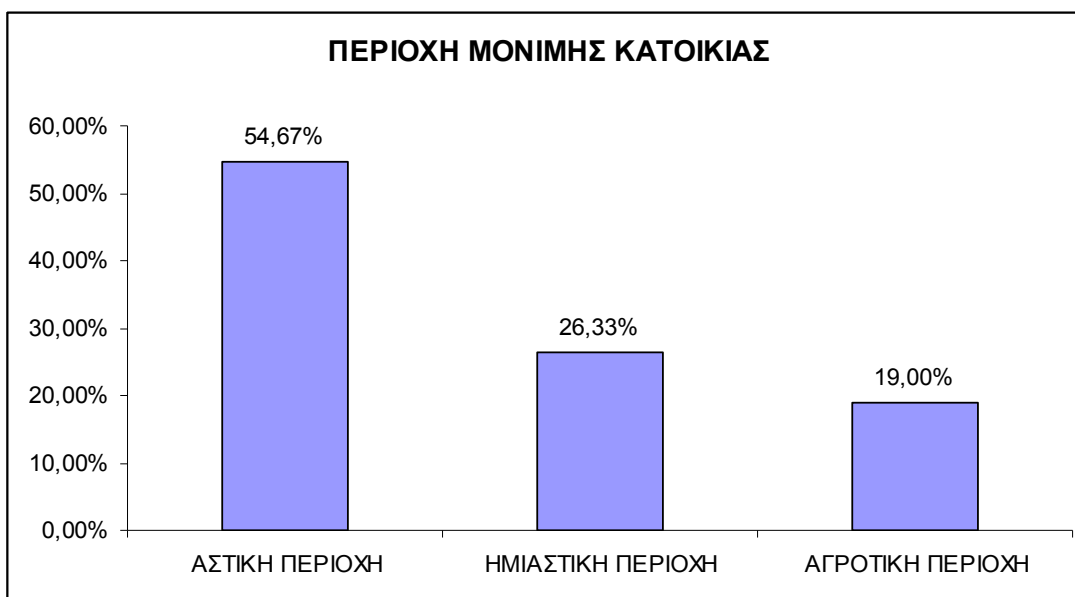
ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΟΡΦΩΣΗΣ	ΠΑΤΕΡΑ		ΜΗΤΕΡΑ	
	N	%	N	%
Δημοτικό	55	18,3	46	15,3
Γυμνάσιο	57	19,0	55	18,3
Λύκειο	77	25,7	132	44,0
Ανώτατη σχολή	53	17,7	45	15,0
Τεχνική σχολή	58	19,3	22	7,3
Total	300	100,0	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 5 παρουσιάζεται σε ποσοστά το επίπεδο μόρφωσης των γονέων των ερωτηθέντων. Σε ποσοστό 25,7% οι πατέρες των ερωτηθέντων έχουν τελειώσει το λύκειο. Μόνο το 17,7% των πατεράδων των ερωτηθέντων έχει τελειώσει κάποια ανώτατη σχολή, ενώ υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό 18,3% πατεράδων των ερωτηθέντων που έχει τελειώσει μόνο το δημοτικό. Σε ποσοστό 44% οι μητέρες των ερωτηθέντων έχουν τελειώσει το λύκειο. Μόνο το 15% των μητέρων των ερωτηθέντων έχει τελειώσει κάποια ανώτατη σχολή, ενώ υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό 15,3% μητέρων των ερωτηθέντων που έχει τελειώσει μόνο το δημοτικό.

Διάγραμμα 1. Διάγραμμα κατανομής επαγγελμάτων γονέων.

Στο παραπάνω Διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η κατανομή των επαγγελμάτων των γονέων των ερωτηθέντων. Το 30,13% των πατεράδων των ερωτηθέντων είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 21,5% των πατεράδων των ερωτηθέντων είναι δημόσιοι υπάλληλοι ενώ το 17,55% των πατεράδων των ερωτηθέντων είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι. Οι μητέρες των ερωτηθέντων σε ποσοστό 26,8% ασχολούνται με τα οικιακά, σε ποσοστό 24,5% είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ σε ποσοστό 21,5% είναι δημόσιοι υπάλληλοι.

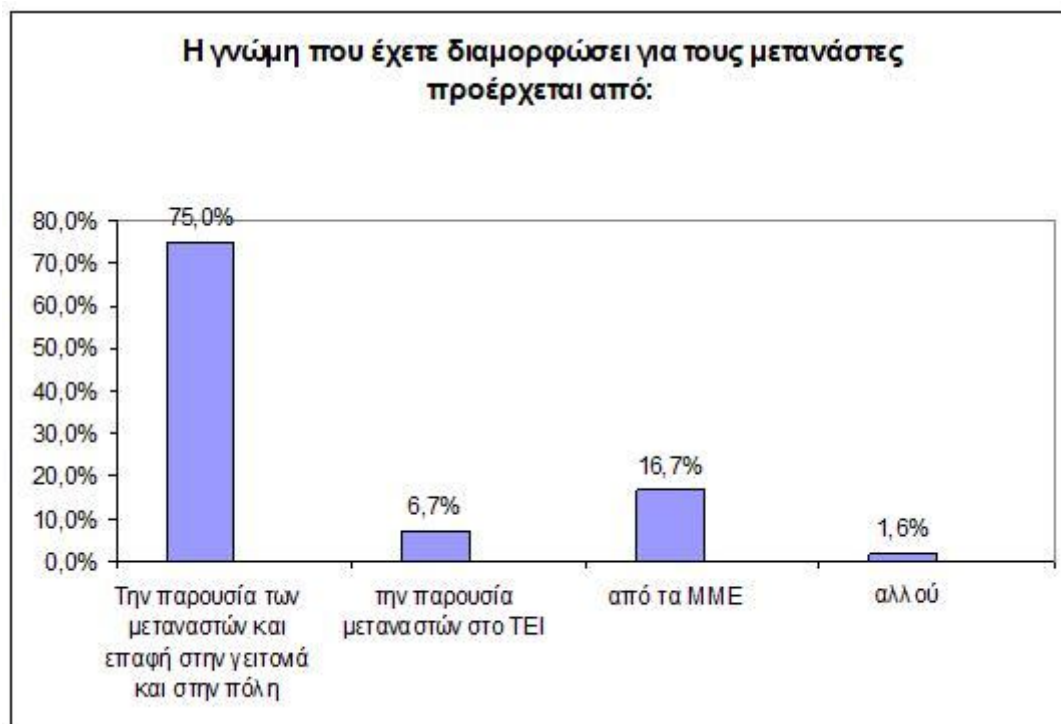

Διάγραμμα 2. Διάγραμμα κατανομής μόνιμης κατοικίας ερωτηθέντων

Στο παραπάνω Διάγραμμα 2 παρατηρείται ότι το 54,6% των ερωτηθέντων της έρευνας διαμένουν σε αστική περιοχή, το 26,33% διαμένει σε ημιαστική περιοχή, ενώ μόλις το 19% διαμένει σε αγροτική περιοχή.

6.3. Επαφή και άποψη για τους μετανάστες

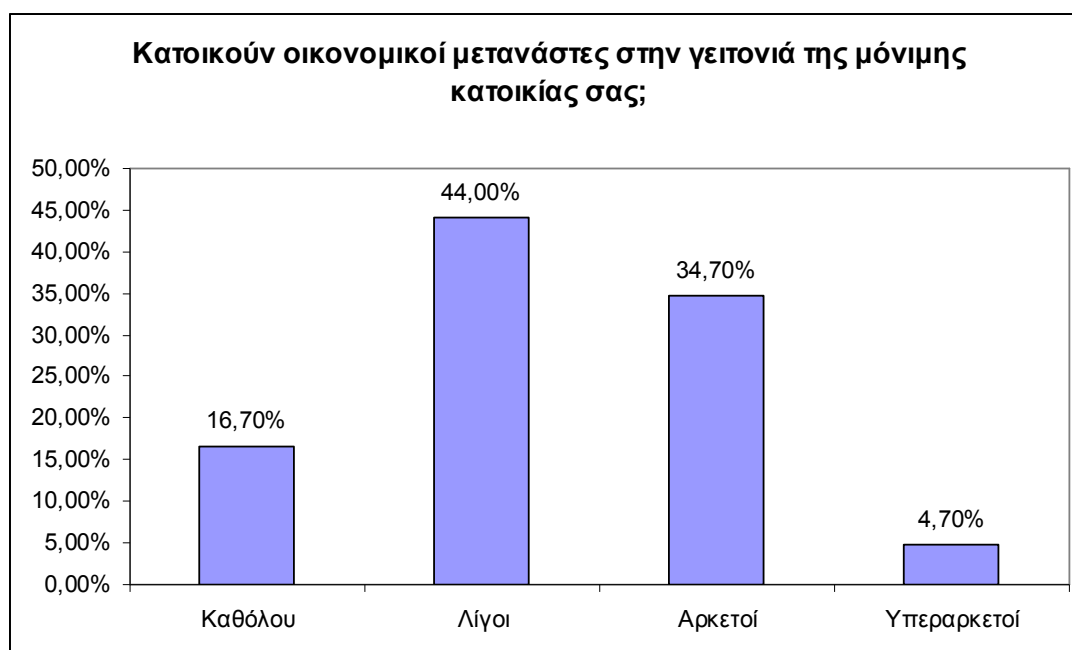
Σε αυτή την ενότητα (ερωτήσεις 11 -17) έχουμε τις απαντήσεις των φοιτητών που αφορούν την επαφή και την άποψη τους για τους μετανάστες. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται σε πίνακες, ραβδογράμματα και κυκλικά διαγράμματα.

Διάγραμμα 3. Διάγραμμα που παρουσιάζει σε ποσοστά τις πηγές διαμόρφωσης της γνώμης των ερωτηθέντων για τους μετανάστες.

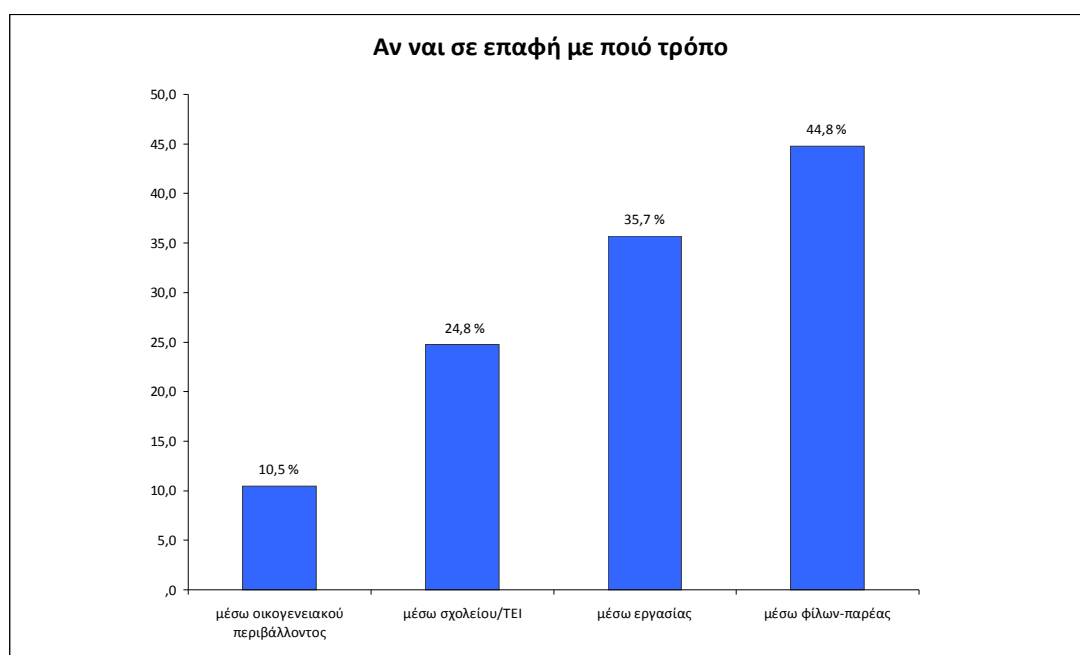
Στο παραπάνω Διάγραμμα 3 φαίνεται πως η κύρια πηγή διαμόρφωσης γνώμης των ερωτηθέντων για τους μετανάστες είναι η παρουσία των τελευταίων στη γειτονία και γενικότερα στη πόλη που διαμένουν. Μόνο το 16,7% έχει διαμορφώσει γνώμη με βάση τα ΜΜΕ γεγονός που δείχνει πως οι ερωτηθέντες έχουν διαμορφώσει άποψη περισσότερο με βάση την κοινωνική τους επαφή με τους μετανάστες και λιγότερο από κάτι που έχουν δει ή διαβάσει. Μόλις το 6,7% έχει διαμορφώσει γνώμη με βάση τη παρουσία μεταναστών στο ΤΕΙ κάτι που δείχνει περισσότερο την απουσία των

περισσότερων μεταναστών από το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας.

Διάγραμμα 4. Διάγραμμα ποσοστού παρουσίας μεταναστών στις γειτονιές των ερωτηθέντων

Στο παραπάνω Διάγραμμα 4 παρατηρείται πως το 44% των ερωτηθέντων έχει στη γειτονία μόνιμης κατοικίας του λίγους μετανάστες, το 34,7% των ερωτηθέντων έχει στη γειτονία μόνιμης κατοικίας του αρκετούς μετανάστες, ενώ το 4,7% των ερωτηθέντων έχει στη γειτονία μόνιμης κατοικίας του υπεραρκετούς μετανάστες

Διάγραμμα 5. Διάγραμμα τρόπου επαφής ερωτηθέντων-μεταναστών

Στο παραπάνω Διάγραμμα 5 παρουσιάζονται οι τρόποι επαφής των ερωτηθέντων με τους μετανάστες σε ποσοστά. Το 44,8% των ερωτηθέντων έχει έρθει σε επαφή με μετανάστες μέσω φίλων και κοινών παρεών. Το 35,7% των ερωτηθέντων έχει έρθει σε επαφή με μετανάστες μέσω της εργασίας τους. Το 24,8% των ερωτηθέντων έχει έρθει σε επαφή με μετανάστες μέσω σχολείου ή του ΤΕΙ, ενώ μόλις το 10,5% των ερωτηθέντων έχει έρθει σε επαφή με μετανάστες μέσω οικογενειακού περιβάλλοντος.

Πίνακας 6α. Επαφή με μετανάστες και πως χαρακτηρίζεται αυτή η επαφή

		N	%
Πόσο συχνή είναι η επαφή σας;	λίγο	65	30,2
	αρκετά	102	47,4
	πολύ	32	14,9
	πάρα πολύ	16	7,4
πώς θα χαρακτηρίζατε την επαφή αυτή;	αρμονική	151	70,6
	υποφερτή	20	9,3
	αδιάφορη	36	16,8
	προβληματική	3	1,4
	εχθρική	4	1,9

Στον παραπάνω Πίνακα 6α παρουσιάζονται τα ποσοστά που αναφέρονται στο πόσο συχνή είναι η επαφή των ερωτηθέντων με τους μετανάστες καθώς και στα προβλήματα που έχει αυτή η επαφή. Το 47,4% των ερωτηθέντων έχει αρκετά συχνή επαφή με μετανάστες, το 30% των ερωτηθέντων έχει λίγη επαφή με μετανάστες, ενώ μόλις το 7,4% των ερωτηθέντων έχει πάρα πολύ συχνή επαφή με μετανάστες. Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της τάξης του 70,6% των ερωτηθέντων χαρακτηρίζει αρμονική την επαφή αυτή, ενώ μόλις το 1,4% τη θεωρεί προβληματική.

Πίνακας 6β. Κυριότερα προβλήματα επαφής με μετανάστες

		N	%
Γλώσσα επικοινωνίας	Όχι	173	57,7
	Ναι	127	42,3
Εκπαιδευτικό επίπεδο	Όχι	284	94,7
	Ναι	16	5,3
Κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη	Όχι	277	92,3
	Ναι	23	7,7
Διαφορά κουλτούρας	Όχι	177	59,0
	Ναι	123	41,0
Θρησκεία	Όχι	276	92,0
	Ναι	24	8,0
Εξωτερική εμφάνιση	Όχι	282	94,0
	Ναι	18	6,0
Άλλο	Όχι	296	98,7
	Ναι	4	1,3

Ο πίνακας 6β αναφέρεται στα προβλήματα που προκύπτουν από την επαφή των ερωτηθέντων με τους μετανάστες. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων τα αποδίδει στη γλώσσα επικοινωνίας (42,3%) και στη διαφορά κουλτούρας(41%). Αντίθετα οι ερωτηθέντες δεν πιστεύουν, σε πολύ υψηλά ποσοστά μάλιστα, πως τα προβλήματα οφείλονται σε θρησκευτικά αίτια (92%), στην εξωτερική εμφάνιση (94%), στο εκπαιδευτικό επίπεδο (94,7%) ή σε κοινωνικοοικονομικά αίτια (92,7%).

6.4. Πολιτική άποψη για τους μετανάστες

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται ζητήματα που αφορούν την πολιτική άποψη των συμμετεχόντων όπως εάν η είσοδος των μεταναστών έχει αρνητικές ή θετικές συνέπειες καθώς και οι απόψεις τους γύρω από τους λόγους της μετανάστευσης.

Διάγραμμα 6. Διάγραμμα ποσοστιαίας % κατανομής λόγων που οδηγούν στη μετανάστευση σύμφωνα με τους ερωτηθέντες.

Στο παραπάνω Διάγραμμα 6 παρουσιάζονται οι εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για τους λόγους που οδηγούν τους ανθρώπους στην επιλογή της μετανάστευσης. Το συντριπτικό ποσοστό των ερωτηθέντων στην έρευνα που αγγίζει το 97,3% θεωρεί πως τα αίτια της μετανάστευσης είναι οικονομικά. Ένα ποσοστό 12,3% θεωρεί πως η μετανάστευση έχει πολιτικά αίτια. Οι θρησκευτικοί λόγοι καθώς και η ανάγκη αλλαγής περιβάλλοντος συγκεντρώνουν πολύ μικρά ποσοστά της τάξεως του 3,3% και 2,7% αντίστοιχα.

Πίνακας 7. Σημαντικότερα προβλήματα μεταναστών
Ποια νομίζετε πως είναι τα σημαντικότερα προβλήματα
που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες

		n	%
Εύρεση εργασίας	Όχι	222	74,0
	Ναι	78	26,0
Αποδοχή τους από την ελ. Κοινωνία	Όχι	108	36,0
	Ναι	192	64,0
αδυναμία τους να αποδεχτούν την ελ. Κουλτούρα	Όχι	265	88,3
	Ναι	35	11,7
Εκπαίδευση	Όχι	277	92,3
	Ναι	23	7,7
γλώσσα, επικοινωνία	Όχι	262	87,3
	Ναι	38	12,7
κοινωνική ασφάλιση	Όχι	260	86,7
	Ναι	40	13,3
υπάρχον νομικό πλαίσιο	Όχι	267	89,0
	Ναι	33	11,0

Στον παραπάνω Πίνακα 7 παρουσιάζονται οι απόψεις των ερωτηθέντων στην έρευνα για το ποια πιστεύουν πως είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες. Το αποτέλεσμα αυτής της ερώτησης έρχεται να καταδείξει το μεγάλο πρόβλημα που έχει η ελληνική κοινωνία στο να αφομοιώσει τους μετανάστες. Σε ποσοστό 64% οι ερωτηθέντες θεωρούν ως σημαντικότερο πρόβλημα των μεταναστών την αποδοχή τους από την Ελληνική κοινωνία. Πολύ πιο κάτω σε ποσοστό 26% είναι το πρόβλημα εύρεσης εργασίας. Οι ερωτηθέντες επίσης σε πολύ υψηλά ποσοστά δεν θεωρούν ότι η εκπαίδευση (92,3%), η γλώσσα (87,3%) η κοινωνική ασφάλιση (86,7%) και το υπάρχον νομικό πλαίσιο (89%) αποτελούν τα σημαντικότερα προβλήματα των μεταναστών.

Πίνακας 8. Παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη

Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;

	n	%
Ναι	120	40,0
Όχι	127	42,3
δεν γνωρίζω	53	17,7
Σύνολο	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 8 παρουσιάζεται σε ποσοστά % η άποψη των ερωτηθέντων για το αν η παρουσία των μεταναστών βοηθά την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Οι

απόψεις είναι μοιρασμένες αφού οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 40% πιστεύουν πως η παρουσία των μεταναστών βοηθά την οικονομική ανάπτυξη ενώ στο πολύ κοντινό ποσοστό του 42,3% πιστεύουν πως δεν βοηθά. Υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 17,7% που δεν γνωρίζει. Τα ποσοστά αυτά δείχνουν μια σύγχυση των ερωτηθέντων γύρω από το θέμα και ίσως ότι δεν υπάρχει επαρκή ενημέρωση από τους φορείς σε αυτό το θέμα.

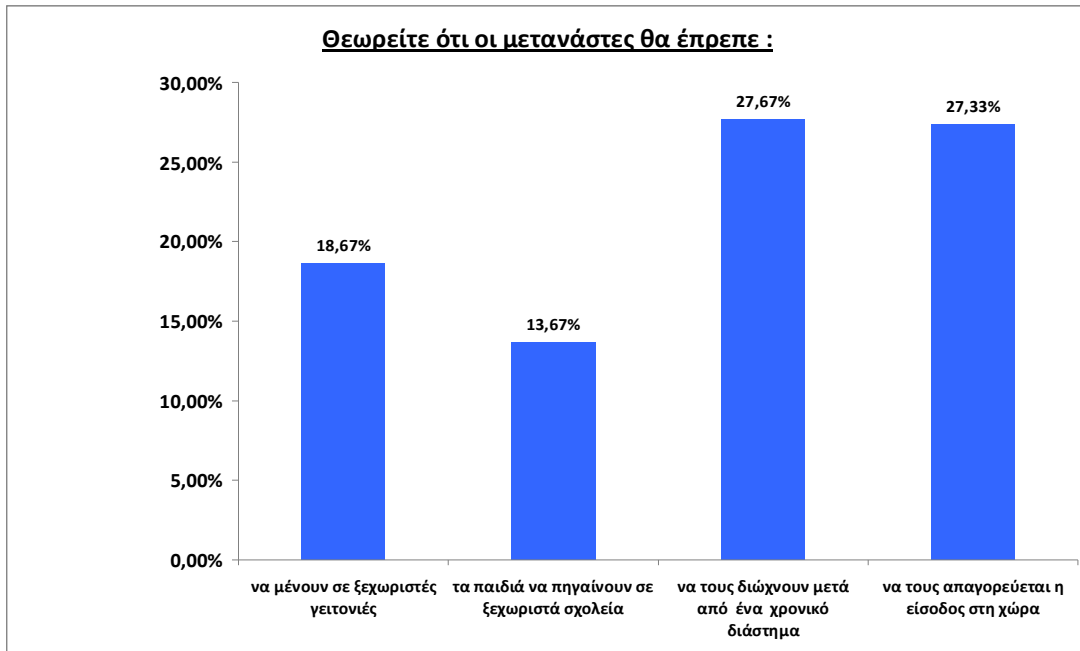
Πίνακας 9. Συνέπειες από την παρουσία των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη

Θετικές Συνέπειες		N	%	Αρνητικές συνέπειες		N	%
παροχή φτηνού εργατικού δυναμικού	όχι	55	18,3	δυσκολίες στην εύρεση εργασίας για τους Έλληνες	όχι	79	26,3
	ναι	231	77,0		ναι	209	69,7
	δεν ξέρω/δεν απαντώ	14	4,7		δεν ξέρω/δεν απαντώ	12	4,0
συμβολή στην ανάπτυξη του πολιτισμού	όχι	192	64,0	αύξηση της εγκληματικότητας	όχι	59	19,7
	ναι	62	20,7		ναι	215	71,7
	δεν ξέρω/δεν απαντώ	46	15,3		δεν ξέρω/δεν απαντώ	26	8,7
παροχή γνώσεων, δημιουργία πνευματικού επιπέδου	όχι	191	63,7	διαρροή συναλλάγματος	όχι	99	33,0
	ναι	55	18,3		ναι	143	47,7
	δεν ξέρω/δεν απαντώ	54	18,0		δεν ξέρω/δεν απαντώ	58	19,3
				απειλή κουλτούρας	όχι	197	65,7
					ναι	80	26,7
					δεν ξέρω/δεν απαντώ	23	7,7

Στον παραπάνω Πίνακα 9 παρουσιάζεται αναλυτικότερα σε ποσοστά % η άποψη των ερωτηθέντων σε σχέση με τις συνέπειες που έχουν οι μετανάστες στην οικονομία της χώρας. Η θετικότερη οικονομική συνέπεια της παρουσίας των μεταναστών σύμφωνα με τους ερωτηθέντες είναι με ποσοστό 77% η παροχή φτηνού εργατικού δυναμικού. Επίσης οι ερωτηθέντες δεν πιστεύουν πως η παρουσία μεταναστών βοηθά στην ανάπτυξη του πολιτισμού και στη δημιουργία πνευματικού επιπέδου σε ποσοστά 64% και 63,7% αντίστοιχα. Ως αρνητικότερες συνέπειες της παρουσίας των μεταναστών στη χώρα εμφανίζεται από την έρευνα η δυσκολία εύρεσης εργασίας για τους Έλληνες και η αύξηση της εγκληματικότητας με ποσοστά 69,7% και 71,7% αντίστοιχα.

6.5. Πολιτική άποψη για τους μετανάστες

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται οι ερωτήσεις 23-32 που αφορούν τις απόψεις των φοιτητών για την αντιμετώπιση του ζητήματος της μετανάστευσης.

Διάγραμμα 7. Διαγραμμα απόψεων φοιτητών για μέτρα για τους μετανάστες

Στο Διάγραμμα 7 παρουσιάζονται οι απόψεις των φοιτητών σε κάποια μέτρα για τους μετανάστες. Σε ποσοστό 27,67% οι φοιτητές πιστεύουν πως οι μετανάστες πρέπει να εκδιώκονται από τη χώρα μετά από ένα χρονικό διάστημα, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 27,33% θεωρεί ότι πρέπει αν τους απαγορεύεται η είσοδος στη χώρα. Επίσης ένα σημαντικό ποσοστό 18,67% συμφωνεί με την εντελώς ακραία και ρατσιστική θέση να μένουν οι μετανάστες σε ξεχωριστές γειτονιές.

Πίνακας 10. Τομείς στους οποίους θεωρείται αναγκαία η δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης και εξυπηρέτησης των μεταναστών από την πολιτεία

θεωρείτε αναγκαία την δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης και εξυπηρέτησης μεταναστών;		
	N	%
Ναι	250	83,3
Όχι	50	16,7
Στέγασης-διαβίωσης		
Όχι	144	57,6
Ναι	106	42,4
Εργασίας		
Όχι	175	70,0
Ναι	75	30,0
Ασφάλισης		
Όχι	159	63,6
Ναι	91	36,4
Εκπαίδευσης		
Όχι	164	65,6
Ναι	86	34,4
εκμάθηση ελληνικής γλώσσας		
Όχι	191	76,4
Ναι	59	23,6
πρόνοια- ιατροφαρμακευτική περίθαλψη		
Όχι	147	58,8
Ναι	103	41,2
αλλαγή νοοτροπίας τους		
Όχι	223	89,2
Ναι	27	10,8
εμπιστοσύνη- αποδοχή από τους ντόπιους		
Όχι	198	79,2
Ναι	52	20,8

Στο παραπάνω Πίνακα 10 παρουσιάζονται οι απόψεις των φοιτητών για τη δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης στους μετανάστες. Το 83,3% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η πολιτεία πρέπει να δημιουργήσει τέτοιες υπηρεσίες παροχής βοήθειας στους μετανάστες. Οι υπηρεσίες που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά προτίμησης των ερωτηθέντων είναι αυτή της στέγασης-διαβίωσης με ποσοστό 42,4% και ακολουθεί η υπηρεσία παροχής πρόνοιας με ποσοστό 41,2%. Αντίθετα σε ποσοστό 89,2% οι ερωτηθέντες είναι αντίθετοι στη δημιουργία υπηρεσίας αλλαγής νοοτροπίας των μεταναστών. Επίσης σε ποσοστό 79,2% οι ερωτηθέντες είναι αντίθετοι στη δημιουργία υπηρεσίας αποδοχής των μεταναστών από τους ντόπιους.

Πίνακας 11. Έχουν όλοι οι μετανάστες την ίδια κοινωνική συμπεριφορά

πιστεύετε πως όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;

	N	%
ναι	40	13,3
όχι	260	86,7
Total	300	100,0

Στο παραπάνω Πίνακα 11 παρουσιάζεται η άποψη των φοιτητών για το εάν οι μετανάστες έχουν την ίδια συμπεριφορά ανεξάρτητα της εθνικότητας τους. Με συντριπτικό ποσοστό 86,7% οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως η συμπεριφορά των μεταναστών διαφέρει ανάλογα με την εθνικότητα τους.

Πίνακας 12. Κοινωνική συμπεριφορά μεταναστών

ποιους θεωρείτε πως έχουν την πιο καλή συμπεριφορά(κοινωνική).

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Γάλλος	1	7	5,45	1,45
Γερμανός	1	8	4,98	1,66
Άγγλος	1	9	4,86	1,80
Αφρικανός	1	7	4,85	1,68
Ρώσος	0	9	4,81	1,73
Πολωνός	1	8	4,17	1,61
Πακιστανός	1	7	3,37	1,86
Τούρκος	1	7	2,40	1,79
Αλβανός	1	7	2,26	1,71

Στο παραπάνω Πίνακα 12 παρουσιάζεται η άποψη των φοιτητών για τη συμπεριφορά των μεταναστών ανάλογα με την εθνικότητα τους. Στην αντίστοιχη ερώτηση στο ερωτηματολόγιο ζητήθηκε στους φοιτητές να βαθμολογήσουν τη κοινωνική συμπεριφορά των μεταναστών ανάλογα με την εθνικότητά τους από το 0 (αρνητικό) ως το 9 (θετικό). Την καλύτερη κοινωνική συμπεριφορά σύμφωνα με τους φοιτητές παρουσιάζουν οι Γάλλοι με μέσο όρο 5,45, ενώ τη χειρότερη παρουσιάζουν οι Αλβανοί με μέσο όρο 2,26. Η τυπική απόκλιση (standard deviation) δείχνει πως η βαθμολογία για τους Γάλλους έχει πιο ομοιογενή συμπεριφορά., αφού έχει τη μικρότερη τιμή 1,45.

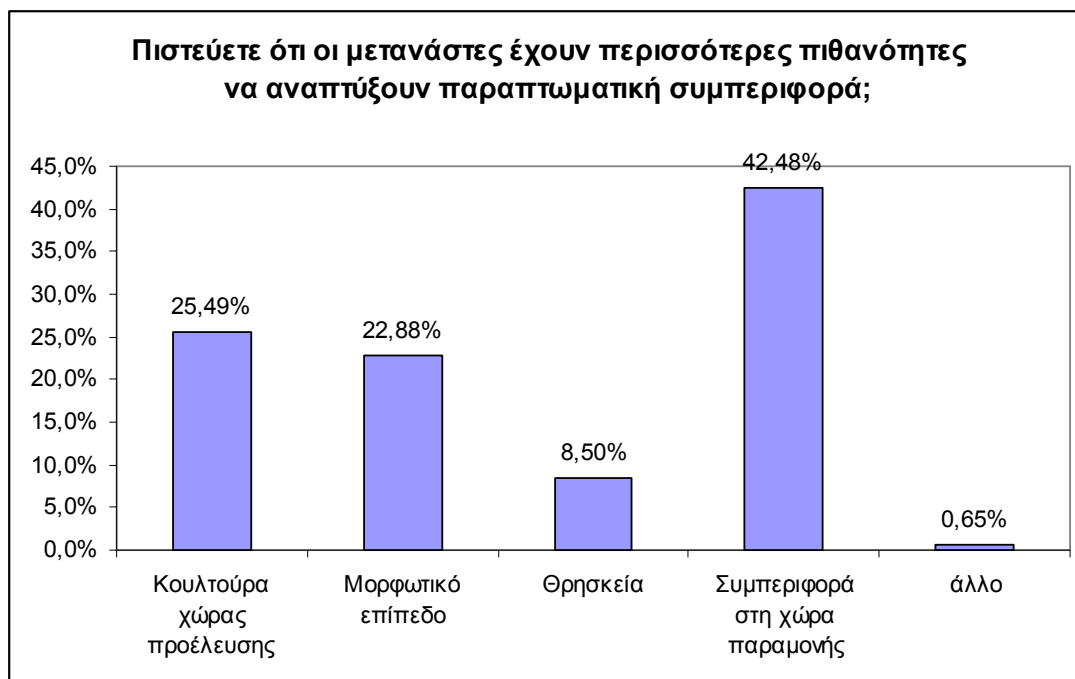

Διάγραμμα 8. Διάγραμμα αιτιολόγησης διαφορών μεταξύ των μεταναστών
 Στο παραπάνω Διάγραμμα 8 παρουσιάζονται οι λόγοι για τους οποίους οι μετανάστες διαφέρουν ανάλογα με τη χώρα προέλευσης τους, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες. Σε ποσοστό 43,8% οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως η διαφορά οφείλεται στη κουλτούρα της χώρας προέλευσης. Ένα ποσοστό σημαντικό 41,9% θεωρεί πως η διαφορά συμπεριφοράς των μεταναστών έχει να κάνει με την αντίστοιχη διαφορά συμπεριφοράς των ντόπιων κατοίκων απέναντι τους ανάλογα με την εθνικότητά τους.

Πίνακας 13. Πιθανότητες ανάπτυξης παραπτοματικής συμπεριφοράς μεταναστών

Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά;		
	N	%
Ναι	202	67,3
όχι	98	32,7
Total	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 13 παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για τον αν οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά σε σχέση με τους υπόλοιπους κατοίκους. Το 67,3% των ερωτηθέντων πιστεύει πως όντως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά, ενώ το 32,7% διαφωνεί με αυτό.

Διάγραμμα 9. Διάγραμμα αιτιών που οι μετανάστες αναπτύσσουν παραπτωματική συμπεριφορά.

Στο παραπάνω Διάγραμμα 9 παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για τους λόγους για τους οποίους οι μετανάστες αναπτύσσουν παραπτωματική συμπεριφορά. Το 42,48% των φοιτητών πιστεύει πως κύριος λόγος στην ανάπτυξη παραπτωματικής συμπεριφοράς είναι η συμπεριφορά που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες από τη χώρα υποδοχής τους. Το 25,49% πιστεύει πως η παραπτωματική συμπεριφορά οφείλεται στη κουλτούρα της χώρας προέλευσης των μεταναστών, ενώ το 22,88% θεωρεί πως η παραπτωματική αυτή συμπεριφορά οφείλεται στο μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών.

Πίνακας 14. Παραμονή μεταναστών μόνιμα στην χώρα μας

Πιστεύετε πως η πλειοψηφία των μεταναστών παραμένει νόμιμα στην χώρα μας;		
	N	%
Ναι	71	23,7
όχι	192	64,0
δεν ξέρω	37	12,3
Total	300	100,0

Πιστεύετε πως η μακρόχρονη παραμονή στη χώρα μας θα τους κάνει να συμπεριφέρονται σαν Έλληνες;		
	N	%
Ναι	61	20,3
όχι	169	56,3
δεν ξέρω	70	23,3
Total	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 14 παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για τον αν οι μετανάστες διαμένουν μόνιμα στη χώρα μας και για τον αν με το πέρασμα των χρόνων η συμπεριφορά τους συγκλίνει με αυτή των Ελλήνων. Το 64% των ερωτηθέντων πιστεύει πως οι μετανάστες στη πλειοψηφία τους διαμένουν παράνομα στη χώρα, ενώ μόνο το 23,7% θεωρεί πως οι μετανάστες στη πλειοψηφία τους διαμένουν νόμιμα στη χώρα. Το 56,3% των φοιτητών θεωρεί πως όσα χρόνια και αν περάσουν η παραμονή των μεταναστών στη χώρα μας δεν θα τους κάνει να συμπεριφέρονται σαν Έλληνες.

6.6. Προσωπική επαφή με μετανάστες φοιτητές

Η ενότητα αυτή, που αναφέρεται στις ερωτήσεις 33-35, αφορά την ύπαρξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα σε μετανάστες και φοιτητές.

Πίνακας 15α. Σχέσεις μεταναστών – φοιτητών

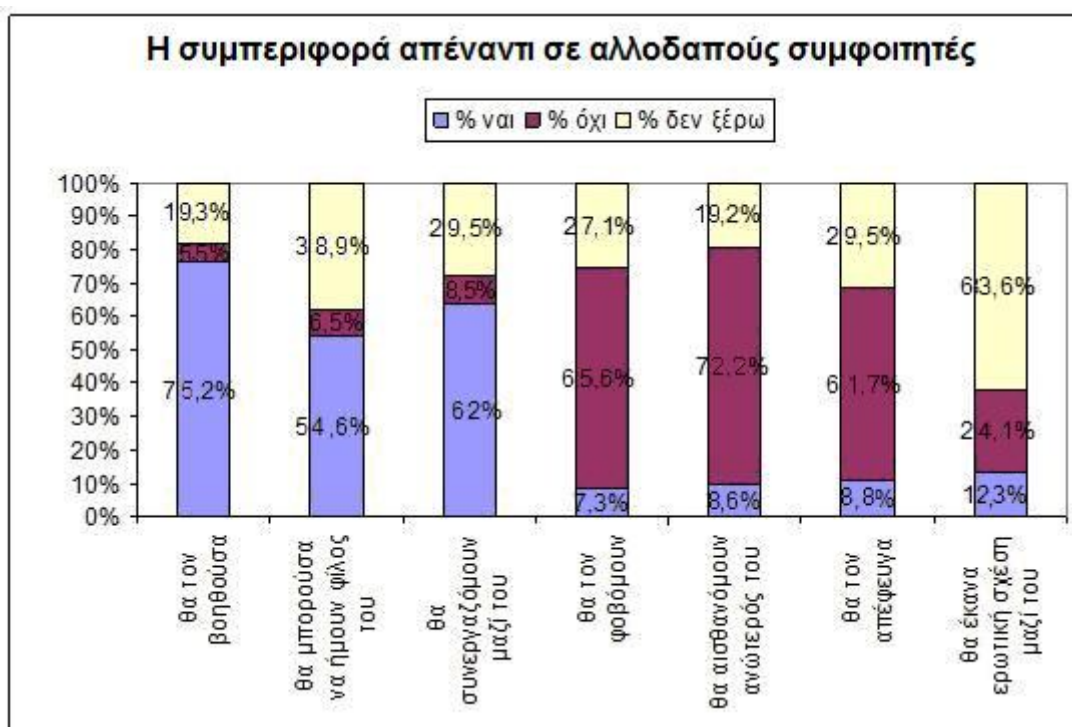
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;		
	N	%
Ναι	91	30,3
Όχι	209	69,7

Στον παραπάνω Πίνακα 15α παρουσιάζεται το κατά πόσο οι ερωτηθέντες κάνουν παρέα με αλλοδαπούς. Το μεγαλύτερο ποσοστό από τους φοιτητές, συγκεκριμένα το 69,7% δηλώνει πως δεν υπάρχουν αλλοδαποί στην παρέα του.

Πίνακας 15β. Λόγοι που δεν υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές στην παρέα των ερωτηθέντων

Λόγοι που δεν υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές στην παρέα σας			
		N	%
χρήση ελληνικής γλώσσας		10	4,8
νοοτροπία και συνήθειες		28	13,4
χαρακτήρα τους		24	11,5
εξωτερική εμφάνιση		2	1,0
Ενδιαφέροντα		17	8,1
δεν έτυχε		138	66,0
Άλλο		0	0,0

Στον πίνακα 15β παρουσιάζονται οι λόγοι που δεν υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές στην παρέα των ερωτηθέντων. Ο κυριότερος λόγος που συμβαίνει αυτό σύμφωνα με τους ερωτηθέντες είναι ότι απλά δεν έτυχε με ποσοστό 66%. Σε ποσοστό 13,4% οι φοιτητές δηλώνουν ότι δεν κάνουν παρέα με αλλοδαπούς λόγω της νοοτροπίας και των συνηθειών τους. Το ενθαρρυντικό είναι ότι μόνο 1% δηλώνει πως δεν κάνει παρέα με αλλοδαπούς λόγω της εξωτερικής τους εμφάνισης, αιτιολογία άκρως ρατσιστική και επικίνδυνη.

Διάγραμμα 10. Διάγραμμα συμπεριφοράς απέναντι σε αλλοδαπούς συμφοιτητές.
 Στο παραπάνω Διάγραμμα 10 παρουσιάζεται η συμπεριφορά των ερωτηθέντων προς τους αλλοδαπούς συμφοιτητές τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό από τους ερωτηθέντες (75,2%) θα βοηθούσε έναν αλλοδαπό συμφοιτητή, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό (5,5%) θα αρνιόταν να τον βοηθήσει. Το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών (72,2%) δεν αισθάνονται ανώτεροι από τους αντίστοιχους αλλοδαπούς, και επίσης σε ποσοστό 65,6% δεν τους φοβούνται. Ερωτική σχέση με αλλοδαπό θα ανέπτυξε μόνο το 12,3% των ερωτηθέντων, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό 38,9% δεν ξέρει αν θα μπορούσε να είναι φίλος με τον αλλοδαπό συμφοιτητή.

6.7. Μετανάστες και ΜΜΕ

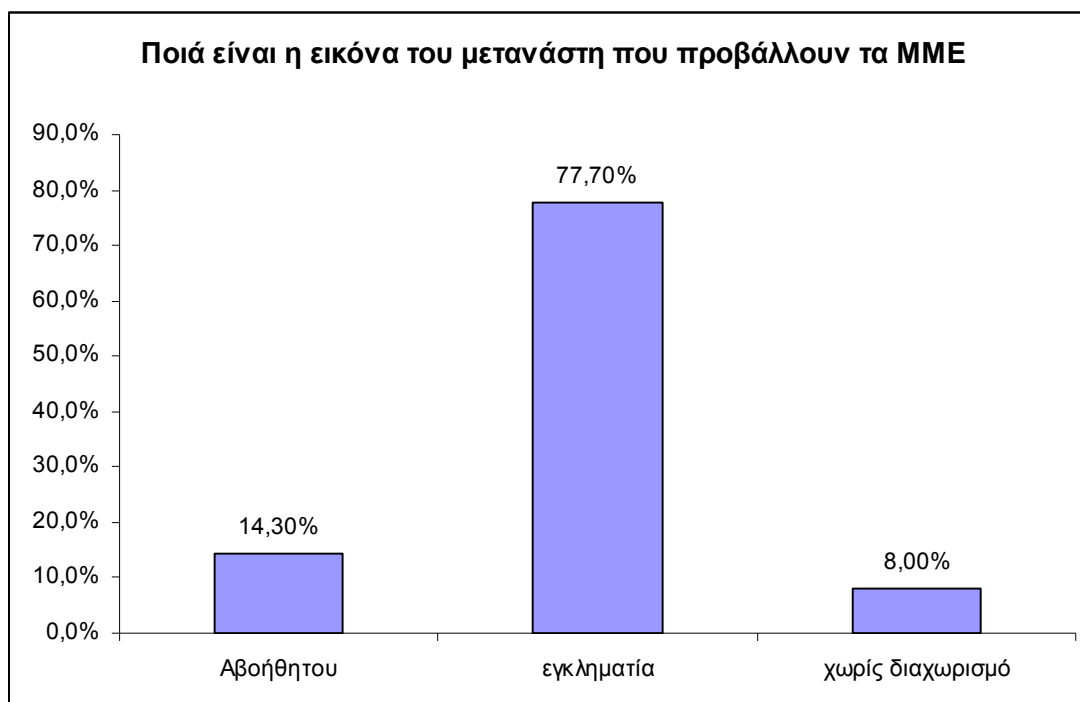
Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για το πως καταγράφεται ή αντιμετωπίζεται η παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα από τα ΜΜΕ. Οι πίνακες και τα διαγράμματα που ακολουθούν αναφέρονται στις ερωτήσεις 36-41.

Πίνακας 16. Εικόνα μεταναστών από τα ΜΜΕ

Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;

	ναι	μερικές φορές	όχι	Σύνολο
N	41	147	112	300
%	13,7	49,0	37,3	100

Στον παραπάνω Πίνακα 16 οι ερωτηθέντες διατυπώνουν τη γνώμη τους για το εάν τα ΜΜΕ της χώρας προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών. Το 49% πιστεύει πως η προβολή είναι μερικές φορές μόνο αντικειμενική. Μόνο το 13,7% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η ενημέρωση είναι απόλυτα αντικειμενική. Το ποσοστό αυτό δείχνει την έντονη αμφιβολία των φοιτητών για την αντικειμενικότητα των ΜΜΕ στη χώρα μας.

Διάγραμμα 11. Διαγραμμα της εικόνας του μετανάστη όπως αυτή προβάλλεται από τα ΜΜΕ σύμφωνα με τους ερωτηθέντες.

Στο παραπάνω Διάγραμμα 11 παρατηρείται πως σε πολύ μεγάλο ποσοστό 77,7% οι φοιτητές πιστεύουν πως τα ΜΜΕ προβάλλουν τον μετανάστη ως εγκληματία. Αυτό οδηγεί σε συμπεριφορές ξενοφοβίας και σίγουρα αποτελεί τεράστιο τροχοπέδη στην ομαλή ένταξη του μετανάστη στο κοινωνικό σύνολο. Ένα ποσοστό 14,3% των ερωτηθέντων θεωρεί πως τα ΜΜΕ προβάλλουν τους μετανάστες ως αβοήθητους, ενώ μόλις το 8% πιστεύει πως τα ΜΜΕ δεν διαχωρίζουν τους μετανάστες από τους υπόλοιπους πολίτες.

Πίνακας 17. Ενημέρωση φοιτητών σε θέματα μεταναστών

	N	%
Έχετε ποτέ ναι ενημερωθεί για θέματα που αφορούν μετανάστες;	195	65,0
MME	96	49,2
Οικογενειακό/ φιλικό περιβάλλον	62	31,8
ΤΕΙ	61	31,3
Άλλη πηγή ενημέρωσης	8	4,1

Στον παραπάνω Πίνακα 17 οι ερωτηθέντες διατυπώνουν κατά πόσο είναι ενημερωμένοι σε θέματα που αφορούν τους μετανάστες. Το 65% των ερωτηθέντων δηλώνει πως έχει ενημερωθεί για θέματα που αφορούν τους μετανάστες. Η κύρια πηγή ενημέρωσης είναι με 49,2% τα ΜΜΕ, ενώ ακολουθούν με 31,8% το οικογενειακό-φιλικό περιβάλλον και με 31,3% το ΤΕΙ. Συμπερασματικά η κύρια πηγή ενημέρωσης για τους φοιτητές είναι τα ΜΜΕ, τα οποία οι ίδιοι, σύμφωνα με το προηγούμενο Πίνακα 16, δεν θεωρούν αντικειμενικά ως προς την εικόνα που προβάλλουν για τους μετανάστες

Πίνακας 18. Επιθυμία για περαιτέρω ενημέρωση

Θεωρείτε την ενημέρωσή σας
επαρκή;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	84	28,0
Όχι	216	72,0
Total	300	100,0

Θα θέλατε να ενημερωθείτε
περισσότερο;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	202	67,3
Όχι	98	32,7
Total	300	100,0

Στον παραπάνω Πίνακα 18 παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για το αν θεωρούν επαρκή την ενημέρωση που έχουν γύρω από θέματα των μεταναστών. Το μεγαλύτερο ποσοστό του 72% δεν θεωρεί επαρκή την ενημέρωση και ένα μεγάλο ποσοστό 67,3% θα ήθελε περισσότερη ενημέρωση γύρω από το θέμα.

6.8. Συσχετίσεις μεταβλητών με δημογραφικές μεταβλητές

Στην ενότητα αυτή ελέγχονται μεταβλητές που αφορούν την άποψη για την μετανάστευση καθώς και την αντίληψη για τους μετανάστες με τις δημογραφικές μεταβλητές (φύλο, περιοχή διαμονής, πτυχίο και διαμονή εντός ή εκτός Κρήτης, μορφωτική κατάσταση πατέρα/μητέρας και σχολής). Οι μεταβλητές που αφορούν την άποψη για τους μετανάστες είναι οι :

- ⇒ Ερώτηση 13. Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;
- ⇒ Ερώτηση 20. Βοηθά η παρουσία των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;
- ⇒ Ερώτηση 26. Πιστεύετε πως όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;

- ⇒ Ερώτηση 29. Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά;
- ⇒ Ερώτηση 33. Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές;
- ⇒ Ερώτηση 36. Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;

Πίνακας 19. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με το φύλο

Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με το φύλο

	ΦΥΛΟ				P	
	Άντρας		Γυναίκα			
	N	%	N	%		
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	Ναι	96	68,1%	114	71,7%	,496
	Όχι	45	31,9%	45	28,3%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	Ναι	55	39,0%	65	40,9%	,111
	Όχι	67	47,5%	60	37,7%	
	δεν γνωρίζω	19	13,5%	34	21,4%	
Πιστεύετε πως όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	Ναι	19	13,5%	21	13,2%	,946
	Όχι	122	86,5%	138	86,8%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά;	Ναι	89	63,1%	113	71,1%	,143
	Όχι	52	36,9%	46	28,9%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;	Ναι	41	29,1%	50	31,4%	,656
	Όχι	100	70,9%	109	68,6%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	Ναι	25	17,7%	16	10,1%	,152
	μερικές φορές	65	46,1%	82	51,6%	
	Όχι	51	36,2%	61	38,4%	

Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον παρακάτω Πίνακα 19 παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση (στατιστικά σημαντική) στις αντιλήψεις σε σχέση με το φύλο. Στις 6 δηλαδή ερωτήσεις που εξετάζουμε οι απαντήσεις ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό ανάμεσα στα δυο φύλλα. Μάλιστα στη ερώτηση «Πιστεύετε πως όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;» τα δύο φύλα ταυτίζονται στο μεγαλύτερο βαθμό και η μεταβλητή p φτάνει στο 0,946. Στην ερώτηση «Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;» η p value παίρνει τη μικρότερη τιμή της 0,111 που και πάλι είναι πολύ υψηλότερη από το 0,05 που είναι το αποδεκτό επίπεδο λάθους.

Πίνακας 20. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την περιοχή διαμονής

Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την περιοχή διαμονής

	ΕΙΔΟΣ ΜΟΝΙΜΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ						P	
	Αστική Περιοχή		Ημιαστική περιοχή		Αγροτική περιοχή			
	N	%	N	%	N	%		
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	Ναι	113	68,9%	59	74,7%	38	66,7%	,543
	Όχι	51	31,1%	20	25,3%	19	33,3%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	Ναι	66	40,2%	29	36,7%	25	43,9%	,628
	Όχι	65	39,6%	38	48,1%	24	42,1%	
	δεν γνωρίζω	33	20,1%	12	15,2%	8	14,0%	
πιστεύετε πώς όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	Ναι	20	12,2%	12	15,2%	8	14,0%	,801
	Όχι	144	87,8%	67	84,8%	49	86,0%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπρωματική συμπεριφορά;	Ναι	115	70,1%	53	67,1%	34	59,6%	,348
	Όχι	49	29,9%	26	32,9%	23	40,4%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;	Ναι	50	30,5%	24	30,4%	17	29,8%	,996
	Όχι	114	69,5%	55	69,6%	40	70,2%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	Ναι	25	15,2%	6	7,6%	10	17,5%	,388
	μερικές φορές	78	47,6%	40	50,6%	29	50,9%	
	Όχι	61	37,2%	33	41,8%	18	31,6%	

Παρομοίως δεν παρατηρήθηκε καμία στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε ότι αφορά τις αντιλήψεις θέσεις και απόψεις των ερωτηθέντων για τους μετανάστες σε σχέση με το εάν κατοικούν σε αστική, ημιαστική ή αγροτική περιοχή (Πίνακας 20). Ανεξαρτήτως δηλαδή περιοχής οι απαντήσεις είχαν ομοιόμορφη κατανομή και η p value πολύ μεγαλύτερες τιμές από τα όρια του 0,05 που είναι τα όρια του αποδεκτού επιπέδου λάθους.

Πίνακας 21. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την περιοχή διαμονής
Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την περιοχή διαμονής (Κρήτη, Αττική, Άλλο)

		ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ						P
		Κρήτη		Αττική		Εκτός Αθήνας-Αττικής		
		N	%	N	%	N	%	
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	Ναι	89	62,2%	34	77,3%	87	77,0%	,020
	Όχι	54	37,8%	10	22,7%	26	23,0%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	Ναι	56	39,2%	24	54,5%	40	35,4%	,142
	Όχι	61	42,7%	17	38,6%	49	43,4%	
	δεν γνωρίζω	26	18,2%	3	6,8%	24	21,2%	
Πιστεύετε πως όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	Ναι	21	14,7%	5	11,4%	14	12,4%	,794
	Όχι	122	85,3%	39	88,6%	99	87,6%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά;	Ναι	103	72,0%	31	70,5%	68	60,2%	,119
	Όχι	40	28,0%	13	29,5%	45	39,8%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;	Ναι	38	26,6%	15	34,1%	38	33,6%	,400
	Όχι	105	73,4%	29	65,9%	75	66,4%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	Ναι	21	14,7%	6	13,6%	14	12,4%	,931
	μερικές φορές	72	50,3%	20	45,5%	55	48,7%	
	Όχι	50	35,0%	18	40,9%	44	38,9%	

Στον παραπάνω Πίνακα 21 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την περιοχή διαμονής (Κρήτη, Αττική, Άλλο). Παρατηρείτε μια μικρότερη ανταπόκριση των Κρητικών φοιτητών (62,2%) σε σχέση με την Αττική 77,3% και υπόλοιπη Ελλάδα (77,0%) στην ερώτηση για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων και συνεργασίας για τους μετανάστες. Η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική στο επίπεδο 0,05 ($p=0,020$). Δηλαδή οι φοιτητές από την Κρήτη αναπτύσσουν λιγότερες φιλικές σχέσεις με τους μετανάστες από τους υπόλοιπους φοιτητές και αυτό είναι στατιστικά σημαντικό.

Πίνακας 22. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τα χρόνια φοίτησης

Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τα χρόνια φοίτησης (πτυχίο)

		ΠΤΥΧΙΟ				P
		ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΤΥΧΙΟ		ΣΤΟ ΠΤΥΧΙΟ		
		N	%	N	%	
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	ναί	103	70,5%	107	69,5%	,840
	όχι	43	29,5%	47	30,5%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	ναι	59	40,4%	61	39,6%	,894
	όχι	60	41,1%	67	43,5%	
	δεν γνωρίζω	27	18,5%	26	16,9%	
Πιστεύετε πώς όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	ναι	13	8,9%	27	17,5%	,028
	όχι	133	91,1%	127	82,5%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά;	ναι	98	67,1%	104	67,5%	,940
	όχι	48	32,9%	50	32,5%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;	ναι	42	28,8%	49	31,8%	,566
	όχι	104	71,2%	105	68,2%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	ναι	19	13,0%	22	14,3%	,132
	μερικές φορές	80	54,8%	67	43,5%	
	όχι	47	32,2%	65	42,2%	

Στον παραπάνω Πίνακα 22 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τα χρόνια φοίτησης (πτυχίο). Οι φοιτητές που είναι στο πτυχίο διαφοροποιούν την άποψη τους σε μεγαλύτερο ποσοστό 17,5% έναντι 8,9% ότι οι μετανάστες έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά ($p=0,028$). Στις υπόλοιπες ερωτήσεις οι απόψεις των φοιτητών ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα αν βρίσκονται στο πτυχίο ή σε μικρότερα εξάμηνα.

Πίνακας 23. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τη σχολή

Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με το σχολή (Κοινωνική Εργασία ή ΣΤΕΦ)

		ΣΧΟΛΗ				P
		ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ		ΣΤΕΦ		
		N	%	N	%	
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	ναι	56	74,2%	98	65,8%	,112
	όχι	20	25,8%	51	34,2%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	ναι	37	48,3%	47	31,5%	<0,001
	όχι	22	29,1%	83	55,7%	
	δεν γνωρίζω	17	22,5%	19	12,8%	
Πιστεύετε πώς όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	ναι	12	15,2%	17	11,4%	,330
	όχι	64	84,8%	132	88,6%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπρωματική συμπεριφορά;	ναι	50	66,2%	102	68,5%	,680
	όχι	26	33,8%	47	31,5%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές σας;	ναι	30	39,7%	31	20,8%	<0,001
	όχι	46	60,3%	118	79,2%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	ναι	7	9,3%	27	18,1%	,053
	μερικές φορές	37	49,0%	73	49,0%	
	όχι	32	41,7%	49	32,9%	

Στον παραπάνω Πίνακα 23 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με το σχολή (Κοινωνική Εργασία ή ΣΤΕΦ). Παρατηρείτε στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με τη σχολή (Κοινωνική Εργασία ή ΣΤΕΦ) στις ερωτήσεις εάν η παρουσία μεταναστών βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη ($p < 0,001$) και στο εάν υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές στην παρέα σας ($p < 0,001$). Συγκεκριμένα οι φοιτητές της σχολής Κοινωνικής Εργασίας πιστεύουν σε μεγαλύτερο ποσοστό (στατιστικά σημαντικό) ότι οι παρουσία μεταναστών βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας σε σχέση με τους αντίστοιχους σχολών ΣΤΕΦ. Επίσης οι φοιτητές της σχολής Κοινωνικής Εργασίας κάνουν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό παρέα με μετανάστες σε σχέση με τους αντίστοιχους των σχολών ΣΤΕΦ. Ίσως η φύση της σχολής Κοινωνικής Εργασίας οδηγεί τους αντίστοιχους φοιτητές σε μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση γύρω από το θέμα των μεταναστών.

Πίνακας 24. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την μόρφωση του πατέρα

		ΜΟΡΦΩΣΗ ΠΑΤΕΡΑ						p
		Δημοτικό		Γυμνάσιο-Λύκειο		Ανώτερη-Ανώτατη		
		N	%	N	%	N	%	
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	Ναι	35	63,6	90	67,2%	85	76,6%	,145
	Όχι	20	36,4%	44	32,8%	26	23,4%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	Ναι	26	47,3%	48	35,8%	46	41,4%	,563
	Όχι	19	34,5%	63	47,0%	45	40,5%	
	δεν γνωρίζω	10	18,2%	23	17,2%	20	18,0%	
Πιστεύετε πώς όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	Ναι	6	10,9%	17	12,7%	17	15,3%	,703
	Όχι	49	89,1%	117	87,3%	94	84,7%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά;	Ναι	36	65,5%	87	64,9%	79	71,2%	,553
	Όχι	19	34,5%	47	35,1%	32	28,8%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;	Ναι	25	45,5%	29	21,6%	37	33,3%	,004
	Όχι	30	54,5%	105	78,4%	74	66,7%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	Ναι	7	12,7%	26	19,4%	8	7,2%	,048
	μερικές φορές	23	41,8%	64	47,8%	60	54,1%	
	Όχι	25	45,5%	44	32,8%	43	38,7%	

Στον παραπάνω Πίνακα 24 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την μόρφωση του πατέρα. Στατιστικά σημαντική συσχέτιση παρουσιάζεται μεταξύ του επιπέδου μόρφωσης του πατέρα και το εάν στην παρέα των φοιτητών υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές ($p=0,004$), και το εάν τα MME αναφέρονται αντικειμενικά στην εικόνα των μεταναστών ($p=0,048$). Συγκεκριμένα παρατηρείται πως οι φοιτητές των οποίων οι πατεράδες έχουν χαμηλότερη μόρφωση (απόφοιτοι δημοτικού) κάνουν περισσότερη παρέα με αλλοδαπούς σε σχέση με τους φοιτητές των οποίων οι πατεράδες είναι ανώτερης μόρφωσης. Επίσης οι φοιτητές με πατεράδες χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό μη αντικειμενική την ενημέρωση που προσφέρουν τα MME για τους μετανάστες. Κάνοντας περισσότερη παρέα με τους μετανάστες σίγουρα αυτοί οι φοιτητές έχουν καλύτερη άποψη για το πόσο η εικόνα που παρουσιάζουν τα MME ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Πίνακας 25. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τη μόρφωση της μητέρας

Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τη μόρφωση της μητέρας

		ΜΟΡΦΩΣΗ ΜΗΤΕΡΑΣ						P
		Δημοτικό		Γυμνάσιο-Λύκειο		Ανώτερη-Ανώτατη		
		N	%	N	%	N	%	
Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;	Ναι	29	63,0%	132	70,6%	49	73,1%	,496
	Όχι	17	37,0%	55	29,4%	18	26,9%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	Ναι	23	50,0%	70	37,4%	27	40,3%	,504
	Όχι	18	39,1%	80	42,8%	29	43,3%	
	δεν γνωρίζω	5	10,9%	37	19,8%	11	16,4%	
Πιστεύετε πώς όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	Ναι	6	13,0%	29	15,5%	5	7,5%	,251
	Όχι	40	87,0%	158	84,5%	62	92,5%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπρωματική συμπεριφορά;	Ναι	35	76,1%	125	66,8%	42	62,7%	,320
	Όχι	11	23,9%	62	33,2%	25	37,3%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;	Ναι	13	28,3%	56	29,9%	22	32,8%	,858
	Όχι	33	71,7%	131	70,1%	45	67,2%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	Ναι	8	17,4%	27	14,4%	6	9,0%	,231
	μερικές φορές	20	43,5%	86	46,0%	41	61,2%	
	Όχι	18	39,1%	74	39,6%	20	29,9%	

Στον παραπάνω Πίνακα 25 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την μόρφωση της μητέρας. Αντίθετα με τον αντίστοιχο Πίνακα 24 που συσχέτιζε την πατρική μόρφωση, εδώ δεν παρουσιάστηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των ερωτήσεων και της μόρφωσης της μητέρας. Τα επίπεδα του p value δηλαδή ήταν πολύ πιο ψηλά από το οριακό σημείο του 0,05 κάτι που σημαίνει πως οι απόψεις των ερωτηθέντων συνέκλιναν ανεξάρτητα της μόρφωσης της μητέρας τους.

Πίνακας 26. Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων σε σχέση με την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με μετανάστες

Συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με μετανάστες

	Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;				P
	Ναι		όχι		
	N	%	N	%	
Βοηθά η παρουσία μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;	98	46,7%	22	24,4%	<0,001
Όχι	80	38,1%	47	52,2%	
δεν γνωρίζω	32	15,2%	21	23,3%	
Πιστεύετε πώς όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;	28	13,3%	12	13,3%	1,000
Όχι	182	86,7%	78	86,7%	
Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτοματική συμπεριφορά;	145	69,0%	57	63,3%	0,334
Όχι	65	31,0%	33	36,7%	
Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές σας;	78	37,1%	13	14,4%	<0,001
Όχι	132	62,9%	77	85,6%	
Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;	21	10,0%	20	22,2%	0,004
μερικές φορές	101	48,1%	46	51,1%	
Όχι	88	41,9%	24	26,7%	

Στον παραπάνω Πίνακα 26 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων. Παρατηρείται ότι τα άτομα που έχουν αναπτύξει φιλικές ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες διαφοροποιούν τη στάση τους σε σχέση με την παρουσία των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη ($p < 0,001$), σε σχέση με το εάν στην παρέα του υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές ($p < 0,001$) και σε σχέση με την αντικειμενικότητα παρουσίασης των μεταναστών από τα ΜΜΕ ($p < 0,004$). Συγκεκριμένα οι φοιτητές που έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις ή σχέσεις συνεργασίας πιστεύουν πολύ περισσότερο (46,7%) από τους υπόλοιπους φοιτητές (24,4%) ότι η παρουσία των μεταναστών βοηθά την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Επίσης οι φοιτητές που έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις ή σχέσεις συνεργασίας έχουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στην παρέα τους μετανάστες (37,1%) από τους υπόλοιπους φοιτητές (14,4%). Τέλος οι φοιτητές που έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις ή σχέσεις συνεργασίας με τους μετανάστες πιστεύουν πολύ περισσότερο (41,9%) από τους υπόλοιπους φοιτητές

(26,7%) ότι τα ΜΜΕ δεν προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα. Συμπερασματικά οι φοιτητές που έχουν κάποια επαφή με τους μετανάστες είναι πιο ευαισθητοποιημένοι σε θέματα που τους αφορούν. Οι υπόλοιποι αντιμετωπίζουν πιο ξενοφοβικά το ζήτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

7. Περιορισμοί – Συμπεράσματα - Προτάσεις

7.1 Περιορισμοί της έρευνας και δυσκολίες που προέκυψαν

Ίσως ο πιο σημαντικός περιορισμός είναι ότι το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα ήταν αυτοσυμπληρούμενιο και ίσως επομένως να ενείχε υψηλό βαθμό υποκειμενικότητας. Πρέπει δηλαδή να λάβουμε υπόψη μας ότι οι απαντήσεις για διάφορους λόγους μπορεί να μην είναι ακριβείς. Να μην εκφράζουν δηλαδή ακριβώς την πραγματική άποψη των φοιτητών.

Από την συλλογή υλικού για την συγγραφή του θεωρητικού μέρους της εργασίας η μόνη δυσκολία που ανέκυψε ήταν η επαρκής εύρεση πληροφοριών σε σχέση με την ψυχολογία των φοιτητών. Η ενότητα αυτή ήταν ιδιαίτερα σημαντική για εμάς καθώς θέλαμε να δείξουμε πως μπορεί να είναι η ψυχολογία των φοιτητών και πως μπορεί αυτή να επηρεάζεται ανάλογα με τα χρόνια σπουδών. Για την άρση αυτής της δυσκολίας χρειάστηκε να ανατρέξουμε σε αρκετές βιβλιοθήκες στο Ηράκλειο και στα Χανιά καθώς και σε διάφορες ιστοσελίδες.

Τέλος, οι δυσκολίες που συναντήσαμε κατά την διανομή των ερωτηματολογίων ήταν κυρίως δύο. Η πρώτη δυσκολία αφορά την απροθυμία ορισμένων φοιτητών να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο λόγω της έκτασής του, η δεύτερη έγκειται στο γεγονός ότι η περίοδος που διενεμήθη το ερωτηματολόγιο ήταν εξεταστική περίοδος και συνεπώς μερικοί φοιτητές ίσως να το συμπλήρωσαν βιαστικά. Ωστόσο και σε άλλη περίοδο να μοιραζόταν το ερωτηματολόγιο (π.χ. σε περίοδο μαθημάτων), οι φοιτητές δεν θα το συμπλήρωναν εάν δεν επιθυμούσαν πραγματικά.

7.2 Ανάλυση ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων-Συμπεράσματα

Η εκπόνηση αυτής της διπλωματικής εργασίας είχε ως σκοπό την ανάλυση κάποιων ερευνητικών ερωτημάτων που είχαν τεθεί από την αρχή και δώσανε το έναυσμα για τη δημιουργία του ερωτηματολογίου. Το πρώτο ερευνητικό ερωτήματα στο οποία σκοπεύουμε να δώσουμε απαντήσεις είναι το εξής:

- ❖ Οι φοιτητές στην εποχή μας είναι ευαισθητοποιημένοι όσον αφορά τους οικονομικούς μετανάστες;

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζονται τα ποσοστά που αναφέρονται στο πόσο συχνή είναι η επαφή των ερωτηθέντων με τους μετανάστες καθώς και στα προβλήματα που έχει αυτή η επαφή. Το 47,4% των ερωτηθέντων έχει αρκετά συχνή επαφή με μετανάστες. Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της τάξης του 70,6% των ερωτηθέντων χαρακτηρίζει αρμονική την επαφή αυτή, ενώ μόλις το 1,4% τη θεωρεί προβληματική. Σε ότι αφορά στα προβλήματα που δημιουργούνται από αυτή την επαφή τον μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων τα αποδίδει στη γλώσσα επικοινωνίας (42,3%) και στη διαφορά κουλτούρας (41%). Βλέπουμε δηλαδή ότι πολύ λίγοι φοιτητές έχουν προβληματική επαφή με τους μετανάστες οπότε συμπεραίνουμε μια θετική διάθεση των φοιτητών απέναντι στους μετανάστες.

Στον Πίνακα 7 παρουσιάζονται οι απόψεις των ερωτηθέντων στην έρευνα για το ποια πιστεύουν πως είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες. Το αποτέλεσμα αυτής της ερώτησης έρχεται να καταδείξει το μεγάλο πρόβλημα που έχει η ελληνική κοινωνία στο να ενσωματώσει τους μετανάστες. Σε ποσοστό 64% οι ερωτηθέντες θεωρούν ως σημαντικότερο πρόβλημα των μεταναστών την αποδοχή τους από την Ελληνική κοινωνία. Το αποτέλεσμα αυτής της ερώτησης δείχνει για ακόμα μια φορά πόσο ευαισθητοποιημένος είναι ο φοιτητής στην εποχή μας απέναντι στους μετανάστες αφού αναγνωρίζει πως το μεγαλύτερο τους πρόβλημα είναι να γίνουν αρεστοί-αποδεκτοί από την Ελληνική κοινωνία.

Στο Διάγραμμα 7 παρουσιάζονται οι απόψεις των φοιτητών σε κάποια μέτρα για τους μετανάστες. Σε ποσοστό 27,67% οι φοιτητές πιστεύουν πως οι μετανάστες πρέπει να εκδιώκονται από τη χώρα μετά από ένα χρονικό διάστημα, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 27,33% θεωρεί ότι πρέπει αν τους απαγορεύεται η είσοδος στη χώρα. Επίσης ένα σημαντικό ποσοστό 18,67% συμφωνεί με την εντελώς ακραία

και ρατσιστική θέση να μένουν οι μετανάστες σε ξεχωριστές γειτονιές. Τα παραπάνω ποσοστά μπορεί να είναι σχετικά μικρά αλλά καταδεικνύουν πως ακόμα και μέσα στις τάξεις των φοιτητών μπορεί να υπάρχουν κάποιες ακραίες θέσεις οι οποίες δεν δείχνουν καμία ευαισθησία απέναντι στους μετανάστες. Το 18,67% των φοιτητών που προτείνει τον κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστών με το να διαμένουν σε ξεχωριστές γειτονιές εντυπωσιάζει αρνητικά και χρίζει σίγουρα αναλυτικότερης εξέτασης των αιτίων που οδήγησαν τους φοιτητές στη συγκεκριμένη άποψη.

Στο Πίνακα 10 παρουσιάζονται οι απόψεις των φοιτητών για τη δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης στους μετανάστες. Το 83,3% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η πολιτεία πρέπει να δημιουργήσει τέτοιες υπηρεσίες παροχής βοήθειας στους μετανάστες. Με αυτή την απάντηση οι ερωτηθέντες φοιτητές δείχνουν να κατανοούν πως οι μετανάστες χρειάζονται τη βοήθεια όχι μόνο των πολιτών αλλά και του κράτους. Οι υπηρεσίες που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά προτίμησης των ερωτηθέντων είναι αυτή της στέγασης-διαβίωσης με ποσοστό 42,4% και ακολουθεί η υπηρεσία παροχής πρόνοιας με ποσοστό 41,2%. Φαίνεται καθαρά πως οι φοιτητές προβληματίζονται από τις συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών καθώς από τη παροχή πρόνοιας που παρέχεται σε αυτούς.

Στο Διάγραμμα 8 παρουσιάζονται οι λόγοι για τους οποίους οι μετανάστες διαφέρουν ανάλογα με τη χώρα προέλευσης τους, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες. Σε ποσοστό 43,8% οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως η διαφορά οφείλεται στη κουλτούρα της χώρας προέλευσης. Ένα ποσοστό σημαντικό 41,9% θεωρεί πως η διαφορά συμπεριφοράς των μεταναστών έχει να κάνει με την αντίστοιχη διαφορά συμπεριφοράς των ντόπιων κατοίκων απέναντι τους ανάλογα με την εθνικότητά τους.

Και πάλι σε αυτό το σημείο φαίνεται ο προβληματισμός των φοιτητών για τη στάση της Ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε και από το Διάγραμμα 9 στο παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για τους λόγους για τους οποίους οι μετανάστες αναπτύσσουν παραπτωματική συμπεριφορά. Το 42,48% των φοιτητών πιστεύει πως κύριος λόγος στην ανάπτυξη παραπτωματικής συμπεριφοράς είναι η συμπεριφορά που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες από τη χώρα υποδοχής τους. Συμπερασματικά η διάθεση αυτοκριτικής απέναντι στη Ελληνική κοινωνία είναι έντονη στο μεγαλύτερο μέρος του ερωτηματολογίου.

Στον Πίνακα 15 παρουσιάζεται το κατά πόσο οι ερωτηθέντες κάνουν παρέα με αλλοδαπούς. Το μεγαλύτερο ποσοστό από τους φοιτητές, συγκεκριμένα το 69,7%

δηλώνει πως δεν υπάρχουν αλλοδαποί στην παρέα του. Ο κυριότερος λόγος που συμβαίνει αυτό σύμφωνα με τους ερωτηθέντες είναι ότι απλά δεν έτυχε με ποσοστό 66%. Εδώ παρατηρείται πως παρόλο που το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων δεν κάνει παρέα με αλλοδαπούς ο κυριότερος λόγος είναι ότι απλά δεν έτυχε. Δηλαδή δεν παρουσιάζεται κάποια ένδειξη κοινωνικής απόρριψης των μεταναστών από τους φοιτητές. Το ενθαρρυντικό είναι ότι μόνο 1% δηλώνει πως δεν κάνει παρέα με αλλοδαπούς λόγω της εξωτερικής τους εμφάνισης, αιτιολογία άκρως ρατσιστική και επικίνδυνη.

Στο Διάγραμμα 10 παρουσιάζεται η συμπεριφορά των ερωτηθέντων προς τους αλλοδαπούς συμφοιτητές τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό από τους ερωτηθέντες (75,2%) θα βοηθούσε έναν αλλοδαπό συμφοιτητή, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό (5,5%) θα αρνιόταν να τον βοηθήσει. Το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών (72,2%) δεν αισθάνονται ανώτεροι από τους αντίστοιχους αλλοδαπούς, και επίσης σε ποσοστό 65,6% δεν τους φοβούνται. Για άλλη μια φορά φαίνεται η θετική διάθεση των ερωτηθέντων φοιτητών απέναντι στους μετανάστες από τα παραπάνω ποσοστά.

Στον Πίνακα 18 παρουσιάζεται η άποψη των ερωτηθέντων για το αν θεωρούν επαρκή την ενημέρωση που έχουν γύρω από θέματα των μεταναστών. Το μεγαλύτερο ποσοστό του 72% δεν θεωρεί επαρκή την ενημέρωση και ένα μεγάλο ποσοστό 67,3% θα ήθελε περισσότερη ενημέρωση γύρω από το θέμα. Από εδώ γίνεται φανερό πόσο ελλιπής είναι η ενημέρωση γύρω από το θέμα των μεταναστών. Οι φοιτητές από τις απαντήσεις έδειξαν να προβληματίζονται πολύ από την ενημέρωση που τους παρέχεται και σε εντυπωσιακό ποσοστό θεωρούν πως τα ΜΜΕ δεν παρέχουν αντικειμενική ενημέρωση. Η μη επαρκής ενημέρωση είναι πολύ επικίνδυνη καθώς μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε φαινόμενα ακραίου ρατσισμού και ξενοφοβίας.

Ένα δεύτερο ερευνητικό ερωτήματα το οποίο εξετάστηκε είναι το εξής:

- ❖ Οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι ως προς τους μετανάστες όπως αυτό προσδοκείται από το επάγγελμά τους;

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι ως προς τους μετανάστες. Συγκεκριμένα σε πολύ υψηλό ποσοστό της τάξης του 74,2% έχουν αναπτύξει φιλικές ή σχέσεις συνεργασίας με τους μετανάστες. Επίσης οι φοιτητές του τμήματος

Κοινωνικής Εργασίας αναγνωρίζουν τη διαφορετικότητα του κάθε λαού αφού σε ποσοστό 84,8% πιστεύουν πως όλοι οι μετανάστες δεν έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά. Επίσης οι φοιτητές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας σε υψηλό ποσοστό 60,3% δηλώνουν ότι στη παρέα τους υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές. Τέλος μόνο το 9,3% των φοιτητών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα. Σε γενικές γραμμές δηλαδή οι φοιτητές του τμήματος κοινωνικής εργασίας είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι αν και πιστεύουν πως η ενημέρωση που έχουν δεν είναι επαρκής.

Ένα άλλο ερευνητικό ερωτήματα το οποίο εξετάστηκε είναι το εξής:

- ❖ Οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι από τους σπουδαστές τμημάτων θετικής κατεύθυνσης;

Στον παραπάνω Πίνακα 23 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με τη σχολή (Κοινωνική Εργασία ή ΣΤΕΦ). Οι φοιτητές της σχολής Κοινωνικής Εργασίας πιστεύουν σε μεγαλύτερο ποσοστό (στατιστικά σημαντικό) ότι οι παρουσία μεταναστών βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας σε σχέση με τους αντίστοιχους σχολών ΣΤΕΦ. Επίσης οι φοιτητές της σχολής Κοινωνικής Εργασίας κάνουν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό παρέα με μετανάστες σε σχέση με τους αντίστοιχους των σχολών ΣΤΕΦ. Ίσως η φύση της σχολής Κοινωνικής Εργασίας οδηγεί τους αντίστοιχους φοιτητές σε μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση γύρω από το θέμα των μεταναστών. Συμπερασματικά στατιστικά υπάρχει μια διαφοροποίηση των απόψεων των φοιτητών που ανήκουν στο τμήμα κοινωνικής εργασίας σε σχέση με τους υπόλοιπους φοιτητές. Τα μαθήματα σίγουρα σε αυτή τη σχολή είναι περισσότερο ανθρωπιστικής φύσεως και αυτό φαίνεται ξεκάθαρα και από τα αποτελέσματα της έρευνας.

Ένα άλλο ερευνητικό ερωτήματα το οποίο εξετάστηκε είναι το εξής:

- ❖ Σχετίζεται η μόρφωση και η στάση των γονιών με τη στάση των παιδιών απέναντι στους μετανάστες;

Στον παραπάνω Πίνακα 24 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και

αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την μόρφωση του πατέρα. Στατιστικά σημαντική συσχέτιση παρουσιάζεται μεταξύ του επιπέδου μόρφωσης του πατέρα και το εάν στην παρέα των φοιτητών υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές ($p=0,004$), και το εάν τα ΜΜΕ αναφέρονται αντικειμενικά στην εικόνα των μεταναστών ($p=0,048$). Συγκεκριμένα παρατηρείται πως οι φοιτητές των οποίων οι πατεράδες έχουν χαμηλότερη μόρφωση (απόφοιτοι δημοτικού) κάνουν περισσότερη παρέα με αλλοδαπούς σε σχέση με τους φοιτητές των οποίων οι πατεράδες είναι ανώτερης μόρφωσης. Επίσης οι φοιτητές με πατεράδες χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό μη αντικειμενική την ενημέρωση που προσφέρουν τα ΜΜΕ για τους μετανάστες. Κάνοντας περισσότερη παρέα με τους μετανάστες σίγουρα αυτοί οι φοιτητές έχουν καλύτερη άποψη για το πόσο η εικόνα που παρουσιάζουν τα ΜΜΕ ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Είναι άξιο περαιτέρω συζήτησης και προβληματισμού το γιατί οι φοιτητές που οι πατεράδες τους είναι χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου κάνουν περισσότερη παρέα με μετανάστες από ότι οι υπόλοιποι φοιτητές. Αυτό ίσως να προκύπτει λόγω του ότι οι ίδιοι οι πατεράδες λόγω του χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου εργάζονται σε δουλειές που εργάζονται και μετανάστες και έτσι αναπτύσσουν περισσότερες σχέσεις μαζί τους. Σαν αποτέλεσμα και τα παιδιά τους είναι πιο εξοικειωμένα και ανοιχτά σε φιλικές σχέσεις με αλλοδαπούς.

Στον παραπάνω Πίνακα 25 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την μόρφωση της μητέρας. Αντίθετα με τον αντίστοιχο Πίνακα 24 που συσχέτιζε την πατρική μόρφωση, εδώ δεν παρουσιάστηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των ερωτήσεων και της μόρφωσης της μητέρας. Οι απόψεις δηλαδή των ερωτηθέντων συνέκλιναν ανεξάρτητα της μόρφωσης της μητέρας τους.

Ένα άλλο ερευνητικό ερωτήματα το οποίο εξετάστηκε είναι το εξής:

- ❖ Τα αγόρια είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένα απ' ότι τα κορίτσια στο θέμα των μεταναστών;

Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον παρακάτω Πίνακα 19 παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση (στατιστικά σημαντική) στις αντιλήψεις σε σχέση με το φύλο. Οι απαντήσεις ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό ανάμεσα στα δυο φύλλα. Στατιστικά δηλαδή δεν παρατηρείται καμία διαφοροποίηση στις απαντήσεις

ανάλογα με το φύλλο του ερωτηθέντος. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 141 άντρες και 159 γυναίκες που φάνηκαν να αντιμετωπίζουν το θέμα χωρίς να έχουν διακριτές μεταξύ τους θέσεις. Αυτό φάνηκε και στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων όπου δεν παρατηρήσαμε κάποια διαφορετικά επίπεδα προθυμίας συμμετοχής στην έρευνα ανάλογα με το φύλλο.

Εκτός από τα παραπάνω ερωτήματα που αποτέλεσαν εξαρχής έναυσμα για την εργασία αυτή, κατά τη διάρκεια της ενημέρωσης, προέκυψαν κάποια αποτελέσματα που είναι άξια αναφοράς και περαιτέρω ανάλυσης.

Στον Πίνακα 21 παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την περιοχή διαμονής (Κρήτη, Αττική, Άλλο). Παρατηρείτε μια μικρότερη ανταπόκριση των Κρητικών φοιτητών (62,2%) σε σχέση με την Αττική 77,3% και υπόλοιπη Ελλάδα (77,0%) στην ερώτηση για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων και συνεργασίας για τους μετανάστες. Δηλαδή οι φοιτητές από την Κρήτη αναπτύσσουν λιγότερες φιλικές σχέσεις με τους μετανάστες από τους υπόλοιπους φοιτητές σε ποσοστά που είναι στατιστικά σημαντικά. Το αποτέλεσμα αυτό προβληματίζει και δημιουργεί απορίες για τα αίτια που οδηγούν τους ντόπιους φοιτητές σε αυτή τη συμπεριφορά. Μία σκέψη είναι ότι οι φοιτητές από άλλα μέρη που έρχονται στη Κρήτη για να σπουδάσουν είναι πιο ανοιχτοί σε νέες γνωριμίες και στη δημιουργία νέου κοινωνικού κύκλου. Αντίθετα οι ντόπιοι φοιτητές έχουν ήδη ανεπτυγμένες παρέες και ίσως είναι πιο κλειστοί στη δημιουργία νέων φίλων.

Ενδιαφέρουσα αφορμή για συζήτηση αποτελεί και ο Πίνακας 26, στον οποίο παρουσιάζεται η συσχέτιση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες σε σχέση με την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων. Οι φοιτητές που έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις ή σχέσεις συνεργασίας πιστεύουν πολύ περισσότερο (46,7%) από τους υπόλοιπους φοιτητές (24,4%) ότι η παρουσία των μεταναστών βοηθά την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Επίσης οι φοιτητές που έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις ή σχέσεις συνεργασίας έχουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στην παρέα τους μετανάστες (37,1%) από τους υπόλοιπους φοιτητές (14,4%). Τέλος οι φοιτητές που έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις ή σχέσεις συνεργασίας με τους μετανάστες πιστεύουν πολύ περισσότερο (41,9%) από τους υπόλοιπους φοιτητές (26,7%) ότι τα ΜΜΕ δεν προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα. Συμπερασματικά οι φοιτητές που έχουν κάποια επαφή με τους μετανάστες είναι πιο ευαισθητοποιημένοι σε θέματα που τους αφορούν. Είναι πιο κοντά στα προβλήματα τους και γνωρίζουν καλύτερα τη δύσκολη πραγματικότητα την οποία βιώνουν. Οι

υπόλοιποι αντιμετωπίζουν πιο ξενοφοβικά το ζήτημα. Γενικά το θέμα της ενημέρωσης όπως προέκυψε από την έρευνα είναι πολύ σημαντικό και σύμφωνα με τη γνώμη των φοιτητών η έρευνα που παρέχεται από τους φορείς δεν είναι η προσδοκώμενη ούτε σε ποσότητα ούτε σε ποιότητα.

7.3 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Θεωρούμε απαραίτητη την αναφορά ορισμένων προτάσεων, η υλοποίηση των οποίων πιστεύουμε πως θα βοηθούσε πολύ στην ομαλότερη ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Αρχικά, ένα σημαντικό βήμα θα ήταν αν από το δημοτικό ακόμα, τα παιδιά έμπαιναν σε μια διαδικασία να ενημερώνονται για τους μετανάστες, τη έννοια της μετανάστευσης καθώς και τους λόγους για τους οποίους ένας άνθρωπος μπορεί να γίνει μετανάστης. Έτσι θα έρχονταν από νωρίς σε επαφή με την έννοια μετανάστης και δεν θα περίμεναν μέχρι το γυμνάσιο ώστε να μάθουν τι εστί μετανάστης και να συνειδητοποιήσουν ότι είναι κάτι φυσιολογικό να συνυπάρχουμε και να τους συμπεριφερόμαστε όπως τον υπόλοιπο ελληνικό πληθυσμό. Ένας κοινωνικός λειτουργός θα μπορούσε να βοηθήσει σε αυτό το κομμάτι της εκπαίδευσης οργανώνοντας διάφορες ομάδες με τα παιδιά και μέσω του παιχνιδιού να τα ενημέρωνε και να τα εναρμόνιζε με το κλίμα και την έννοια της μετανάστευσης. Έτσι θα εκλείπουν και τα ρατσιστικά περιστατικά που υπάρχουν ακόμα και στο δημοτικό, όπου ορισμένα παιδιά λόγω της αφέλειας και της αθωότητας τους χαρακτηρίζουν τα παιδιά μεταναστών με χαρακτηρισμούς οι οποίοι δεν αρμόζουν. Η κοινωνική εργασία λοιπόν, θα μπορούσε και έχει την υποχρέωση να πάρει έναν ρόλο απέναντι σε αυτό το φαινόμενο της παραπληροφόρησης και να σπάσει αυτόν τον φαύλο κύκλο των προκαταλήψεων και στερεότυπων αντιλήψεων. Μέσω της κοινωνικής εργασίας στα σχολεία ο κοινωνικός λειτουργός έχει την ευθύνη παράλληλα με τις αρχές και τις αξίες που θέλει να προάγει το σχολείο, να συμβάλει στην προαγωγή ενός πολυπολιτισμικού μοντέλου απαλλαγμένο από στερεότυπα και προκαταλήψεις ώστε να συμβάλει σε μια ποιο ουσιαστική παιδεία με πνευματικό και ηθικό εκτόπισμα. Ο κοινωνικός λειτουργός θα μπορούσε να συμβάλει ώστε ο αυριανός πολίτης να έχει περισσότερη αυτογνωσία να είναι περισσότερο ανθρώπινος και ελεύθερος, ώστε να εκλείψουν στο μέλλον φαινόμενα εθνικισμού και ξενοφοβίας.

Στη συνέχεια, άλλη μια πρόταση που θα θέλαμε να παραθέσουμε, είναι η

ένταξη μαθημάτων ανθρωπιστικής φύσεως στα τμήματα της ΣΤΕΦ. Αυτό θα βοηθούσε τους φοιτητές της συγκεκριμένης σχολής να ενημερωθούν σε θέματα των μεταναστών και να ευαισθητοποιηθούν περισσότερο καθώς όπως αποδείχτηκε από την έρευνα μας οι φοιτητές αυτών των τμημάτων είναι πολύ λιγότερο ευαισθητοποιημένοι σε σύγκριση με τους φοιτητές των τμημάτων της ΣΕΥΠ.

Επιπροσθέτως, τα ΜΜΕ πιστεύουμε πως θα μπορούσαν να συμβάλλουν καθοριστικά όσον αφορά την εικόνα που προβάλλεται για τους μετανάστες. Πιο συγκεκριμένα, θα ήταν πολύ ενδιαφέρον αν τα ΜΜΕ πρόβαλλαν πιο αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών καθώς όπως έγινε αντιληπτό και από την έρευνα μας μόνο το 13,7% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η ενημέρωση είναι απόλυτα αντικειμενική. Ποσοστό το οποίο δείχνει την έντονη αμφιβολία των φοιτητών για την αντικειμενικότητα των ΜΜΕ στη χώρα μας. Επίσης πρέπει να αναφερθεί πως ένα πολύ μεγάλο ποσοστό φοιτητών 77,7% πιστεύει πως τα ΜΜΕ προβάλλουν τον μετανάστη ως εγκληματία. Αυτό οδηγεί σε συμπεριφορές ξеноφοβίας και σίγουρα αποτελεί τεράστιο τροχοπέδη στην ομαλή ένταξη του μετανάστη στο κοινωνικό σύνολο. Ένα ποσοστό 14,3% των ερωτηθέντων θεωρεί πως τα ΜΜΕ προβάλλουν τους μετανάστες ως αβοήθητους, ενώ μόλις το 8% πιστεύει πως τα ΜΜΕ δεν διαχωρίζουν τους μετανάστες από τους υπόλοιπους πολίτες. Από όλα τα παραπάνω αποτελέσματα επομένως γίνεται προφανής η ανάγκη του να προβάλλεται αντικειμενικότερα η εικόνα των μεταναστών από τα ΜΜΕ στην Ελλάδα καθώς είναι ένα κομμάτι το οποίο επηρεάζει αρκετά μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Τέλος, άλλη μια πολύ σημαντική πρόταση κατά την γνώμη μας και η οποία θα μπορούσε να αποβεί ιδιαίτερα εποικοδομητική είναι η δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης και εξυπηρέτησης των μεταναστών σε κάθε νομό της Ελλάδας. Όπως αποδείχτηκε και από την έρευνα μας, το 83,3% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η πολιτεία πρέπει να δημιουργήσει τέτοιες υπηρεσίες παροχής βοήθειας στους μετανάστες. Συγκεκριμένα, οι υπηρεσίες που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά προτίμησης των ερωτηθέντων είναι αυτή της στέγασης-διαβίωσης με ποσοστό 42,4% και ακολουθεί η υπηρεσία παροχής πρόνοιας με ποσοστό 41,2%. Όποτε η πολιτεία θα μπορούσε να δημιουργήσει περισσότερες τέτοιες υποστηρικτικές δομές σε κάθε νομό της Ελλάδας οι οποίες θα είχαν ως κύριο μέλημα την ομαλότερη ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία παρέχοντας τους βοήθεια στο θέμα της στέγασης και της διαβίωσης καθώς και στο θέμα της πρόνοιας. Γνωρίζουμε πως το ποσοστό των μεταναστών οι οποίοι είναι ανασφάλιστοι είναι πολύ μεγάλο γεγονός

που καθιστά πολύ δύσκολη της εξυπηρέτηση τους σε θέματα πρόνοιας. Μια τέτοια κίνηση λοιπόν θα τους βοηθούσε πολύ σε έναν τομέα ο οποίος είναι ιδιαίτερα σημαντικός για κάθε άνθρωπο, τον τομέα που έχει να κάνει με την υγεία αλλά εξίσου σημαντικός είναι και ο τομέας της στέγασης και της εξασφάλισης των προς το ζην ώστε να νιώσουν αυτοί οι άνθρωποι κάποια στιγμή την Ελλάδα ως χώρας τους και να μπορούν να ενσωματωθούν ως ενεργά μέλη αυτής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αμίτση, Γ., Λαζαρίδη, Γ.(2001). *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήση
2. Γεώργα, Δ.(1986). *Κοινωνική Ψυχολογία, Τόμος Α΄*. Αθήνα: Gutenberg
3. Δαμανάκης, Μ.(1987). *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα: «Gutenberg»
4. Εμκε-Πουλοπούλου, Η.(1986) *Προβλήματα μετανάστευσης-παλινόστησης*, Αθήνα:ΙΕΜΕΟ/ΕΔΗΜ
5. Ζολώτας, Ξ.(1966). *Μετανάστευσις και οικονομική ανάπτυξις*, ανάπτυπο από το Αρχείο Μελετών και Ομιλιών της Τράπεζας της Ελλάδος, αρ.21
6. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, (1994) *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Αθήνα: ΕΣΤΙΑ
7. Καλτσούνη, Χ., (1998),*Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Αθήνα
8. Κασιμάτη, Κ.(1984). *Μετανάστευση-Παλιννόστηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Αθήνα: ΕΚΚΕ
9. Κοινωνία και Ψυχική Υγεία, θεματική ενότητα: *μετανάστευση και μετανάστες*, Εκδόσεις: Επιστημονική Περιοδική Έκθεση για Θέματα Υγείας και Κοινωνικού Αποκλεισμού, Ιούλιος 2007, τεύχος 4^ο
10. Κορώσης, Κ.(1997), *Έφηβοι και οικογένεια*, Αθήνα
11. Μαρβάκης, Α., Παρσάνογλου, Δ., Παύλου, Μ. (2001). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
12. Ματζουράνης, Γ.(1974). *Έλληνες εργάτες στην Γερμανία (γκασταρμπαιτερ)*, Αθήνα: GUTENBERG, 2^η έκδοση
13. Μίμης Δ., (1983), *Κοινωνική Ψυχολογία, θεωρητική και εφαρμοσμένη*. Αθήνα
14. Μουσούρου, Λ.(1989). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*, Αθήνα: «Gutenberg»
15. Ναζακης, Χ., Χλέτσος, Μ.(2001). *Μετανάστες και Μετανάστευση*, Αθήνα: Πατάκη
16. Οικονομίδου, Β.(1961). *Θέματα αποδημίας-μεταναστεύσεως και διαβατήρια*. Αθήνα
17. Παπασιώπη-Πασιά, Ζ.(2004). *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα
18. Παρασκευόπουλου, Ι.Ν.(1984). *Εξελικτική Ψυχολογία. Τόμος Α .,*
19. Παύλου, Μ., Χριστόπουλος, Δ. (2004). *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική/ΚΕΜΟ
20. Πετρινιώτη, Ξ. (1993). *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Αθήνα: Οδυσσέας και βιβλιοθήκη ινστιτούτου διεθνών σχέσεων, Αριθμός 4,
21. Τουρνάκη, Ι., (1930), *Διεθνής μεταναστευτική κίνησις και μεταναστευτική πολιτική*, Αθήνα: ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ
22. Τριανταφυλλίδου, Α.(2005) *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, Επιστημονική Περιοδική Έκθεση για Θέματα Υγείας και Κοινωνικού Αποκλεισμού
23. Τσαούσης, Δ.Γ. (1986). *Κοινωνική δημογραφία*, Αθήνα: «Gutenberg»
24. Allport, G., (1968), *The Historical Background of Modern Social Psychology*
25. Marx, K.(1977). *Grundrisse*, Εκδόσεις: Penguin

26. Olson, J.M. & Zanna, M.P., (1993), *Attitudes and Attitudes Change. Annual Review of Psychology*.
27. Jackson, J.A.(1986). *Migration*, N.Y.: Longman
28. <http://www.Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος>
29. <http://www.imerο.gr>
30. <http://www.mmo.gr>
31. <http://www.unhcr.gr>
32. <http://www.lathra.gr>
33. <http://www.migrant.gr>
34. <http://www.mighealth.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

**ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΟΥ ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ**

Αγαπητοί συμφοιτητές,

*με την έρευνά μας αυτή θέλουμε να διερευνήσουμε τους τρόπους αντιμετώπισης
καθώς και τις απόψεις των φοιτητών του ΤΕΙ Κρήτης ως προς τους μετανάστες.*

Η συγκεκριμένη έρευνα θα διεξαχθεί σε διάφορες σχολές του ΤΕΙ Κρήτης.

*Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας και σας
διαβεβαιώνουμε για το απόρρητο των προσωπικών σας στοιχείων.*

Σε ορισμένες ερωτήσεις μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία επιλογές.

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ:

ΔΡΑΚΑΚΑΚΗ ΟΛΥΜΠΙΑ

ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ ΑΝΤΡΙΑΝΑ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:

1. Φύλο: 1.Αντρας, 2.Γυναίκα
2. Ηλικία:.....
3. Σχολή:.....
4. Τμήμα:.....
5. Εξάμηνο:.....

6. Οικογενειακή κατάσταση:

1. Άγαμος/η:
2. Έγγαμος/η:
3. Διαζευγμένος/η:
4. Αρραβωνιασμένος/η:
5. Συζείτε:
6. Άλλο.....

7. Περιφέρεια στην οποία ανήκει ο Τόπος Μόνιμης Κατοικίας: (εκεί που κατοικείτε ή κατοικούσατε πριν τη μετακίνηση σας στην πόλη όπου σπουδάζατε)

1. Αττική	☐	13. Κρήτη	☐
2. Στερεά Ελλάδα	☐	14. Κύπρος	☐
3. Κεντρική Μακεδονία	☐	15. Εξωτερικό	☐
4. Δυτική Μακεδονία	☐	16. Άλλο.....	
5. Ανατ.Μακεδονία και Θράκη	☐		
6. Ήπειρος	☐		
7. Ιόνια νησιά	☐		
8. Βόρειο Αιγαίο	☐		
9. Νότιο Αιγαίο	☐		
10. Πελοπόννησος	☐		
11. Θεσσαλία	☐		
12. Δυτική Ελλάδα	☐		

8. Ο Τόπος Μόνιμης Κατοικίας σας είναι σε:

1. Αστική περιοχή
2. Ημιαστική περιοχή
3. Αγροτική περιοχή

9. Μορφωτικό Επίπεδο Γονέων :

1. Απόφοιτος Δημοτικού.....
2. Απόφοιτος Γυμνασίου.....
3. Απόφοιτος Λυκείου.....
4. Απόφοιτος Ανώτατης σχολής.....
5. Απόφοιτος Τεχνικής σχολής.....

Πατέρας	Μητέρα

10. Επάγγελμα Γονέων:

1. Ανειδίκευτος εργάτης
2. Τεχνίτης
3. Ιδιωτικός υπάλληλος
4. Δημόσιος υπάλληλος
5. Στέλεχος επιχείρησης
6. Ελεύθερος επαγγελματίας
7. Γεωργός
8. Άλλο.....

Πατέρας	Μητέρα

11. Η γνώμη που έχετε διαμορφώσει για τους μετανάστες προέρχεται από:

1. Την παρουσία των μεταναστών και επαφή σας στην γειτονιά,
ή στην πόλη
2. Την παρουσία των μεταναστών στο ΤΕΙ
3. Από τα Μ.Μ.Ε
4. Άλλου (προσδιορίστε) .....

12. Κατοικούν οικονομικοί μετανάστες στη γειτονιά της μόνιμης κατοικίας σας;

1. Καθόλου
2. Λίγοι
3. Αρκετοί
4. Υπεραρκετοί

13. Αναπτύξατε ποτέ φιλικές, ή σχέσεις συνεργασίας με μετανάστες;

1. Ναι
2. Όχι

14. Εάν ναι, με ποιο τρόπο;

1. Μέσω οικογενειακού περιβάλλοντος
3. Μέσω σχολείου ΤΕΙ
4. Μέσω εργασίας
5. Μέσω φίλων – παρέας
6. Άλλο

15. Πόσο συχνή είναι, ή ήταν η επαφή σας;

1. Λίγο
2. Αρκετά
3. Πολύ
4. Πάρα πολύ

16. Πως θα χαρακτηρίζατε την επαφή αυτή;

1. Αρμονική
2. Υποφερτή
3. Αδιάφορη
4. Προβληματική

5. Εχθρική

17. Ποιοι λόγοι νομίζετε πως θα δυσκόλευαν την επαφή σας με τους μετανάστες;

1. Γλώσσα, επικοινωνία
 2. Εκπαιδευτικό επίπεδο
 3. Κοινωνικοοικονομική κατάστασή
 4. Διαφορά κουλτούρας
 5. Θρησκεία
 6. Εξωτερική εμφάνιση
 7. Άλλο.....

18. Ποιοι νομίζετε πως είναι οι λόγοι που οδηγούν στη μετανάστευση;

1. Πολιτικοί
 2. Οικονομικοί
 3. Θρησκευτικοί
 4. Αλλαγή περιβάλλοντος
 5. Άλλο.....

19. Ποια νομίζετε πως είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες;

1. Εύρεση εργασίας
 2. Αποδοχή τους από την Ελληνική κοινωνία
 3. Αδυναμία των μεταναστών να αποδεχτούν την ελληνική κουλτούρα
 4. Εκπαίδευση
 5. Γλώσσα, επικοινωνία
 6. Κοινωνική Ασφάλιση
 7. Το υπάρχον νομικό πλαίσιο για τους μετανάστες
 8. Άλλο.....

20. Βοηθά η παρουσία των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη;

1. Ναι
 2. Όχι
 3. Δεν γνωρίζω

21. Θεωρείτε πως η είσοδος μεταναστών στην Ελλάδα έχει θετικές συνέπειες;

1. Παροχή φτηνού εργατικού δυναμικού
 2. Συμβολή στην ανάπτυξη του πολιτισμού
 3. Παροχή γνώσεων, δημιουργία πνευματικού επιπέδου
 4. Άλλο.....

	Ναι	Όχι	Δεν Ξέρω
1. Παροχή φτηνού εργατικού δυναμικού			
2. Συμβολή στην ανάπτυξη του πολιτισμού			
3. Παροχή γνώσεων, δημιουργία πνευματικού επιπέδου			
4. Άλλο.....			

22. Θεωρείτε πως η είσοδος μεταναστών στην Ελλάδα έχει αρνητικές συνέπειες;

1. Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας για τους Έλληνες
2. Αύξηση της εγκληματικότητας
3. Διαρροή συναλλάγματος
4. Απειλή κουλτούρας(αλλαγή του τρόπου ζωής των Ελλήνων)
5. Άλλο.....

Ναι	Όχι	Δεν Ξέρω

23. Θεωρείτε ότι οι μετανάστες θα έπρεπε :

1. Να μένουν σε ξεχωριστές γειτονιές
2. Τα παιδιά τους να πηγαίνουν σε ξεχωριστά σχολεία
3. Να τους διώχνουν μετά από ένα χρονικό διάστημα
4. Να τους απαγορεύεται η είσοδος στη χώρα

Ναι	Όχι

24. Θεωρείτε αναγκαίο την δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης και εξυπηρέτησης των μεταναστών από την πολιτεία;

1. Ναι
2. Όχι
3. Άλλο

25. Εάν ναι, σε ποιες από τις παρακάτω ενέργειες-δράσεις πρέπει να δοθεί βαρύτητα; (μέχρι δύο επιλογές)

1. Στέγασης-Διαβίωσης
2. Εργασίας
3. Ασφάλισης
4. Εκπαίδευσης
5. Εκμάθηση ελληνικής γλώσσας
6. Πρόνοια-Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη
7. Αλλαγή νοοτροπίας τους
8. Εμπιστοσύνη-Αποδοχή από τους ντόπιους
9. Άλλο.....

26. Πιστεύετε πως όλοι οι μετανάστες, ανεξαρτήτου εθνικότητας, έχουν την ίδια κοινωνική συμπεριφορά;

1. Ναι
2. Όχι

27. Αν όχι, βαθμολογείστε από το 1 (αρνητικό) έως το 7 (θετικό), ποιους θεωρείτε πως έχουν την πιο καλή συμπεριφορά(κοινωνική).

1. Αλβανός.....
2. Πολωνός.....
3. Αφρικανός.....
4. Άγγλος.....
5. Πακιστανός.....
6. Τούρκος.....
7. Γερμανός.....
8. Γάλλος.....
9. Ρώσος.....

28. Ποιοι νομίζετε πως είναι οι λόγοι για τη διαφορά αυτή;

1. Κουλτούρα της χώρας προέλευσης
2. Μορφωτικό επίπεδο
3. Θρησκεία
4. Συμπεριφορά στη χώρα παραμονής
5. Άλλο.....

29. Πιστεύετε πως οι μετανάστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραπτωματική συμπεριφορά;

1. Ναι
2. Όχι

30. Εάν ναι, για ποιο λόγο ;

1. Κουλτούρα της χώρας προέλευσης
2. Μορφωτικό επίπεδο
3. Οικονομικές δυσκολίες
4. Θρησκεία
5. Συμπεριφορά στη χώρα παραμονής
6. Άλλο.....

31. Πιστεύετε πως η πλειοψηφία των μεταναστών παραμένει νόμιμα στη χώρα μας;

1. Ναι
2. Όχι
3. Δεν ξέρω

32. Πιστεύετε πως η μακρόχρονη παραμονή τους στη γώρα μας θα τους κάνει να συμπεριφέρονται σαν τους Έλληνες;

1. Ναι
2. Όχι
3. Δεν ξέρω

33. Στην παρέα σας υπάρχουν αλλοδαποί συμφοιτητές σας;

1. Ναι
2. Όχι

34. Εάν όχι, που οφείλεται;

1. Στη χρήση της ελληνικής γλώσσας
2. Στη νοοτροπία και τις συνήθειες
3. Στο χαρακτήρα τους
4. Στην εξωτερική τους εμφάνιση
5. Στα ενδιαφέροντα
6. Δεν έτυχε
7. Άλλο.....

35. Κάποιο αλλοδαπό συμφοιτητή:

1. Θα τον βοηθούσα
2. Θα μπορούσα να ήμουν φίλος του
3. Θα μπορούσα να συνεργαζόμουν μαζί του
4. Θα τον φοβόμουν
5. Θα αισθανόμουν ανώτερος του
6. Θα τον απέφευγα
7. Θα έκανα ερωτική σχέση μαζί του

Ναι	Όχι	Δεν Ξέρω

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

36. Πιστεύετε ότι η τηλεόραση και οι εφημερίδες προβάλλουν αντικειμενικά την εικόνα των μεταναστών στην Ελλάδα;

1. Ναι
2. Μερικές φορές
3. Όχι

37. Ποια είναι η εικόνα του μετανάστη που προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε.:

1. Του αβοήθητου
2. Του εγκληματία
3. Δεν γίνεται κάποιος διαχωρισμός από τους υπόλοιπους
4. Άλλο.....

38. Έχετε ποτέ ενημερωθεί για θέματα που αφορούν μετανάστες;

1. Ναι
2. Όχι

39. Εάν ναι, από πού;

1. Μ.Μ.Ε
2. Οικογενειακό, φιλικό περιβάλλον
3. ΤΕΙ
4. Άλλού.....

40. Θεωρείτε την ενημέρωσή σας επαρκή;

1. Ναι
2. Όχι

41. Θα θέλατε να ενημερωθείτε περισσότερο;

1. Ναι
2. Όχι

Παρατηρήσεις/Σχόλια:

Παρακαλούμε εξετάστε αν έχετε απαντήσει σε όλες τις προτάσεις.

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία σας!!

